

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології



ОСНОВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАПИСАННЯ НАУКОВОГО ПРОЕКТУ В ГАЛУЗІ

КУРС ЛЕКЦІЙ

до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

У двох частинах

ЧАСТИНА І

МЕТОДИ

Одеса
«Астропринт»
2023

УДК 327:378(075.8)
О-75

Укладач:

О. І. Брусиловська, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рецензенти:

І. М. Коваль, доктор політичних наук, професор, секретар Одеської міської ради;

А. В. Худенко, доктор філософських наук, професор кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*протокол № 4 від 14 вересня 2023 р.*)

О-75 **Основи** профорієнтації та методологія написання наукового проекту в галузі : Курс лекцій до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» : у 2 ч. Ч. 1: Методи / уклад. О. І. Брусиловська. — Одеса : Астропринт, 2023. — 148 с.
ISBN 978–966–927–958–3

Курс лекцій розрахований на поглиблене вивчення тем навчальної дисципліни «Основи профорієнтації та методологія написання наукового проекту в галузі» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та був розроблений відповідно до syllabus та робочої програми дисципліни. Основна мета частини I курсу — надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у вивченні тем, що стосуються методів наукового дослідження.

УДК 327:378(075.8)

ISBN 978–966–927–957–6 (у 2 ч.)
ISBN 978–966–927–958–3 (ч. 1)

© Брусиловська О. І.,
укладання, 2023

Зміст

<i>Вступ</i>	4
<i>Лекція 1</i> Профорієнтація студентів магістратури в галузі міжнародних відносин	6
<i>Лекція 2</i> Методичні вказівки до магістерської роботи	23
<i>Лекція 3</i> Епістемологія дослідження: емпіризм та інтерпретивізм	32
<i>Лекція 4</i> Дослідницьке питання та дизайн дослідження	42
<i>Лекція 5</i> Написання огляду літератури	57
<i>Лекція 6</i> Якісні методи в міжнародних відносинах	68
<i>Лекція 7</i> Кількісні та змішані методи в міжнародних відносинах	81
<i>Лекція 8</i> Кейс-стаді в міжнародних відносинах	103
<i>Лекція 9</i> Дискурс-аналіз у міжнародних відносинах	126
<i>Рекомендована література</i>	145

Написання наукового проекту в галузі передбачає підготовку магістерської науково-дослідницької роботи, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується із метою публічного захисту і отримання академічного ступеня магістра. Основне завдання її автора — продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

Магістерська робота, з одного боку, має узагальнюючий характер, оскільки є своєрідним підсумком підготовки магістра, а з іншого — самостійним оригінальним науковим дослідженням здобувача; здобувач упорядковує за власним розсудом накопичені наукові факти та доводить їх наукову цінність або практичну значимість.

Специфічним є не лише зміст магістерської роботи, а й форма викладу, яка характеризується певним ступенем абстрагування, активним застосуванням засобів логічного мислення, комп'ютерних методик.

Наповнення кожної частини магістерської роботи визначається темою. Вибір теми, етапи підготовки, пошук бібліографічних джерел, архівних матеріалів, вивчення їх і добір фактичного матеріалу, методика написання, правила оформлення та захисту магістерської роботи мають багато спільного як із кваліфікаційною роботою бакалавра, так і дисертацією здобувача наукового ступеня доктора філософії. Вимоги до магістерської роботи в науковому відношенні вищі, ніж до дипломної роботи, однак нижчі, ніж до кандидатської дисертації.

На відміну від дисертації на здобуття наукового ступеня PhD, що є науково-дослідницькою працею, магістерська робота як самостійне наукове дослідження кваліфікується як навчально-дослідницька праця, в основу якої покладено моделювання більш-менш відомих рішень; її тематика та науковий рівень мають відповідати освітньо-професійній програмі навчання. Виконання зазначеної роботи повинне не стільки вирішувати наукові проблеми (завдання), скільки засвідчити, що її автор здатний належним чином вести науковий пошук, розпізнавати професійні проблеми, знати загальні методи і прийомы їх вирішення.

Магістерська робота є формою індивідуальної роботи здобувача. Основна мета магістерської роботи — глибоке і творче вивчення сту-

дентом певних важливих теоретичних або прикладних питань тієї або іншої профільюючої дисципліни. Вельми важливим є формування таких умінь і навичок: самостійно формулювати проблему дослідження, визначати мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження; здійснювати пошук і відбір різноманітної інформації про міжнародні відносини, зовнішню політику окремих країн, певні аспекти їх життя; обробляти та аналізувати міжнародну і країнознавчу інформацію; логічно і послідовно викладати результати свого наукового аналізу, робити аргументовані висновки; правильно оформлювати науково-довідковий матеріал; публічно захищати виконану наукову роботу. Отже, написання магістерської роботи дає можливість здобувачам ґрунтовніше засвоїти вивчений програмний матеріал з предмета, оволодіти основними навичками наукової роботи, а також розвинути свої творчі інтелектуальні здібності.

Самостійна робота з документальними джерелами, статистичними даними, науковими дослідженнями дасть змогу поглибити фахові знання, сприятиме становленню як спеціалістів. Магістерська робота є видом дослідницької діяльності. Самостійна наукова робота потребує творчих пошуків, має включати елементи новизни. Це може бути висвітлення тих аспектів проблем історії, зовнішньої політики певної країни, або міжнародних відносин, які недостатньо висвітлені в літературі, виявлення нових для української наукової літератури джерел, введення в науковий обіг нових фактів, виявлення суттєвих взаємозв'язків між окремими явищами і процесами, аналіз сучасних проблем тієї або іншої країни, її зовнішньої політики, розвитку міжнародних відносин, а також розробка прогнозів щодо подальшого політичного, економічного, соціального розвитку певних держав, напрямів їх зовнішньополітичної діяльності тощо.

Тому в процесі підготовки магістерської роботи слід застосувати методичні і технічні прийоми підготовки наукової праці, що і є метою лекційного курсу та відповідного методичного посібника. Посібник складається з двох частин. У першій частині здобувачі вивчають методологію дослідження, у другій більш глибоко знайомляться із основними теоретичними школами науки про міжнародні відносини.

Лекція 1

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ В ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Наука — це соціальнозначуща сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично-систематизованих знань про дійсність. Наука є складовою частиною духовної культури людства. Як система знань вона охоплює не тільки фактичні дані про предмети оточуючого світу, людської думки та дії, а й певні форми та способи усвідомлення

Отже, наука виступає як:

— специфічна форма суспільної свідомості, основою якої є система знань;

— процес пізнання закономірностей об'єктивного світу;

— певний вид суспільного розподілу праці;

— процес виробництва знань і їх використання.

Можна сказати, що *наука* склалася історично і являє собою струнку систему понять і категорій, пов'язаних між собою за допомогою суджень (міркувань) та умовиводів. Звісно, не всякі знання можна розглядати як наукові.

Метою науки є пізнання законів природи і суспільства, відповідний вплив на природу й отримання корисних суспільству результатів.

Предметом науки є пов'язані між собою форми руху матерії або особливості відображення у свідомості людей. Саме матеріальні об'єкти природи визначають існування багатьох галузей знань. Достовірність наукових знань визначається не лише логікою, а й обов'язковою перевіркою на практиці, адже саме наука є основною формою пізнання та зведення в певну систему знань про навколишній світ і використання їх у практичній діяльності людей.

Наука, як специфічний вид діяльності, спрямована на отримання нових теоретичних і прикладних знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення, *характеризується такими основними ознаками:*

— наявністю систематизованих знань (ідей, теорій, концепцій, законів, принципів, гіпотез, фактів);

- наявністю наукової проблеми, об'єкта і предмета дослідження;
- практичною значущістю процесу, що вивчається.

Отже, виникнення науки як сфери людської діяльності тісно пов'язане з природним процесом розподілу суспільної праці, зростанням інтелекту людей, прагненням до пізнання невідомого.

Суть науки розкривається в її *функціях*. Пізнавальна функція науки відбиває велике прагнення людського розуму до пізнання і виправдовує саме існування людини на землі. Пізнавальна функція науки — це вияв найбільш суттєвих знань про закони розвитку природи, суспільства і мислення та їх взаємозв'язок. Критична функція науки полягає в оцінці виявлених закономірностей, властивостей, тенденцій з метою підсилення позитивних сторін явищ, процесів і усунення негативних. Із цими функціями пов'язана і практична, яка полягає у вдосконаленні оточуючого світу, особливо системи матеріального виробництва і суспільних відносин.

Як відомо, в економічному розвитку будь-якої держави поєднуються три типи технологій — доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні. В доіндустріальних та індустріальних технологіях провідна роль належить матеріальним ресурсам, праці та способам їх поєднання у технологічному процесі. У постіндустріальних або мехатронних технологіях чільне місце займають знання й інформація. Саме галузі, які використовують мехатронні технології, розвиваються в 5–10 раз швидше. Тому наука і «високі» технології стають головними джерелами економічного розвитку окремих держав, величезною продуктивною силою суспільства.

За характером своєї спрямованості і відношенням до суспільної практики науки поділяються на фундаментальні і прикладні.

Фундаментальні науки направлені на пізнання основ і об'єктивних законів розвитку природи, суспільства та мислення взагалі. Їх основна мета — пошук істини, яку потім можна застосовувати у різного роду дослідженнях як у самих фундаментальних науках, так і у прикладних. До фундаментальних наук належать математика, окремі розділи фізики, хімії, філософія, економічна теорія, мовознавство та інші.

Прикладні науки, розвиваючись на базі фундаментальних, розробляють шляхи і методи застосування та впровадження у практику результатів фундаментальних досліджень. Показником ефективності дослідження в області прикладних наук виступає не стільки отримання істинного знання, скільки безпосереднє практичне значення. До прикладних наук належать всі технічні науки, більша частина медич-

них, економічних наук та ін. На теперішній час майже кожна укрупнена галузь науки поєднує в собі фундаментальні і прикладні науки.

Поняття, які мають відтінок спеціального наукового значення, називаються *дефініціями*. Це може бути слово чи словосполучення, яке несе конкретний науковий зміст (наприклад, дисконтування, процентна ставка, фінансова політика).

Поняття, які набувають широкого змісту і вживаються у різних значеннях з декількома відтінками, перетворюються у *категорії* (наприклад, категорії ринку, попиту, грошей, фінансів, підприємства, торгівлі).

Основою формування науки як системи знань виступають *принципи* — певні ключові, вихідні положення, перший ступінь систематизації знань. На відміну від законів принципи об'єктивно у природі не існують, а визначаються науковцями. Так, загальним принципом усіх досліджень служить принцип діалектики — розглядати усі явища й процеси у взаємозв'язку і русі як у просторі, так і в часі.

Різновидом принципів є *постулати* — твердження, які приймаються в межах певної наукової теорії за істину, хоч і не можуть бути доведені засобами цієї теорії і тому виконують у ній роль аксіом. Аксіома, в свою чергу, — це положення, яке приймається без логічних доказів через свою безпосередню переконливість, наочність, безсумнівність. Наприклад, одним із постулатів у економічних науках є постулат про обмеженість ресурсів.

Наукові закони — це твердження (з використанням принципів, понять і категорій), які відображають необхідні, суттєві, стійкі і повторювані об'єктивні явища та зв'язки у природі, суспільстві і мисленні. Закони носять об'єктивний характер, існують незалежно від волі і свідомості людей. Пізнання законів — завдання науки, яке стає основою перетворення людьми природи і суспільства. Існують три основних групи законів: специфічні або часткові (наприклад, закон попиту і пропозиції, закон вартості), загальні, тобто характерні для великих груп явищ (наприклад, закон збереження енергії, закон природного відбору, закон циклічного розвитку) і всезагальні або універсальні (наприклад, закони діалектики).

Наукова теорія — найвищий ступінь узагальнення і систематизації знань. Під теорією розуміють систему основних ідей, положень, законів у тій чи іншій галузі знань, яка дає цілісне уявлення про закономірності та класифікацію.

Наукове дослідження — це цілеспрямований процес пізнання, який здійснюється з метою викриття закономірностей зміни об'єктів

в залежності від певних умов місця і часу їх функціонування для подальшого використання їх в практичній діяльності. Це — організований процес розумової праці, безпосередньо направлений на виробництво нових знань. Отримання нових наукових даних — соціальна потреба суспільства, яка зростає в останній час, в епоху НТР.

Кожну науково-дослідну роботу можна віднести до певного напрямку. Під науковим напрямком розуміють науку або комплекс наук, в сфері яких ведуться дослідження. У зв'язку з цим розрізняють технічний, біологічний, соціальний, історичний та інші напрямки з можливою подальшою деталізацією. Основою наукового напрямку виступає спеціальна наука, а також притаманні їй методи дослідження та технічні засоби їх здійснення.

Структурними одиницями наукового напрямку є комплексні проблеми, проблеми, теми та наукові питання. *Комплексна проблема* — це сукупність проблем, об'єднаних єдиною метою. *Проблема* являє собою ряд складних теоретичних та практичних завдань, вирішення яких назріло в суспільстві. З соціальних позицій проблема — це відображення протиріччя між суспільною потребою в знаннях та відомими шляхами їх отримання, протиріччя між знанням і незнанням. У залежності від масштабу завдань, що виникають, розрізняють глобальні, національні, регіональні, галузеві та міжгалузеві проблеми. *Тема* є складовою частиною проблеми. У результаті здійснення науково-дослідних робіт по тій чи іншій темі одержують відповіді на певне коло наукових питань, що охоплюють частину проблеми. Узагальнення результатів досліджень по комплексу тем може дозволити вирішити наукову проблему. Під *науковими питаннями* розуміють дрібні наукові завдання, що відносяться до конкретної теми наукового дослідження.

Специфіка наукової праці обумовлює мету науково-дослідної роботи. *Мета наукового дослідження* — всебічне, достовірне вивчення об'єкту, процесу чи явища, їх структури, зв'язків та відносин на основі розроблених в науці принципів і методів пізнання, а також отримання та впровадження в практику корисних для людини результатів. Сучасні наукові дослідження мають певні особливості, що впливають на ефективність наукової праці:

— спадковість характеризує зв'язок між живою і уречевленою науковою працею в раніше виконаних дослідженнях. Науковець творить, використовуючи спадок минулого, що дозволяє уникнути паралелізму і помилок в науково-дослідній роботі;

— імовірнісний характер результатів дослідження проявляється в тому, що воно направлене на створення нової інформації. У зв'язку з цим результати наукового дослідження можуть значно перевершити сподівання дослідника, а можуть бути і мізерними. Ця особливість наукових досліджень вимагає від наукових працівників вольових та моральних якостей (організованості, наполегливості, твердості);

— унікальність дослідження знаходить своє відображення в обмеженні використання багатьох умов або типових методів та нормативних матеріалів, що полегшують організацію праці в матеріальному виробництві (технологічних карт, норм виробітку і т. ін.). Це вимагає від дослідника самостійності, оперативності, ініціативності;

— складність та комплексність дослідження підвищують вимоги до наукових працівників — до їх здібностей, професійної кваліфікації та організованості — і створюють додаткові труднощі при кооперації праці дослідників різного профілю. У першу чергу це відноситься до економічних аспектів досліджуваної проблеми. Вони вимагають не лише розширення економічного світогляду, але й використання знань суміжних професій, залучення кваліфікованих економістів;

— масштабність та трудоемкість дослідження ґрунтуються на вивченні великої кількості об'єктів та експериментальній перевірці отриманих результатів;

— тривалість дослідження вимагає від наукового працівника чіткого планування робіт як в часі, так і в просторі;

— зв'язок дослідження з практикою обумовлений необхідністю перетворення науки у безпосередню виробничу силу. Він передбачає постійний контакт науковців з практиками та кооперацію їх праці.

Покращення рівня використання наукового потенціалу є важливим напрямом підвищення ефективності науки, яке залежить від організації праці науковців. Необхідність наукової організації творчої праці виникла у зв'язку з НТП та посиленням потреби в координації цілого ряду однорідних за технічним характером процесів колективної праці, коли застарілі методи організації, що ґрунтуються на практичному досвіді окремого дослідження, вже не забезпечують оптимальності творчого процесу.

Наукова праця, як особливий вид пізнавальної діяльності, базується на ряді принципів: творчий підхід, плановість, динамічність, колективність, самоорганізація.

Творчий підхід передбачає вивчення та узагальнення досягнень в даній галузі знань, їх критичне осмислення та створення нових концеп-

цій. Він направлений на виробництво нових знань і, зокрема, на пізнання об'єктивних законів та тенденцій розвитку явищ, що дозволяють вирішувати нові науково-теоретичні та науково-практичні проблеми.

Наукова творчість є надзвичайно складним видом людської діяльності. Досвід свідчить, що не кожен спеціаліст, навіть висококваліфікований, має нахили до виконання наукових досліджень. Ефективність наукової діяльності залежить від моральних, вольових та інших якостей працівника і, особливо, від його інтелектуального рівня.

Під інтелектом наукового працівника розуміють захопленість працею, незадоволеність досягнутим, готовність до самопожертви заради наукової істини. Захопленість працею формується у дослідника на основі впевненості в справедливості та важливості справи, якій він віддав свої сили. Незадоволеність досягнутим проявляється у постійному пошуку кращих шляхів вирішення наукових проблем. У кожній науковій праці вчений повинен намагатися зробити хоча б невеликий крок вперед порівняно з раніше виконаними ним чи його попередниками роботами. Готовність до самопожертви заради наукової істини є найвищим проявом вольового характеру вченого — рішучості, настигливості, чесності.

Основою організації наукової праці є план, а вихідним організаційним принципом — плановість. Особливості сучасного наукового дослідження і, перш за все, його складність, ємність, тривалість виконання вимагають організуючої сили плану. Крім того, через пов'язаний із науковою працею ризик тут особливо значна небезпека невинуватених витрат часу та засобів.

Плановість в науковій роботі втілюється у різноманітних формах: програмах, попередніх та робочих планах дослідження, індивідуальних планах та графіках виконання робіт. Плануються обсяг робіт, строки їх виконання, підготовка експерименту та ін.

Програма дослідження визначає його завдання, загальний зміст та народногосподарське значення, ідею, принципи вирішення завдань, методику, обсяг робіт та строки виконання.

Попередній план дослідження є завершальним елементом в процесі конкретизації теми. У ньому передбачаються період виконання робіт, витрати та джерела їх фінансування, очікувані результати дослідження та ефективність, місце впровадження.

Робочий план складається після того, як дослідник добре ознайомився з темою, її теоретичною розробкою, вивчив практику, висунув та обґрунтував робочу гіпотезу, перевірка та розвиток якої і складе

основний зміст наступної роботи. У робочому плані вказується не лише те, що треба зробити, але і яким шляхом: деталізується виконання роботи на основі розчленування її на етапи, визначаються періоди їх завершення та конкретні виконавці. У процесі роботи план необхідно своєчасно уточнювати.

Індивідуальний план розробляється кожним дослідником на ту частину роботи, яка визначена йому в робочому плані. У ньому відображається взаємозв'язок робіт, що виконують інші виконавці, визначаються очікувані результати та їх реалізація, строк виконання роботи. Цей план затверджує керівник теми чи її розділу. План дисциплінує виконавця, скеровує його на організовану, систематичну, інтенсивну працю та полегшує контроль за виконанням теми.

Динамічність організаційних форм праці визначається тим, що в умовах прискорення темпів розвитку науки, змінюються форми розподілу та кооперації праці (розподіл кадрів, рівень колективності праці, розподіл роботи на етапи, організація робочого місця та ін.). Вона викликає необхідність оперативного забезпечення координації дій працівників в процесі дослідження. На підставі отриманих результатів в робочі плани та методику виконання робіт вносяться корективи, направлені на успішне завершення досліджень в передбачені строки.

Із зростанням спеціалізації працівників, масштабів та складності досліджень зростає колективність наукової праці, поглиблюється взаємозв'язок між науковцями. Залучення науковців до вирішення тих чи інших проблем передбачає, перш за все, вільну дискусію в досягненні наукової істини, свободу критики, обмін та боротьбу точок зору. Для активізації наукових дискусій використовуються різні методи та прийоми.

Прийом «мозкового штурму» — це метод інтенсивного генерування нових ідей шляхом творчої співдружності групи спеціалістів.

Метод синектики ґрунтується на обговоренні різнорідних елементів проблеми спеціалістами різних професій.

Метод контрольних питань дозволяє за допомогою навідних питань підвести науковців до вирішення певної проблеми.

Прийом колективного блокноту дає можливість поєднати висування ідей кожним членом робочої групи з колективною їх оцінкою та процесом продукування рішення.

Морфологічний аналіз заснований на комбінаториці — системному дослідженні всіх теоретично можливих варіантів, що виходять із закономірностей побудови досліджуваного об'єкта.

До науково-дослідної роботи студенти залучаються з першого дня навчання. Обсяг окремих видів науково-дослідної роботи студентів та ступінь їх ускладнення зростають в міру становлення майбутнього спеціаліста — від вивчення загальнометодологічної дисципліни «Основи написання наукового проекту в галузі» до підготовки, написання та захисту магістерської роботи.

Основний напрям у розвитку студентської науки — дедалі ширше впровадження елементів наукових досліджень у навчальний процес. Поєднання наукового пошуку студента з його навчанням взаємно збагачує обидва процеси, бо знання, здобуті у творчих пошуках, особливо цінні.

Навчально-дослідна робота виконується у відведених розкладом занять навчальний час по спеціальному завданню в обов'язковому порядку кожним студентом під керівництвом викладача-наукового керівника. Основним завданням навчально-дослідної роботи є набуття студентами навичок самостійної теоретичної та експериментальної роботи, ознайомлення з реальними умовами праці в лабораторії, в науковому колективі. Основними елементами навчально-дослідної роботи виступають: науково-дослідна робота на практичних заняттях; написання кваліфікаційної роботи; робота студентів за індивідуальним планом навчання. Тема роботи та обсяг завдань визначаються індивідуально. Кафедра, яка включає в свій навчальний план навчально-дослідну роботу, попередньо розробляє тематику досліджень, забезпечує її науковими керівниками, готує методичну документацію, рекомендації по вивченню спеціальної літератури. Головний склад керівників навчально-дослідною роботою становлять викладачі, що активно ведуть наукову роботу, а також наукові співробітники та аспіранти.

Важливою формою науково-дослідної роботи студентів, що включена до навчального процесу, є впровадження елементів творчості в практичні заняття. При виконанні таких робіт студент самостійно складає план досліджень, здійснює аналіз результатів, оформлює науковий звіт. Пріоритетною в навчальному процесі повинна стати діалогова форма занять, яка сприяє формуванню навичок колективної творчості, організація спілкування по типу проблемних лекцій, спільно-послідовне спілкування по типу «круглого столу», полемічне спілкування по типу телевізійних передач, ділове спілкування по типу ділової гри. Практикуються також індивідуальні домашні завдання з елементами наукового пошуку.

Формою, що поєднує навчальну і дослідну роботу студентів, є проведення спеціальних наукових семінарів при кафедрах. Підготовка семінару організується так, щоб протягом семестру кожен студент міг виступити на ньому з доповіддю чи повідомленням, присвяченим підсумкам виконаного дослідження. Діяльність семінарів починається з підготовки студентами старших курсів спеціальних наукових доповідей на основі виробничого матеріалу. Проведення наукового семінару передбачає поглиблене вивчення проблем, що цікавлять студентів. На семінарах кожен студент виступає з виконаною під керівництвом викладача доповіддю по науково-дослідній роботі, захищає свої висновки і пропозиції, отримані в результаті проведеного дослідження. Доповідь рецензують студенти, в її обговоренні беруть участь, як правило, два опоненти з числа учасників семінару. Опоненти попередньо знайомляться з доповіддю, вивчають літературу по темі доповіді та при обговоренні дають їй розгорнуту оцінку. В обговоренні доповіді беруть участь всі учасники наукового семінару. Керує студентським науковим семінаром завідувач кафедри або викладач, що активно веде наукові дослідження.

Робота над конкретними темами науково-дослідного характеру проводиться в декілька етапів у спеціально відведений час. На першому етапі складаються огляди та реферуються літературні джерела по обраній темі. Це найбільш проста форма науково-дослідної роботи студентів. Така форма науково-дослідної студентської роботи завершується підготовленим літературним рефератом по обраній темі.

Робота над наявною літературою та іншими джерелами інформації є первинним науковим пошуком. Починаючи наукову розробку, студент зобов'язаний ознайомитись із станом інформації по даному питанню, врахувати та максимально використати проведені раніше дослідження. В процесі підготовки оглядів та реферування студенти складають бібліографічний перелік використаної літератури по темі дослідження.

Магістерська робота студента повинна носити дослідний характер. Тому якість її підготовки в значній мірі залежить від рівня використання елементів дослідного пошуку, передбаченого всіма видами науково-дослідної роботи студентів за весь період навчання. В цій роботі практично перевіряється здатність та підготовленість студента теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-прикладну цінність, можливість виконання самостійного наукового дослідження та використання отриманих результатів в практичній діяльності.

Наукова робота студентів, що виконується в позанавчальний час, також має різноманітність форм і видів. Поряд із *студентськими науковими гуртками*, основною формою науково-дослідної роботи студентів, виконуваної в позанавчальний час, є *участь студентів в наукових дослідженнях, що проводяться кафедрами*. До таких досліджень залучаються студенти, які проявили здібності до ведення досліджень і активно приймають участь у науково-дослідній роботі. Роботу студентів спрямовують викладачі, наукові співробітники, аспіранти, що працюють у групі.

Для розвитку наукової творчості на кафедрах, у наукових школах, важливе значення мають групування навколо провідних вчених студентів, що цікавляться науковою тематикою, розробленою вченими і виявляють бажання працювати разом з ними. Такі студентські об'єднання, в основу яких покладена спільність наукових інтересів, найбільш доцільні. Прогресивною формою організації науково-дослідної роботи студентів є *наукові проблемні групи*, в яких студенти залучаються до розробки проблеми, над якою працює науковий керівник групи. При кафедрі може бути створено кілька наукових проблемних груп. Наукове керівництво студентами здійснюють провідні вчені кафедри. Вони безпосередньо направляють кожного студента-члена проблемної групи; допомагають підібрати тему з врахуванням його нахилів та можливостей; визначити об'єкт дослідження; рекомендують відповідну літературу; консультують студента протягом роботи над науковою темою; оцінюють наукове значення студентських праць; дають характеристику науковим здібностям кожного члена проблемної групи. Щоб підвищити науковий рівень студентських досліджень, керівники проблемних груп організують збір, вивчення і узагальнення студентами первинного матеріалу. Науковий керівник проблемної групи може ознайомлювати студентів з тими фактичними матеріалами, над якими працює по своїй науковій темі, давати студентам завдання щодо проведення відповідної обробки зібраних матеріалів, які будуть використані в науковій роботі вченого-керівника і студента-науковця. На засіданнях проблемної групи вивчаються методи і прийоми дослідження складних явищ та процесів МВ, обговорюються результати наукового пошуку, кращі дослідження рекомендуються до друку і на конкурси.

Цікавою формою наукової підготовки студентів є *студентські школи молодого лектора*. Керують ними відповідні кафедри, а викладачі цих кафедр здійснюють наукове керівництво при підготовці рефератів, текстів лекцій, проводять консультації.

Важливу роль в активізації наукової творчості студентів відіграють організаційно-масові заходи, що проводяться в Україні: *олімпіади, конкурси та огляди-конкурси на кращу організацію наукової роботи студентів, на кращу дипломну роботу, республіканські наукові студентські конференції та семінари*, та інші. Керівництво вузів має право рекомендувати студентів для участі в цих заходах.

Підсумковими результатами студентської науково-дослідної роботи є *конкурси на кращу студентську наукову роботу*. Основним завданням конкурсу є виявлення кращих науково-дослідних робіт в сфері теоретичних досліджень, реальних розробок та застосування їх результатів в різних галузях економіки.

Одним з найбільш масових заходів в рамках науково-дослідної роботи студентів у вузах є *наукові студентські конференції*, які в деяких вищих навчальних закладах країни проходять як Дні науки. Як показує досвід ряду вузів країни, цікавими, науково значимими виявляються ті конференції, де беруть участь, виступають з доповідями та повідомленнями не лише студенти, але й аспіранти, молоді вчені, викладачі. Спільна робота, наукове співробітництво сприяють посиленню почуття відповідальності в науковому пошуку, розумінню місця та значення результатів власних досліджень в загальному контексті існуючої проблеми, визначають для студентів критерії оцінки наукової роботи, завдання на майбутнє. Найбільш цінні студентські роботи публікуються у збірниках студентських наукових доповідей.

Важливою умовою, що визначає формування пізнавальної активності студентів, є використання нових форм роботи конференції — «круглих столів», обговорення нових видань навчальної і науково-методичної літератури. Такі форми дають студенту можливість не лише доповісти про результати власної наукової роботи, але й взяти участь в обговоренні хвилюючої його проблеми на якісно більш глибокому рівні, обмінятись думками з питань, що його цікавлять, з провідними спеціалістами в цій сфері.

Розроблений ряд спеціальних форм заохочення студентів за успіхи в науково-дослідній роботі. Так, *науково-дослідна робота, успішно виконана студентом та оформлена у відповідності до встановлених вимог, може бути зарахована в якості курсової роботи*.

Кафедра сприяє зарахуванню студентів, що беруть участь у За успіхи, досягнуті в науково-дослідній роботі, кафедра висуває студента до нагородження грамотами вузу; преміювання грошовими преміями,

безкоштовними путівками на відпочинок, екскурсіями на підприємства, виставки, конференції.

Студенти-лауреати республіканських, міських, вузівських конкурсів, виставок, конференцій та олімпіад можуть по висуванню кафедри на основі діючих положень нагороджуватись відзнаками Національної академії наук України, Міністерства освіти та науки України, грамотами, дипломами, грошовими преміями і іншими нагородами Укоопспілки, профспілкових організацій та інших зацікавлених організацій.

Студентам, які поєднують активну науково-дослідну роботу з гарною успішністю, можуть бути встановлені кафедрою індивідуальні графіки виконання навчального плану, а студентам-відмінникам — іменні стипендії.

Участь студентів у науково-дослідній роботі протягом всього періоду навчання дає можливість ведучій кафедрі обґрунтувати висновок про можливість зарахувати студентів у резерв для набору до аспірантури.

Таким чином, всі види і форми науково-дослідної роботи студентів направлені на активізацію творчого мислення студентів, використання наукових методів у вирішенні конкретних економічних ситуацій, що сприяє підвищенню якості підготовки спеціалістів для економіки.

Наукова публікація: поняття, функції, основні види

Результати науково-дослідної роботи оформляють не лише у вигляді курсової або дипломної роботи. Вони узагальнюються також у кандидатських і докторських дисертаціях, авторефератах дисертацій, тезах доповідей, статтях, монографіях, методичних і практичних матеріалах, підручниках, навчальних посібниках тощо.

Для майбутнього науковця дуже важливим є володіння методологією підготовки наукової публікації. Написання реферату, наукової статті, тез доповідей на конференції повинно відповідати вимогам жанру публікації і відповідно сприйматись читачами і слухачами. Це висуває певні вимоги до логіки побудови їх, форми, стилю і мови.

Розглянемо методику підготовки окремих видів публікацій чи виступів, враховуючи при цьому особливості кожного виду, залежність від рівня завершеності дослідження, а також з врахуванням кола читачів чи слухачів, на яких вони розраховані.

Наукова публікація (в перекладі з латинського «*publicato*» оголошую всенародно, оприлюднюю) — це доведення інформації до гро-

мадськості за допомогою преси, радіомовлення, телебачення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках).

Головні функції публікацій:

- Оприлюднення результатів наукової роботи,
- Сприяння встановленню пріоритету автора при аналогічних за змістом наукових статтях,
- Свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми,
- Підтвердження достовірності основних результатів і висновків наукової роботи, її новизни та наукового рівня, оскільки після виходу в світ публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю,
- Підтвердження факту апробації та впровадження результатів і висновків дисертації,
- Відображення основного змісту, наукового рівня та новизни дослідження,
- Забезпечення первинною науковою інформацією суспільства, повідомлення про появу нового наукового знання, передача його у загальне користування.

Наукові видання можуть бути двох груп:

- науково-дослідні;
- джерелознавчі.

До науково-дослідних належать

- монографія (наукова праця, присвячена дослідженню однієї теми);
- науковий реферат (автореферат) — коротке викладення автором змісту наукового дослідження, дисертаційної роботи перед поданням її до захисту;
- інформативний реферат — коротке письмове викладення однієї наукової праці, що стисло висвітлює її зміст. Він акцентує увагу на нових повідомленнях;
- тези доповідей, а також матеріали наукової конференції (неперіодичний збірник підсумків конференції, доповідей, рекомендацій та рішень);
- збірники наукових праць (збірники матеріалів досліджень, наукових статей, виконаних у наукових установах, навчальних закладах).

Наукова стаття є одним із видів публікацій, у якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі

питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки автору. Оптимальний обсяг наукової статті (0,5–0,7 авт. арк.). Стаття має просту *структуру*:

- вступ (постановка наукової проблеми, актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки і практики — 1 абзац або 5–10 рядків);

- основні дослідження і публікації з проблеми, за останній час, на яких спирається автор, проблеми виділення невирішених питань, яким присвячена стаття (0,5–2 сторінки машинописного тексту);

- формулювання мети статті (постановка завдання) — висловлюється головна ідея даної публікації, яка суттєво-відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з тем (1 абзац, або 5–10 рядків);

- виклад змісту власного дослідження — основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти. Аналіз отриманих результатів, особистий внесок автора в реалізацію основних висновків тощо (5–6 сторінок);

- висновки, в яких формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість та перспективи (1/3 сторінки).

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 705/1 наукові статті зараховуються як фахові при наявності таких необхідних елементів: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Недоцільно ставити риторичні питання; більше користуватись розповідними реченнями; не перевантажувати текст цифрами при переліках тих чи інших думок, положень, вимог; прийнятним у тексті є використання словосполучень переліку: «спочатку», «зрозуміло, що», «на початку», «спершу», «потім», «дійсно», «далі», «нарешті», «по-перше», «по-друге», «можливо», «за думкою», «заданими», «між іншим», «у зв'язку з тим», «на відміну», «поряд з цим» тощо; цитати в статті використовуються дуже рідко (можна в дужках зробити посилання на ученого, який вперше дослідив проблему); усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг присвячується викладу власних думок автора.

Слід сказати, що апробація наукової роботи на наукових конференціях, семінарах, є обов'язковою при написанні дисертації.

Тези (від thesis — положення, твердження) — це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Тези доповіді — це опубліковані на початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Обсяг тез може бути в межах 2–3 сторінки машинописного тексту через 1,5–2 інтервали.

Алгоритм тез можна подати так: обґрунтування — доказ — аргумент — результат — перспектива.

У тезах зазвичай не використовують цитати, цифровий матеріал. Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

Реферат, доповідь, виступ

Вже з першого року навчання здобувачі повинні вміти підготувати реферат, виступ на семінарі, доповідь на науково-практичній конференції.

Реферат (лат. *referre* — доповідати, повідомляти) короткий виклад змісту одного або декількох документів з певної теми. При індивідуальній роботі з літературою реферат є короткий збагачений запис ідей з декількох джерел. Часто реферат готують для того, щоб передати ці ідеї аудиторії. Обсяг реферату залежить від обраної теми, змісту документів, їх наукової цінності або практичного значення.

Найчастіше маємо справу з інформативними і розширеними (зведеними) рефератами.

Інформативний реферат повністю розкриває зміст теми, містить основні фактичні і теоретичні повідомлення. Він потребує глибокого вивчення першоджерел, доброї пам'яті, уміння пов'язувати теоретичні положення з сучасністю, робити глибокий аналіз та практичні висновки, нарешті вчить проводити дискусію. У такому рефераті мають бути визначені: предмет дослідження і метод роботи; наведені основні результати; викладені дані про умови дослідження, сформульовані власні пропозиції автора щодо практичного значення змісту і уміння довести його до аудиторії слухачів. Реферат може бути посібником для усного виступу з елементами імпровізації. Інформаційні реферати можуть розміщуватися у первинних документах (книгах, журналах, збірниках праць, звітах про науково-дослідну роботу) і у вторинних документах (реферативних журналах і збірниках, інформаційних картках та ін.).

Розширений або зведений (оглядовий, багатоджерельний) реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих документів з однієї теми, зміст яких викладено у вигляді однорідного тексту. До списку літератури включаються публікації переважно останніх 5–10 років. Особливо цінуються праці останнього року видання. У додатках наводяться формули, таблиці, схеми, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи. Вибір теми реферату студенти здійснюють відповідно до тематики, затвердженої на кафедрі, та за погодженням з науковим керівником. Обсяг розширеного реферату 20–24 сторінки. Виклад матеріалу в рефераті має бути коротким і стислим. У рефераті використовується стандартизована термінологія, значення якої зрозумілі з контексту. Реферат рецензується, оцінюється і враховується при проведенні підсумкового заліку, іспиту з відповідної дисципліни.

Досить поширеною формою оприлюднення результатів наукового дослідження є доповіді та повідомлення.

Доповідь — це документ, у якому викладаються у певні питання, даються висновки, пропозиції. Вона призначена для усного (публічного) прочитання та обговорення.

Розрізняють такі види доповідей:

1. Звітні (узагальнення стану справ, ходу роботи за певний час);
2. Поточні (інформація про хід роботи);
3. На теми наукових досліджень.

Наукова доповідь — це публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання), одна із

форм оприлюднення результатів наукової роботи, можливості за короткий проміжок часу «увійти» в наукове товариство за умови яскравого виступу. Структура тексту доповіді аналогічна плану статті.

Порівняно з науковою публікацією публічна доповідь має свої особливості. Є два методи написання доповіді.

1. Дослідник готує спочатку тези свого виступу і на основі їх пише доповідь на семінар чи конференцію, редагує і готує до публікації у науковому збірнику, як доповідь чи статтю.

2. Дослідник пише доповідь, а потім у скороченому вигляді знайомить з нею аудиторію.

При написанні доповіді слід зважати на те, що значна, суттєва частина її надрукована в тезах, частина — на слайдах, тому доповідач лише дає окремі коментарі до ілюстрованого матеріалу, опубліковані тези. Це дозволяє зекономити час виступу на 20–40 %. Доцільним є посилення на попередні виступи, полемічний характер доповідей, що викликає інтерес у слухачів.

При формуванні змісту доповіді слід врахувати, що за 10 хвилин людина може прочитати текст надрукований на чотирьох сторінках машинописного тексту (через два інтервали). Обсяг доповіді становить 8–12 сторінок (до 30 хвилини).

Повідомлення, виступ можуть бути обсягом на 4–6 сторінок.

При підготовці наукової публікації, доповіді, виступу потрібно уникати: неточності і розпливчастості формулювання назви; невіднозначності особистого внеску в дослідження; поверхового викладу змісту та результатів дослідження; дублювання змісту публікацій; досить короткого терміну оприлюднення результатів дисертації.

Питання до лекції

1. Сформулюйте предмет і сутність науки як сфери людської діяльності.
2. Охарактеризуйте функції та значення науки.
3. Що таке науковий напрям та наукова школа?
4. Назвіть види майбутньої діяльності студентів-міжнародників.
5. Надайте поняття, мету та завдання науково-дослідної роботи студентів у підготовці спеціалістів з міжнародних відносин.
6. Які є основні форми впровадження результатів наукових досліджень студентів?

Лекція 2

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Основні вимоги до написання студентом магістерської роботи: актуальність теми, достатній теоретичний рівень, дослідницький характер, граматична і стилістична правильність, дотримання стандартів оформлення.

Тема роботи має бути актуальною з погляду сучасних процесів у міжнародних відносинах, зовнішньої політики окремих держав, різних важливих аспектів їх розвитку. Магістерська робота може бути присвячена розкриттю важливих теоретичних питань сучасних міжнародних відносин, глобальних проблем людства. Магістерська робота може бути актуальною також з точки зору висвітлення прикладних політичних, економічних, соціальних, культурних проблем розвитку окремих держав, їх зовнішньополітичної діяльності.

Магістерська робота повинна бути написана на рівні, відповідному сучасному стану розвитку комплексу наук, які вивчають міжнародні відносини. Тему роботи треба розкрити в контексті сучасних наукових концепцій, обґрунтовано і доречно використовувати основні наукові терміни. Вельми важливо висвітлювати в магістерській роботі об'єктивні з наукового погляду положення, застосовувати для ілюстрації і підтвердження теоретичних положень реальні приклади, достовірну статистичну інформацію.

Як зазначалося, магістерська робота повинна мати дослідницький характер. У процесі роботи здобувач має вивчити достатню кількість опублікованих джерел (правові акти, монографії, наукові статті тощо). Думки вітчизняних і зарубіжних авторів, їхні загальнотеоретичні і методологічні підходи необхідно проаналізувати та систематизувати. Потребується обґрунтування використаних у роботі теоретичних положень тієї або іншої наукової школи і на цій основі сформулювати і обґрунтувати власний погляд на проблему, що досліджується. Якщо роботу присвячено прикладним аспектам розвитку держави, студенту

треба виконати на достатньому методологічному рівні відповідні розрахунки, систематизувати, інтерпретувати, узагальнити результати практичного дослідження.

Текст магістерської роботи треба структурувати. Матеріал роботи викладається послідовно, логічно зв'язано. У тексті не повинно бути стилістичних і граматичних помилок. Обов'язкова умова — єдиний стиль роботи. Якість магістерської роботи суттєво погіршується, якщо має сукупність різно-стилістичних, погано пов'язаних між собою компонентів. Формування навичок і вмінь грамотного викладення тексту — одне з важливих завдань магістерської роботи.

Оформлення магістерської роботи повинно відповідати чинним стандартам. Необхідне послідовне комплектування складових роботи. У тексті треба дотримуватись правил цитування, правильно оформлювати посторінкові посилання. Належним чином слід оформлювати список посилань. Дотримання цих вимог сприяє формуванню у студентів культури оформлення наукових праць, важливої для їхньої майбутньої професійної діяльності.

ДОБІР ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

Бібліографічна праця — фундамент наукового проекту, тому підійти до складення примірного списку необхідної літератури здобувач повинен з великою відповідальністю.

Бібліографічна праця посідає найважливіше місце на початку роботи над науковим проектом, але вона не припиняється протягом всього написання магістерської роботи. Мінімальний обсяг використаних джерел для магістерської роботи може складати 50 назв. З них матеріали, вилучені з Інтернету, можуть складати не більше третини номерів у списку джерел; більшість же джерел повинні складати оприлюднені документи, статті та монографії.

СКЛАДАННЯ ПЛАНУ

Складаючи план роботи, здобувач виявляє вміння визначати головне, найістотніше в проблемі. Перелік питань, що розглядаються, структурується за принципом від загального до конкретного. Тобто питання теми, як вузлові складові вибраної проблеми, повинні бути

єдиною системою, де кожне наступне питання розвиває і доповнює попереднє. Питання повинні бути чітко і ясно сформульовані. Назва питань не повинна дублювати назву курсової роботи.

Перш ніж підійти до складення плану, слід вивчити основну літературу проблеми, добре осмислити мету та завдання наукового проекту.

План магістерської роботи складається з таких частин:

- вступ, що свідчить про рівень професійної підготовки студента;
- розділи, в яких розкривають тему даної роботи; розділи можуть бути поділені на підрозділи, якщо цього вимагає тема дослідження;
- висновки, в яких містяться результати наукового дослідження.

Рекомендуємо уникати зайвого дроблення під час поділу роботи на глави. Для розкриття змісту теми як правило достатньо 3–4 розділів, при чому перший завжди стосується теоретичних засад дослідження. Інші розділи формуються, виходячи з загального принципу дослідника: вважає він за потрібне розглядати різні аспекти своєї теми окремо, чи то загалом, поділяючи тему лише за хронологічним принципом.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЧАСТИН МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Вступ

1. На початку здобувач повинен стисло, кількома реченнями обґрунтувати *актуальність теми дослідження*, виходячи з власних наукових, політичних та моральних уподобань. Актуальність — це значущість даної праці в контексті сучасної наукової та політичної думки. Пам'ятаючи, що «*Historia est magistra vitae*», бажано однак уникати дуже широких аналогій та узагальнень. Найбільш прийнятними є посилання на недостатнє розкриття даного аспекту проблеми, необхідність критичного переосмислення існуючих наукових праць з огляду на нові джерела, нову методику роботи і т. ін. Якщо проблема має політичну вагу, слід зазначити можливість практичного використання результатів наукової праці для політиків та дипломатів в Україні. Отже, зазначаємо *практичну актуальність* теми, що впливає з її значення в розвитку міжнародних відносин у світі та його регіонах, розв'язанні глобальних і регіональних проблем, формуванні зовнішньої політики окремих держав, розвитку окремих найважливіших ас-

пектів їх життя. Після цього прописуємо *наукову актуальність*, яка визначається питомою вагою теми й ступенем її вивчення.

2. У другому абзаці Вступу здобувач зазначає, до якого *типу (традиції)* він відносить своє дослідження — **емпіричного або інтерпретаційного** (як визначили своє дослідження — як дослідження співвідношення між двома або більше змінними (емпіричне дослідження) або як дослідження нашого розуміння існуючої змінної (інтерпретаційне дослідження))? Назвіть ці *змінні: залежна* змінна (об'єкт дослідження) та *незалежні* змінні (головні фактори, що найбільше впливають на об'єкт). Чи ці фактори є *структурними* чи вони є індивідами (*агентами*)?

3. Студент пояснює вибір **дослідницького питання**, формулює його.

4. Студент зазначає *мету та завдання дослідження*. Мета наукового дослідження — це універсальна наукова установка, вирішенню якої присвячена робота в цілому; це стратегічна ціль, якій підпорядковані всі завдання. Наприклад, якщо тема роботи — сучасні міжнародні відносини, то метою дослідження найчастіше є виявлення еволюції міжнародних відносин протягом певного часу, виявлення динаміки певних процесів.

Завдання — це чіткіші, дрібніші за мету питання (проблеми), які аналізуються в окремих розділах. Виокремлення завдань є закономірним етапом наукового аналізу вибраної теми. Завдання роботи формулюються — також стисло, одним реченням — відповідно до її мети. Всі завдання разом повинні дати уявлення, що саме необхідно зробити, аби досягти мети.

5. *Об'єкт та предмет* дослідження формулюються відповідно до теми, при чому об'єкт дослідження є ширшим поняттям, а предмет дослідження формулюється так само як його тема. Наприклад, якщо об'єктом є зовнішня політика держави, то предметом — основні напрями зовнішньої політики держави. Інший варіант: об'єктом дослідження є еволюція системи міжнародних відносин, якщо предметом дослідження обрано розвиток зовнішньої політики держави в контексті взаємовпливу із системою міжнародних відносин.

6. Які **гіпотези** ви маєте на початку дослідження? Сформулюйте дві гіпотези.

7. Студент повинен стисло (2–3 речення) та логічно довести необхідність початкової та кінцевої дати дослідження, тобто *хронологічних рамок*. Наприклад, якщо тема — сучасні міжнародні відносини, слід розкрити зміст терміну «сучасні», показати, які саме зрушення нада-

ють змогу відділити «сучасність» від попереднього періоду. У нашому прикладі початкова дата дослідження обумовлена революціями 1989 року у Східній Європі та розпадом СРСР у 1991 році. У деяких випадках, коли неможливо чітко окреслити початкову та кінцеву дати дослідження, студенту потрібно показати здібність до складання власної періодизації.

8. *Методи дослідження.* Обрані методи відповідають специфіці досліджуваного матеріалу. Необхідно використовувати такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстракція. З основних методів міжнародникам рекомендується системний підхід, компаративний метод (робота з великими наборами даних) та метод «кейс-стаді» (окремий випадок). Кейс-стаді — це динамічне балансування між детальною описовістю і прагненням знаходити пояснення ширших закономірностей. Пояснювальна стратегія кейс-стаді покликана відповісти на питання «Чому?», здійснити пошук причин і чинників, що впливають на ситуацію.

Додатково для аналізу можна також використати історичний метод, який дозволяє вивчити події у динаміці та виявити зв'язки між різними етапами формування зовнішньополітичної стратегії держави; антропологічний, що базується на постійності родових якостей людини як розумної істоти, бачить в людській природі причину війни та миру, що пояснює логіку розвитку всієї світової історії; соціологічний метод, який передбачає визнання соціальної зумовленості політичних явищ, у тому числі вплив на політичну систему економічних відносин, соціальної структури, ідеології та культури; формально-юридичний метод — для аналізу законодавчих актів та інших нормативно-правових документів; статистичний метод, що уможливорює аналіз основних показників країн, що вивчаються; нормативно-ціннісний підхід, що з'ясовує значення політичних явищ для суспільства та особистості; порівняльний підхід, що дозволяє виділити загальні тенденції розвитку політичних процесів шляхом порівняння двох або більше однотипних політичних об'єктів.

Структура абзацу, присвяченого методам дослідження, має складатися з двох частин. У першій частині прописуються методи збору даних. У другій — методи аналізу даних (контент-аналіз та дискурс-аналіз). Заклучне речення має доводити, що триангуляція методів досягнута та пояснити яким саме чином.

9. *Наукова новизна дослідження* пояснює, що саме автор зробив вперше, що було вдосконалено, або набуло подальшого розвитку. На-

приклад, вперше було проведено комплексне дослідження стратегічних напрямів зовнішньої політики держави; удосконалено результати компаративістського підходу щодо зовнішньополітичних програм провідних політичних партій держави; набуло подальшого розвитку визначення чинників впливу на формування зовнішньополітичної стратегії держави.

10. *Апробація результатів дослідження та публікації.* Зазначається, на яких **конференціях** були представлені основні положення і висновки роботи; в яких журналах чи збірках тез конференцій вміщено результати дослідження у вигляді **статті** (від 8 сторінок) чи **тез** (до 2 сторінок).

11. Переходячи до обґрунтування *структури роботи*, студент повинен стисло, 2–3 реченнями, пояснити, що обумовило вибір кількості розділів в роботі та мету дослідження в кожному з них.

12. *Обсяг роботи.* Магістерська робота складається зі вступу, розділів, висновків і списку використаних джерел. Зазначається також загальний обсяг роботи (кількість сторінок без списку джерел).

В цілому вступ має займати приблизно **4–5** сторінок.

Розділи

Далі здобувач переходить до викладу матеріалу за *розділами*.

Розділ I. «*Теоретичні засади дослідження*», поділяється на підрозділи, що висвітлюють теоретичні та методологічні основи роботи.

У підрозділі 1.1 характеризується, *одна чи кілька теорій*, обраних автором в якості ключових для розкриття цієї теми. Слід враховувати, що основними теоретичними школами МВ є такі: 1) школа політичного ідеалізму/лібералізму, неоліберали та постліберали; 2) школа політичного реалізму, неореалісти та постреалісти; 3) неомарксистичні; 4) модерністи, постмодерністи. Виходячи з цього, не слід обирати теорії/авторів, що виходять з різних теоретичних шкіл. Міжнародникам рекомендується звернути увагу на неоліберальний напрям (Р. Кеохейн, Дж. Най); англійську школу міжнародних відносин (Дж. Бертон); неореалізм / структурний реалізм (К. Уолц, Р. Гілпін, Б. Бузан); постреалізм (С. Хантінгтон); світ-системну теорію І. Валлерстайна; теорію залежності А. Г. Франка.

У підрозділі 1.2 надається *характеристика наукової розробки проблеми* в працях політологів. Розглядаючи літературу, студент може використати кілька підходів до її характеристики. Наукові праці можна згрупувати: 1) за принципом приналежності науковців до певної школи (неореалісти, неоліберали чи ін.), або 2) за методами, які були

застосовані науковцями (якісні, кількісні або змішані), або 3) виходячи з висновків, які були зроблені науковцями, що має підкреслити у вашому літературному огляді виявлені наукові дискусії. Студент повинен сам зробити вибір, що вважає найдоцільнішим в своїй конкретній роботі. Згрупувавши праці своїх попередників, він дає їхню характеристику, обов'язково зазначаючи, що саме було корисне для його проекту, в чому він вбачає сильні та слабкі сторони відповідних праць. Цей огляд студент закінчує висновками про ступінь вивченості теми та перспективи її подальшого аналізу, підкреслюючи, які «білі плями» були виявлені та як ваше власне дослідження допоможе закрити одну з них.

У підрозділі 1.3 характеризується *категоріальний апарат дослідження*. Не слід обмежуватися трактуванням таких загальних категорій як «міжнародні відносини», «зовнішня політика», «світова політика». Автор повинен виділити 3–4 категорії, які є найважливішими саме у поданому дослідженні. Наприклад, це можуть бути світовий порядок, конфлікт, суперництво, нестабільність, мирне співіснування, довіра, співробітництво, стратегічне партнерство, союзницькі відносини, сила (могутність, потужність), воля, міжнародний імідж, баланс сил, баланс інтересів, наддержава, національний інтерес й т. ін.

У підрозділі 1.4 характеризується *джерельна база дослідження*. У джерельному огляді студент зазначає наявність архівних та державних документів, виступів офіційних осіб, матеріалів преси відповідного часу, усних джерел (інтерв'ю), епістолярної спадщини, мемуарів. Бажано, щоб автор роботи підкреслив особливості тієї чи іншої групи джерел, оцінив їхню важливість для свого дослідження. Якщо робота присвячена аналізу зовнішньополітичної думки, до групи джерел слід віднести відповідні праці науковців та дати розгорнуту характеристику їхніх монографій і статей. Підрозділ краще будувати за такою структурою: спочатку розглянути первинні джерела, а потім вторинні, обов'язково пояснюючи, чому у своїй роботі ви були змушені використовувати вторинні джерела.

Характеристика джерел та літератури обов'язково супроводжується посиланнями.

Виклад повинен бути логічним, послідовним, без повторів. Розподіл текстового матеріалу за розділами має бути приблизно рівномірним, а вступ і висновки не повинні перевищувати 20 відсотків загального обсягу тексту курсової роботи.

Заголовки розділів відділяються від тексту трьома інтервалами. Сторінка суцільного тексту містить 28–29 друкованих рядків (кожний друкований рядок містить до 60 знаків з проміжками між словами).

Особливу увагу радимо звернути на те, що наводячи певні факти, треба завжди посилатися на джерело, звідки студент про них довідався, навіть якщо мова йде не про пряме цитування, а парафраз! Пряме переписування в роботі матеріалів з літератури неприпустиме: студент повинен викласти думку своїми словами.

Щодо прямих цитат, які беруться в лапки, слід уникати їхньої надмірної кількості, а також звернути увагу на їхній обсяг (цитата не повинна займати більше 3 рядків у тексті або абзаці, якщо це блокова цитата).

Якщо студент хоче навести цитату з одного автора, що наводиться другим автором, в тексті своєї роботи він повинен зазначити автора цитати, а в підрядковому посиланні — книгу другого автора, з якої студент довідався про першого автора. Увага: не можна посилатись на книгу, з якою студент не працював особисто!

Викладаючи матеріал в науковому проекті, треба пам'ятати про його майбутніх читачів, їхні вигоди. Не слід залишати без пояснень спеціальні дефініції, аббревіатури, маловідомі факти.

У магістерській роботі необхідно дотримуватися прийнятої термінології, позначень, умовних скорочень і символів, не рекомендується вживати вирази-штампи, вести виклад від першої особи («Я вважаю», «На мою думку»). Слід уникати в тексті частих повторень слів чи словосполучень.

При згадуванні в тексті прізвищ ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем: І. Коваль, а не Коваль І., як це прийнято у списку джерел.

Текст розділу слід розбити таким чином, щоб на кожній сторінці було приблизно 2–5 абзаців. В середині кожного викладається одна думка. Початкові слова абзацу повинні бути ключовими, тобто ясно вказувати, про що йде мова в абзаці. В ідеалі розділ повинен виглядати так, що якби записати перші слова з кожного абзацу, то це і буде розгорнутий план розділу.

Наприкінці розділу студент стисло, але ясно робить власні висновки, що узагальнюють зміст розділу та доводять зв'язок розділу з темою магістерського проекту, пояснюють, яку роль відіграє розділ в захисті автором своєї головної ідеї, теорії. Тут цитування є недоречним.

Обсяг одного розділу коливається приблизно **від 20 до 25** сторінок.

Висновки

Останній компонент наукового проекту «Висновки». Він має синтезувати власні думки автора, підсумки та результати дослідження, що було проведено протягом праці у розділах. Тому тут недоречні цитати з вивчених творів, посилення на конкретні факти чи цифри, а також повторення висновків, що були зроблені в розділах. У висновках автор доводить справедливість своєї теорії, виконання мети, що її було поставлено у вступі. Дуже важливо, щоб висновки відповідали конкретним завданням. Здобувач може також підкреслити проблеми, що з тих чи інших причин не були розв'язані в проекті, зазначити можливі шляхи їхнього подальшого розгляду.

Висновки не повинні бути довгими. Достатньо **2–3** сторінок. Таким чином, обсяг магістерської роботи в цілому (вступ, розділи, висновки) має бути мінімум **65**, максимум — **85** сторінок.

Питання до лекції

1. Сформулюйте мету та особливості наукового дослідження.
2. Що таке наукова проблема?
3. Охарактеризуйте структуру магістерської роботи.

Лекція 3

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ: ЕМПІРИЗМ ТА ІНТЕРПРЕТИВІЗМ

Коли ми думаємо про якусь конкретну подію у світовій політиці, таку як війни в колишній Югославії в 1990-х роках або війна в Іраку 2003 року, існує безліч теоретичних підходів до МВ, які привели б нас до різних політичних рекомендацій. Що стосується колишньої Югославії, то ті, хто бачив у війні результат агресивної поведінки декількох авторитарних лідерів, таких як Слободан Мілошевич, виступали за міжнародне втручання, щоб покласти кінець кровопролиттю, а потім зажадали зміни режиму, щоб встановити мир в регіоні. З іншого боку, ті, хто розглядав конфлікт як результат глибоко вкоріненої прадавньої етнічної ворожнечі, виступали проти втручання, оскільки вони не бачили перспективи для миро-будівництва після міжетнічного збройного конфлікту. Аналогічним образом, і в ситуації з Іракською війною 2003 року, є суперечливі теоретичні погляди на те, чи можна було запобігти агресивній поведінці Саддама Хусейна, а також установити курс на демократизацію й демократичний мир; були різні прогнози для ймовірних наслідків від вторгнення, очолюваного США. Таким чином, якщо ми підходимо уводити, увести до ладу теорії з погляду причинної гіпотези про те, що може відбутися за певних умов, тоді міст між теоретичними підходами, що цікавлять темами й, стає більш помітним.

Щоб просто почати думати про методи, необхідно пам'ятати, що методи дослідження — це «методи збору даних». Це можуть бути *кількісні* методи для дослідження великого обсягу даних або *якісні* методи, що дозволяють дослідженням заглибитися в конкретні події, місця, організації або особистостей. Однак, перш ніж приступитися до збору даних, важливо, щоб дослідник мав розуміння про те, які дані необхідно збирати.

Дані в МВ широко доступні й швидко оновлюються. Що стосується одних тільки вторинних джерел, існує усе більше традиційних і нетрадиційних медіа-ресурсів он-лайн, електронних баз даних і бібліотек, які всі легко доступні для дослідника. Таким чином, знання того, із чого почати збір даних, так само важливо, як і знання доступ-

них методів, за допомогою яких можна обробити дані. Збір і аналіз даних вимагають, щоб дослідник робив вибір з погляду теми, мети й методу дослідження. Отже, які дані ми збираємо, завжди залежить від того, які питання ми задаємо.

На цьому етапі необхідно якнайглибше досліджувати предметну область і намагатися досліджувати те, що вже написане в науковій літературі. Хоч огляд літератури є необхідною попередньою умовою для будь-якого ефективного аналізу даних. Наприклад, студент прагнув написати есе, яке пояснило б причини конфлікту в колишній Югославії. Наприкінці студент сказав, що війни в колишній Югославії минулого викликані прадавньою етнічною ненавистю. Таке есе явно емпіричне й сфальцьоване на причинно-наслідковому аргументі про цивільний конфлікт, є спробою пояснити істотне питання в міжнародній політиці, прагнуло дати політичні відповіді про внутрішні конфлікти.

Проте, коли студент знає про емпіричну спрямованість свого дослідження й збирається пояснити причини конкретного конфлікту, він вузько збирав дані з вибраних звітів ЗМІ й редакційних статей, опублікованих в 1990-х роках, і не використовував більш пізню літературу, яка становить основу наукового консенсусу в цій області, що конфлікт був викликаний елітою або політичними елітами, що прагнуть зміцнити свою владу. Щоб не потрапити в пастку написання необґрунтованого причинно-наслідкового есе, яке являє собою не що інше, як опис події, учні повинні зрозуміти різницю між інтересами й знаннями з однієї сторони й методами з іншої. Тільки після того, як ціль наукового есе буде визначена, можна побудувати дослідницьке питання й план дослідження, який дозволить студентові написати зв'язне дослідження й, таким чином, вибрати відповідні методи дослідження, представлені в майбутніх главах.

Онтологія, епістемологія й методологія

Методологічні засоби, за допомогою яких ми здобуваємо знання, тісно пов'язані із двома поняттями: епістемологія й онтологія. Слід підкреслити, що всі три поняття — методологія, епістемологія й онтологія — важливі для встановлення із самого початку: чому, як і для з якою метою ми робимо наш дослідницький проект?

Онтологія: вивчення буття, природа соціальних утворів.

Приклад: чи суб'єкти міжнародної політики, такі як держави, є зовнішньою / об'єктивною реальністю? Або, простіше говорячи, що таке держава?

Епістемологія: вивчення знань; як створюються знання.

Приклад: які форми знань мають цінність? Як тестувати та пояснити змінні та відповідно наш результат?

Тут епістемологія — розділ філософії, який займається проблемами теорії пізнання: аналізом природи пізнання як явища, вивченням передумов виникнення пізнання як практичного процесу, закономірностей його еволюції, природи й сутності знання як явища, співвідношення пізнання та знання, реальності й знань, умов достовірності знання, пошуками визначення і критеріїв того, що взагалі слід вважати знанням. З таких позицій, причина звернення науки до методу й методології в тому, щоб дотримуватися певних досить строгих правил і прийомів, по-перше, дослідження явищ і процесів; по-друге, роздумів над підсумками спостережень і виведення на їх підставі певних умовисновків; по-третє, перегляду раніше сформульованих положень і висновків чи то в бік відмови від них, часткового корегування або подальшого розвитку. Тільки наявність таких правил і їх строгі дотримання дають змогу порівняти, сумістити, перевірити результати всіх окремих спостережень, досліджень, роздумів. Це, в свою чергу, відкриває можливості для формування науки як системи вивіреного певним чином знання, здатного необмежену кількість разів і з високою надійністю забезпечити отримання конкретних передбачуваних результатів свого застосування в схожих умовах. Наявність і використання таких правил дозволяє також визначити, і навіть достатньо точно, вірогідні погрішності або помилку спостереження, досліду, експерименту і тим самим вказати на діапазон (допустимі межі) надійності отриманого знання.

Методологія: засоби набуття знань.

Приклад: звідки ми знаємо? Яка наша логіка?

Поняття «методу» знаходиться в єдиному понятійному ряду з такими категоріями, як «метод — методологія — методика — техніка експерименту (дослідження)» тощо. Єдність ряду вказує на наявність спільного для всіх понять, що входять до нього; чисельність останніх — на присутність також і принципово важливих відмінностей. Методом прийнято вважати сукупність прийомів і операцій, за допомогою яких здійснюється якась конкретна практична і/або теоретична діяльність. Метод виступає наслідком практики, спирається на наявні досягнення і стає вихідним пунктом та умовою наступних практичних дій і роздумів. Розуміння методу досить широке. Про методи говорять стосовно фази пізнання (методи експерименту, обробки емпіричних даних, побудови наукової гіпотези чи теорії, верифікації

теорії, викладу наукових результатів); поділяють їх на філософські та спеціально-наукові, а за типом причинності — на однозначно-детерміністські, вірогіднісні, багатозначні; розрізняють якісні й кількісні. Сучасні науки на певному етапі свого розвитку здійснюють глибоку філософську та практичну ревізію всіх своїх методів, що є принципово важливим кроком у зростанні самосвідомості та самопізнання даної науки, її реальних можливостей. Наука про міжнародні відносини, яка з початку 1960-х рр. різко розширила арсенал своїх методів, зараз об'єктивно стоїть перед потребою і перспективою своєї ревізії. Під методологією в сучасній науці й теорії пізнання розуміють, по-перше, учення про систему принципів і способів організації якоїсь сфери діяльності (як теоретичної, так і практичної); а по-друге, конкретний набір, комплекс, систему принципів і способів організації даної діяльності. У цьому сенсі однаково правомірно говорити як про методологію науки, так і про методологію навчання, політичної діяльності, апаратної роботи тощо. При цьому той факт, чи є конкретна сукупність принципів і способів організації даної діяльності набором, комплексом або системою, слугує принципово важливою вказівкою на рівні спеціалізації та розвитку відповідних сфер або виду діяльності: набір переважно свідчить про етап її становлення, система — про високий рівень розвитку.

Назад до основ: критичне мислення про міжнародні відносини

Один зі способів подолати розрив між теоретичними дебатами в рамках дисципліни й вашими власними науковими інтересами полягає в дослідженні, як конкретне питання, що цікавить вас, пов'язане з більш широкими теоретичними темами.

Держави, міжнародні організації, неурядові організації й транснаціональні корпорації роблять емпіричні твердження про те, як вони формують міжнародну політику. Наше дослідження повинне надати можливість перевірити багато із цих процесів. Приміром, позов, висунутий Міжнародним карним трибуналом у відношенні колишньої Югославії на своєму сайті: «...вилучивши деяких із самих старших і відомих злочинців і втримуючи їх у висновку Трибунал зміг усунути погрозу насильства, безкарність, сприяти припиненню вогню, допомогти на шляху до примирення» (Міжнародний карний трибунал по колишній Югославії).

Розуміння методів дослідження дозволить вам відразу визнати, що два причинно-наслідкові механізми приводять до трьох основних результатів:

Причинні механізми:

- ❖ Ліквідація головних злочинців
- ❖ Залучення їх до відповідальності

Результати:

- ❖ Зросло насильство
- ❖ Припинення безкарності
- ❖ Шлях до примирення

Студенти, зацікавлені у дослідженні міжнародного правосуддя, можуть спробувати простежити даний причинно-наслідковий зв'язок. Відносини між особами, обвинувачуваними у військових злочинах, підзвітними перед міжнародним кримінальним судом і сприяння примиренню.

Дослідження будується на нашому виборі. Із самого початку дослідження студент зустрічається з вибором, від якого прямо залежить яке есе він згодом напише. Необхідно вказувати що: «я вивчив конкретний випадок, і мої висновки пояснюють певні дії у всіх випадках», але не в такий спосіб: «я стверджую Х, але не маю відповідних емпіричних даних або наукових вторинних джерел для обґрунтування цього твердження».

Написання есе часто починається з того, що автор вирішує написати про конкретну подію або тенденцію в міжнародній політиці. Наприклад, інтерес студента може бути пов'язаний з повстаннями «Арабської весни», які почалися в Тунісі в січні 2011 року й викликали чергу триваючих революцій в арабському світі. Студент уважно стежить за повідомленнями засобів масової інформації про «Арабську весну», однак цей величезний обсяг даних описового характеру не дає можливості для створення переконливого наукового есе, яке вносить вклад у наукову літературу. На цьому етапі *студент не сформував набір питань, на які необхідно відповісти в ході дослідження, який тип дослідження вибрати і які методи можна ефективно використовувати.*

Спочатку важливо «звузити» тему. Для цього нам необхідно встановити епістемологічну основу проекту: **емпіричну / інтерпретаційну**. Щоб одержати відповідь Ви повинні запитати себе, що вас цікавить у даній темі? Що Ви прагнете знати? Ваша відповідь на ці питання допоможе вам зробити послідовний вибір відносно дизайну й методу дослідження.

Дослідження арабської весни: емпіричне або інтерпретаційне?

Емпіричне	Інтерпретаційне
1) я прагну пояснити причини революції	1) я прагну зрозуміти, як революція перетворила місцеві ідентичності
2) я прагну досліджувати політичну роль ісламістських рухів до й після революцій	2) я прагну зрозуміти символіку самоспалення в контексті туніської революції
3) я прагну вивчити процеси розробки конституції в постреволуційних Тунісі або Лівії	3) я прагну зрозуміти західне сприйняття арабської весни й те, як воно було сформоване недавніми перетвореннями

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

З моменту появи МВ в якості академічної області досліджень на початку 20 століття, МВ увібрали методологічні традиції й методи дослідження від ряду різних дисциплін: юриспруденції, економіки, політології, історії й соціології. Однак, у наші дні ми повинні прагнути проводити *методологічно строгі дослідження*, які відповідають стандартам в рамках методів і методологічних традицій, з якими ми взаємодіємо.

На відміну від північноамериканської політичної науки, де методи дослідження становлять основну частину навчального плану по політологічних програмах, студенти МВ в Європі зосереджені на теоретичних дебатах. Дійсно, теоретичні й методологічні суперечки стали каменем спотикання для тих, хто намагається займатися важливими темами в міжнародній політиці.

Фактично, сама дисципліна МВ виникла зі спроби зрозуміти причини війни й миру в міжнародній політиці. Нагадаємо, що з'ясування детермінант війни й миру, відкрило МВ в якості області дослідження після Першої світової війни, коли в Аберістуїті в 1919 році була створена перша кафедра міжнародних відносин, і це залишалося предметом досліджень протягом усієї холодної війни, оскільки вчені-дослідники намагалися зменшити ризик ядерного конфлікту між Сполученими Штатами й Радянським Союзом за допомогою теорій стримування, заснованих на раціоналістичних припущеннях щодо поведінки над-

держав. У роки після «холодної війни» внутрішньодержавні конфлікти розширили сферу досліджень МВ, оскільки студенти й учені прагнули зрозуміти поширення внутрішніх збройних конфліктів. Більше того, такі події, як лібералізація міжнародної торгівлі й регіональна політична й економічна інтеграція, привели до вивчення внутрішньої політики в державах і моделей ведення переговорів, що відбивають внутрішні інтереси в цій області. Крім того, поширення правозахисної активності й зобов'язань в області прав людини, прийнятих державами, також спонукало студентів МВ спробувати зрозуміти поновому інтереси держави. Колись аргументи реалістів були вузько визначені в поняттях сили, тепер охоплюють діапазон цінностей і норм відповідної поведінки.

Коли ви приступаєте до написання дослідницької роботи, ви можете не знати, що питання, що задаються вами, закладені в базових припущеннях про те, як інтерпретувати соціальний мир. Кожна прочитана вами дослідницька стаття у вашій навчальній програмі з МВ і кожна дослідницька стаття, яку ви напишете, вбудована в певну методологічну основу й може бути поміщена в розриві між **емпіризмом**, з одного боку, і **інтерпретивізмом**, з іншої. Наприклад, читаючи літературу часів «холодної війни» про міжнародні ядерні конфлікти, ви можете не знати про емпіричні припущення тих учених, які застосовують наукові методи для пояснення умов, у яких міжнародний ядерний конфлікт може перерости в ядерний обмін. Загалом, академічне написання не можна відокремити від методології, а методологію не можна відокремити від академічного написання.

Саме в цьому контексті ми переходимо до фундаментального питання, яке буде визначати наше дослідження: як ми розуміємо, інтерпретуємо або пояснюємо навколишній нас соціальний мир? Важливо пам'ятати, що *різні методологічні традиції не тільки використовують різні методи, але також впливають із різних традицій, теорій і принципів мислення, які сформували методи дослідження, використовувані в даній області. Тому вони часто задають принципово різні питання.*

Існує певна методологічна нетерпимість до досліджень, яка виходить за рамки певної традиції. на відміну від інших областей соціальних наук, де існує більший консенсус навколо домінуючих методологічних традицій, у МВ такого консенсусу немає.

Перш ніж перейти до питань дизайну й методу дослідження, у першу чергу важливо представити **емпірично-інтерпретаційний розрив** докладніше.

Дві відповіді були висунуті на питання, що визначають дисципліну МВ.

Один підхід стверджує, що природничі методи повинні застосовуватися для вивчення соціального миру.

Інший стверджує, що соціальний мир не піддається вивченню за допомогою наукових методів і експериментів.

Ці дві відповіді можуть бути згруповані під ярликами емпіризму, емпірично обґрунтованого дослідження в області МВ, й інтерпретивізму, рефлексивного дослідження, яке відкидає застосування природничих методів у соціальному світі й замість цього вивчає ідеї, норми, переконання й цінності, що лежать в основі міжнародної політики.

Таким чином, незважаючи на широкий спектр досліджень, які входять у сферу МВ, більшість досліджень входять в одну із двох перерахованих вище традицій. Фактично, дослідники МВ описали цей поділ між цими двома традиціями як «фундаментальний поділ усередині дисципліни».

Таблиця 3.2

Емпірична та інтерпретаційна традиції

Емпірична	Інтерпретаційна
Натуралізм	Конструктивізм
Біхевіоризм	Рефлексія
Пояснення	Розуміння

Вищезгадана дихотомія не цілком відповідає теоретичним відмінностям у домінуючих підходах у МВ, таких як реалізм і лібералізм або конструктивізм. Наприклад, існує широкий спектр досліджень МВ конструктивістами, які описуються в емпіричній традиції.

ЕМПІРИЗМ

Як згадувалося раніше, емпіризм заснований на імпорті природничої дослідницької практики в суспільні науки. Це засновано на припущенні, що знання можуть бути накопичені за допомогою досвіду й спостережень, і їх також часто відносять до позитивізму. Для тих, хто розглядає МВ як соціальну науку, слід вивчати МВ системно й на основі фактичних даних. Для емпіриків вивчення соціаль-

ного світу аналогічно вивченню світу природи. Теорії МВ можуть бути створені й перевірені шляхом ретельного спостереження й експериментів. Існує багата *традиція емпіричних досліджень* в області МВ, яка паралельна політичним наукам і бере свій початок від засновників дисципліни, таких як *неореаліст* Ханс Моргентау, який стверджував, що міжнародна політика регулюється «об'єктивними законами», і Кеннет Уолц, який створив системний образ іміджу міжнародної політики у своїй «Теорії міжнародної політики». Аналогічно, *неоліберали* прийняли ту ж позитивістську методологію для вивчення міжнародної політики; однак, вони прийшли до різних висновків відносно конфлікту й співробітництва в міжнародній політиці. У цілому, теорії міжнародних відносин, з якими студенти найбільш знайомі, підпадають під емпіричну традицію. Ці теорії прагнуть спостерігати й пояснювати поведінку держави, одночасно перевіряючи неправильні гіпотези, отримані зі спостережень емпіричних фактів.

Існують три основні характеристики емпіризму в МВ:

(1) те, що міжнародна політика може бути вивчена як об'єктивна реальність, яка є миром «поза» і відрізняється від дослідження;

(2) теорії дотримуються стандарту прогнозуючої вірогідності;

(3) актуальність дослідження для політики й осіб, що приймають рішення. На початковому етапі розробки власних досліджень необхідно зрозуміти, до якої сторони тяжіють ваші власні дослідницькі інтереси. Якщо ви прагнете пояснити події, розвиток або поведінку діючих осіб у міжнародній політиці, то емпіричні методи дослідження нададуть таку можливість, тому що вони дозволяють пояснювати розвиток подій і практику міжнародної політики.

ІНТЕРПРЕТИВІЗМ

Інтерпретивізм / рефлексивізм / постпозитивізм фокусується на розумінні соціальних значень, закладених у міжнародній політиці. На відміну від емпіриків, які прагнуть просувати сукупне знання шляхом спостереження й перевірки гіпотез, інтерпретивісти прагнуть розкрити основні припущення, які лежать в основі позитивістського образу миру, у спробі протистояти сприйнятою емпірикою ортодоксальності в МВ. Програми досліджень інтерпретивістів прагнуть зрозуміти ідентичності, ідеї, норми й культуру в міжнародній політиці.

Приклади включають новаторські внески таких учених, як Річард Ешлі й Роберт Кокс.

Основне твердження полягає в тому, що відмінність між дослідником і соціальним миром, яка мається на увазі емпіриками, повинна бути відкинута. Дослідник втручається або створює спостережувані соціальні реальності через свою власну роль у виробництві знань і тим самим змінює досліджуваний об'єкт. Інакше кажучи, об'єкт дослідження не має свого власного об'єктивного існування поза цими відносинами. Експериментальне середовище наукової лабораторії, у якій можуть проводитися контрольні експерименти для розуміння взаємодії між двома або більш фізичними об'єктами, не може бути відтворене в соціальному світі, де дослідник взаємодіє й розбудовує відносини з досліджуваними соціальними об'єктами. Таким чином, пояснення й причинність відкидаються на користь спроб зрозуміти соціальний зміст у міжнародній політиці.

Питання до лекції

1. Що таке метод, методика, засіб, алгоритм дій?
2. Які типи методів бувають?
3. Назвіть форми і методи емпіричного та теоретичного пізнання.
4. Назвіть загальнонаукові методологічні принципи.
5. Чим відрізняються емпіризм, раціоналізм, конвенціоналізм, прагматизм, критичний раціоналізм, релятивізм, історизм?

ДОСЛІДНИЦЬКЕ ПИТАННЯ ТА ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Коли ви вибрали тему дослідження, зрозуміли вашу наукову мету, і знаєте, де ваше дослідження знаходиться в емпірично-інтерпретаційному спектрі, можете почати думати про те, як формувати питання вашого дослідження, і який дизайн дослідження найкраще підходить, щоб допомогти вам відповісти на питання.

Очікується, що студенти та аспіранти МВ мають писати наукові статті, які виходять за рамки простих описів або детальних розповідей про окремі події. Академічні роботи в МВ не повинні нагадувати записи Вікіпедії. Натомість, як студента МВ, вас заохочують до проведення дослідження на основі питань, на які ви будете відповідати під час есе або дисертації.

Немає єдиного шаблону для дослідницьких питань.

Наприклад, ви можете задатися питанням, чому держави йдуть в війну в надії, що розуміння причин міжнародного конфлікту може служити для запобігання його спалаху. Чи ваш інтерес може бути в тому, як функціонують міжнародні суди. Якщо б механізми міжнародного врегулювання суперечок були посилені, тоді у держав було б менше можливостей вступати у конфлікт.

Дослідження, що базується на питаннях: визначення

Дослідження, яке ґрунтується на питаннях, — це дослідження, в якому дослідник ставить питання, що намагається пояснити невизначені співвідношення між двома або більше змінними (емпіричне дослідження) або проблематизує наше розуміння існуючої змінної (інтерпретаційне дослідження).

За конкретними питаннями дослідження нам потрібно використовувати різні дослідницькі методи.

На додаток до розуміння того, де саме ваше дослідницьке питання може знаходитись в емпірично-інтерпретаційному спектрі, ви повинні мати на увазі, що ваше дослідницьке питання також буде визнача-

ти те, які навички дослідження вам буде необхідно використовувати під час дослідження.

Ви будете читати первинні документи, шукаючи зміни в офіційному дискурсі? Наприклад, ви хочете подивитися, як риторика справедливої війни, або дискурс, що використовується для виправдання збройного конфлікту, використовувався окремими лідерами в певному конфлікті, наприклад, у глобальній війні з терором під проводом США?

Це все є питаннями, які вам потрібно зважити, думаючи про своє дослідницьке питання. У деяких випадках вам може виявитися корисним використовувати свої сильні сторони. Якщо ви обмежені у часі, не ставте питання, що вимагатиме від вас значних витрат часу, щоб розвинути певний навик, яким ви не володієте.

Наприклад, якщо ваше питання потребує роботи з інтерпретацією великих наборів даних, а ви не володієте математикою на високому рівні, то, можливо, вам необхідно переглянути ваш вибір дослідницького питання. Можливо, замість того, щоб намагатися розглянути всі між-державні кризи, можна проаналізувати одну або дві кризи, щоб виявити, які процеси призвели до збройного конфлікту або його ескалації.

1. Питання емпіричних досліджень

Одним з ефективних інструментів для проведення емпіричного дослідження є *розкриття «головоломки» у вашій темі*. Зазвичай щось у вашій тематичній області являє собою певну головоломку або ж вас бентежить. По суті це те, що робить вашу тему цікавою. Це виглядає як щось, що не вкладається у логіку або порушує науковий консенсус.

Наприклад, перед Арабською весною науковці зосереджувалися на поясненні авторитарної стійкості в арабському світі (Brownlee, 2007; Pratt, 2007). Іншими словами, на тому, щоб пояснити силу авторитарних режимів та їх здатність винищити потенційні джерела опору та політичних опонентів. Проте, у січні 2011 року відносно ненасильницький протестний рух у Тунісі зміг відправити туніського авторитарного правителя Зіна аль-Абідіна Бен Алі у вигнання в Саудівську Аравію. Звичайно, мало хто передбачив, що Туніс знаходиться на порозі революції. Ми можемо також подумати про падіння Берлінської стіни в 1989 році, або про розпад Радянського Союзу в 1991 році. Наприклад, чи повинен НАТО продовжувати розширення на схід, щоб включити більше країн, які колись були частиною Радянського Союзу? Чи слід процесам розширення Європейського Союзу продовжуватися і дозволити державам Західних Балкан, таким

як Боснія-Герцеговина, Сербія, Чорногорія, Македонія або Косово, стати повноправними членами? Замість того, щоб пояснювати загадкову минулу подію, ми проектуємо наше розуміння сучасних подій і тенденцій у майбутнє. Чи сприятиме розширення НАТО і ЄС розширенню географічного регіону Європи або розширення сприятиме відновленню холодної війни?

Таблиця 4.1 представляє різні фокусні області досліджень, що впливають із різних інтересів і формують наукові інтереси, які могли б бути використані для емпіричного та інтерпретаційного дослідження. Якщо ми переглянемо ці фокусні у таблиці нижче, ми можемо почати думати про перехід *від теми до питання* дослідження. У таблиці 4.1, використовуючи думку про те, що ми виявляємо те, що видається незрозумілим в темі, ми можемо легко сформулювати ряд питань, які піддаються дослідженню в межах дисципліни.

Таблиця 4.1

Дослідження арабської весни: емпіричне дослідження

Теми	Питання
Я хочу пояснити причини революцій Арабської весни	Які фактори пояснюють Туніську революцію 2011 року?
Я хочу дослідити політичну роль ісламістських рухів до і після революцій	Що пояснює виборчий успіх Ен-нахдхи (ісламістської політичної партії) на виборах у Тунісі 23 жовтня 2011 року?
Я хочу вивчити процеси розробки конституції в постреволюційному Тунісі або Лівії	Якою була роль релігії у підготовці проекту конституції Тунісу?
Я хочу зрозуміти, яку роль відіграли міжнародні актори в Арабській весні	Які фактори пояснюють рішення Ради Безпеки ООН втрутитися у громадянський конфлікт у Лівії?
Я хочу визначити, чи повторювали революційні рухи в Арабській весні один одного	Який вплив мали протестні рухи в Тунісі на протестні рухи в Єгипті?

Давайте спочатку задумаємося про тематичні області, які виявили спорідненість емпіричних досліджень. У таблиці вище 1 тема: «Я хочу пояснити причини революцій Арабської весни». Тут у студента є інтерес до революцій Арабської весни, але на даний момент тема залишається занадто широкою, щоб зазначити її як питання дослідження. Арабська весна торкнулася широкого кола країн від Тунісу до Північ-

ної Африки та Ємену на Аравійському півострові. Крім того, в деяких випадках відбувалися переходи з невеликим насильством, такі, як у Тунісі, а в інших випадках революційні рухи розпалювали громадянські конфлікти, як, наприклад, у Лівії у лютому 2011 року та Сирійська громадянська війна, яка почалася у березні 2011 року, або зміна режиму, наприклад, в Бахреїні. Зрозуміло, що наша 1 тема «Арабська весна» містить у собі безліч потенційних есе, але сама по собі занадто широка, щоб намагатися вирішувати її в цілому. Щоб створити з інтересу до теми питання дослідження, потрібно спробувати розкласти свою тему на дрібніші частини, які призводять до емпіричного дослідження.

Один із способів досягти дослідницького питання — мислити з точки зору країн і звужити область інтересу для одної або двох держав. Після того, як ви визначите певну країну або країни, на яких необхідно зосередитися, треба визначити конкретну проблематичну область або дебати, які представляють інтерес. Потім спробуйте визначити певні дискусії, суперечки або головоломки, щоб ви могли перетворити свій інтерес у дослідницьке питання.

Наприклад, ви багато читали про роль соціальних медіа у революціях. Деякі автори стверджують, що соціальні медіа відіграють вирішальну роль у мобілізації протесту, а інші стверджують, що їх роль завищена. Для того, щоб оцінити ці дві конкуруючі претензії або гіпотези, ви можете поставити питання: «Яку роль відіграли соціальні медіа в мобілізації протесту під час туніської революції?». Це питання має чітку *залежну змінну, або об'єкт*, який потребує пояснення — це «туніська революція». Воно також має *незалежну змінну*, що викликає залежну змінну (медіа). Ваша відповідь на це питання поєднає дві конкуруючі позиції, що зустрічаються в літературі.

Гіпотеза 1: Соціальні медіа відіграли значну роль в мобілізації протесту під час Туніської революції 2011 року.

Гіпотеза 2: Соціальні медіа не зіграли значної ролі в мобілізації протесту під час Туніської революції 2011 року.

Тепер, коли у вас є дослідницьке питання і дві гіпотези, які можна перевірити, або конкуруючі точки погляду, ви можете почати думати про дизайн досліджень.

Але що, якщо ваш інтерес ширший? Ви не маєте вузько визначеного інтересу, за допомогою якого ви можете підійти до Арабської весни, наприклад, соціальних медіа. Натомість ви хочете пояснити причини самої революції. Ви також маєте інтерес до політичних та економічних **змінних**. Іншими словами, ваш інтерес: «Я хочу пояс-

нити революцію». Ваша **мета** полягає в тому, щоб відстежити цілий ряд факторів, які були запропоновані як пояснювальні **змінні**, замість того, щоб розглядати один фактор, наприклад, соціальні медіа. Тим не менш, враховуючи різноманітність режимів, які постраждали від Арабської весни на всьому Близькому Сході та Північній Африці, а також враховуючи дуже різні принципи життя, культурних контекстів, етнічних та релігійних спільнот, було б дуже важко вивчити спільні риси факторів у цих випадках в одному есе.

Оскільки дослідження, засноване на питаннях, припускає, що ми зможемо прийти до певної важливої відповіді, ми повинні сформулювати наші дослідницькі питання таким чином, що дозволяє найбільш ефективно перевірити припущені відносини. У випадку революцій Арабської весни, висловлювання «Я хочу пояснити революцію» можна переформулювати у запитання з більш вузьким фокусом країни: «Що пояснюють Туніська та Єгипетська революції?» Або просто: «Що пояснює Туніська революція?» У зв'язку з цими питаннями, ваші гіпотези не обов'язково будуть протилежними позиціями щодо впливу однієї змінної, наприклад, соціальних медіа, але замість цього вони будуть представляти *пропозиції щодо ряду змінних, які ви обрали як потенційні пояснювальні змінні, або змінні, які пояснюють конкретну подію*. Враховуючи широкий простір потенційних пояснювальних змінних, один із способів почати створювати гіпотези, які можна перевірити у своїх дослідженнях, — почати мислити з точки зору категорій пояснення.

Пояснювальні категорії: дебати «агент — структура»

Можливо, ви зіткнулися з науковими дебатами, в яких автори обговорюють наслідки структурних чинників та індивідів (агентів), ця дискусія фактично зводиться до розбіжних поглядів на вплив індивідумів на зміни в суспільстві. Чи обумовлені індивідуальні дії інституційними чи соціально-економічними структурами? Чи можуть люди радикально змінювати політичні траєкторії своїх країн через свій політичний вибір?

У випадку туніської революції, ви можете думати з точки зору пояснень, які є більш довгостроковими і структурними проти пояснень, які роблять акцент на ролі окремих осіб під час перехідного процесу, таких як Мохамед Буазізі (*агент*), який вчинив акт самоспалення 10 грудня 2010 року або рішенням Голови туніської армії (*агент*) не відкривати вогонь по демонстрантах і підтримувати перехідний про-

цес під цивільним керівництвом. Довгострокові або структурні пояснення можуть мати економічний характер, такі як соціально-економічна нерівність або стійкий високий рівень безробіття серед молоді (*структура*). *Структурні пояснення* можна також знайти в інституційних структурах, таких як клептократична політична система або система політичних партій. Вони можуть бути зіставлені проти більш короткострокових пояснень і підкреслювати роль окремого індивіда (агента), як ті, що вказують на самоспалення Мохамеда Буазізі.

Мислення з точки зору пояснювальних категорій також допоможе підібрати літературу, а пізніше дані, які ви будете вивчати під час дослідження.

Аналіз змінних

У емпіричному дослідженні ваша увага зосереджена на поясненні відносин між двома об'єктами, щоб розкрити ширші закономірності. Тому ви будете мислити в термінах змінних, щоб пояснити відносини.

Залежною змінною є досліджуваний об'єкт або об'єкт, який ви хочете пояснити: наприклад, демократизація. ***Незалежною змінною є об'єкт, який має причинний зв'язок із залежною змінною:*** наприклад, економічне зростання. З огляду на дві вищезгадані змінні можна припустити, що економічне зростання призводить до демократизації.

Звичайно, те, як ви перевіряєте цю *гіпотезу*, вимагатиме від вас розробити своє дослідження таким чином, щоб дозволити вам підтвердити або спростувати вищезгадане твердження.

Нижче наведені два приклади гіпотез, які можна зробити з Туніської революції. Спробуйте визначити залежні і незалежні змінні, а також чи вказують вони на структурні причини або підкреслюють роль окремого індивіда.

H1: Причини революції в Тунісі були економічними (соціально-економічна нерівність, безробіття серед молоді).

H2: Причини революції в Тунісі були політичними (нездатність Бен Алі швидко реагувати на вимоги демонстрантів, роль глави туніської армії).

Як студент міжнародних відносин, ваш інтерес може вказати вам що ***змінні можуть і не бути внутрішніми***. У цьому випадку ваш інтерес до Арабської весни може привести вас до того, що ви поставите питання про те, як вплинули протестні рухи в одній країні на протестні рухи в іншій країні. Або до вивчення ролі зовнішньої держави або міжнародної організації під час революцій. Наприклад, якщо ваш інтерес полягає у зовнішній політиці Європейського Союзу, ви можете поста-

вити питання: «Яку роль відігравав Європейський Союз у просуванні демократії в Північній Африці до і після революцій Арабської весни?» Або ви можете мати більш широкий інтерес: «Яку роль можуть грати зовнішні актори у сприянні демократичному переходу Лівії?».

Хоча Арабська весна є прикладом тематичної області, яка природно пов'язана з часом, починаючи з туніської революції в січні 2011 року, інші тематичні сфери можуть бути не такі.

Наприклад, якщо ви зацікавлені в поясненні міждержавного збройного конфлікту, не маючи на увазі якийсь конкретний конфлікт, ви можете обрати період часу, який ви хочете вивчити. Наприклад, міждержавний конфлікт після Другої світової війни або міждержавний конфлікт після закінчення холодної війни. Роблячи це, ви маєте можливість підтримувати ширший фокус, якщо ви бажаєте уникати вивчення лише одного випадку, і обмежувати період часу, а отже, і кількість міждержавних збройних конфліктів, що вивчаються.

Хоча всі наведені вище приклади є роз'яснювальними, ваше пояснення може бути використано для з'ясування минулої чи поточної події або процесу, або передбачити, що *може* відбутися. Як *описові, так і прогностичні питання* можуть поширюватися на політику і на теорію.

2. Питання в інтерпретаційному дослідженні

Візьмемо раніше наведений приклад стосовно теорії справедливої війни. Теоретики справедливої війни (O'Driscoll, 2008) не намагаються пояснити початок війни, а зосереджують увагу на моральних обґрунтуваннях до застосування сили. Оскільки дослідники інтерпретації звертаються до мови, а не до емпіричного спостереження, щоб отримати відповіді на свої питання, ми не стикаємося з набором даних або гіпотезами, які можна перевірити. Навпаки, щоб скористатися теорією справедливої війни, *дослідники вивчають слова політиків*, щоб виправдати вживання сили.

Чи бачимо ми посилення на самозахист, або на попереджувальну самооборону, або на релігію? У випадку дослідження Сіана О'Дрісколла (2008) «справедливої війни» в контексті війни в Іраку під керівництвом США та Великобританії він використовував виступи президента США Джорджа Буша та британського прем'єр-міністра Тоні Блера, щоб зрозуміти моральні виправдання іракської війни, запропоновані цими двома лідерами.

Інтерпретаційне дослідження зосереджується на ідеях, ідентичності, нормах і культурі в міжнародній політиці. Таким чином, хоча

емпіричні дослідники зосереджують свої зусилля на поясненні подій, які разом згадуються як Арабська весна, дослідження-інтерпретації спрямовані на освітлення соціальних уявлень, дискурсів і значень, які лежать в основі цих подій. Тут ми можемо використовувати стратегію розкриття головоломки, щоб подолати розрив між темою дослідження та дослідницьким питанням. Звернемося до прикладу ісламізму або політичного ісламу.

На Заході в дискурсах політичного ісламу домінували страхи і образи тероризму, а також групи, такі як Аль Каїда або Ісламська Держава, але у ході Арабської весни, ісламісти приходять до влади в таких країнах як Туніс і Єгипет. Чи виборчий успіх ісламістських партій трансформував західні уявлення про політичний іслам? Тут, на відміну від наших емпіричних запитань, увага зосереджена на значенні конкретного терміна, політичного ісламу, на конкретній аудиторії, на Заході.

Тому акцент робиться не на поясненні, а на породженні знань, спрямованих на поглиблення нашого розуміння тих чи інших слів, які часто з'являються в дискусіях про Арабську весну.

Які дискурси оточують термін «політичний іслам»? Чи використовується термін, щоб викликати образ анти-модерністського? Чи протиставляється він політичним рухам, які називаються світськими? Або сенс терміна більш наочний? Щоб відповісти на ці питання, дослідник-інтерпретатор може звернутися до ряду мовних артефактів, таких як промови, офіційні документи, телевізійні програми, інтернет-сайти новин або блоги, щоб знайти відповіді на вищезгадані питання.

Таблиця 4.2

Арабська весна: інтерпретаційне дослідження

Теми досліджень	Питання дослідження
Я хочу зрозуміти, як революція вплинула на локальну ідентичність	Лівійська берберська ідентичність отримала нові можливості для культурного вираження після Лівійської революції?
Я хочу зрозуміти символізм самоспалення в контексті Туніської революції	Якими були образи самоспалення Мухамеда Буазізі під час революції в Тунісі?
Я хочу зрозуміти західне сприйняття Арабської весни і те, як воно було сформоване останніми змінами	Чи змінилися західні дискурси з політичного ісламу після революцій Арабської весни?

Дослідник-інтерпретатор хоче пояснити події не через виявлення конкретних причин революції або роль зовнішнього учасника, такого як США чи Європейський Союз під час революцій, а *через розуміння основних онтологічних припущень*, що лежать в основі емпіричних досліджень.

Інтерпретаційне дослідження та критична теорія

Існує декілька способів провести інтерпретаційне дослідження. Іноді інтерпретаційне дослідження наближається до припущення про зв'язок між змінними. Дійсно, критичні теоретики зазвичай доводять, що *дискурс* використовується для підтримки певних відносин влади. Ці критичні теоретики підходять до дискурсу як до пояснювальної змінної, що робить можливим певний спектр варіантів політики.

Візьмемо дослідження Ф. Бартолуччі (2010) про марокканський елітний дискурс про тероризм. Він стверджував, що марокканський уряд використовував свій дискурс про тероризм для того, щоб привернути увагу конкретних політичних опонентів.

Інтерпретаційне дослідження та символічна політика

Інший напрямок інтерпретаційного дослідження зосереджується на *символах* або подіях. Перш за все, ви можете подумати з точки зору пошуку значення подій, символів або навіть осіб у популярній культурі або суспільстві. Беручи як приклад Арабську весну, інтерес може фокусуватись на особах, які отримали символічний статус у сучасній національній міфології.

Візьмемо, наприклад, Омара Мохтара, революційного антиколоніального лідера Лівії початку ХХ століття, який став символом національної єдності ХХІ століття в післяреволюційній Лівії. Або ви можете звернути увагу на більш сучасну фігуру, таку як Мохамед Буазізі, чие самоспалення вплинуло на хід Туніської революції в грудні 2010 року.

Після того як ви обрали своє дослідницьке питання, емпіричне або інтерпретаційне, можна почати думати про дизайн дослідження.

ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Після того, як ви сформуєте дослідницьке питання, вам необхідно перейти до створення дизайну та вибору методів дослідження. Аналізуючи вищезгадані питання досліджень, очевидно, що *різноманітні питання потребують різних досліджень*. Деякі питання спрямовані на вивчення подій в одній країні, а інші — на дві або більше. Багато з них

вимагають створення дослідження на основі кейс-стаді, тоді як інші потребують залучення кількісних методів.

Дизайн дослідження можна сприймати як те, **які кроки необхідно виконати, щоб завершити дослідження**. У таблиці 4.3 наведено **сім кроків**, які допоможуть ознайомитися з усім дослідницьким процесом.

Таблиця 4.3

Процес дослідження та розробка досліджень (етапи)

1. Виберіть <i>тематичну область (кейс)</i> , що вас цікавить
2. Сформулюйте <i>тему</i> дослідження
3. Контекстуалізуйте своє дослідження в існуючій <i>літературі</i> — як інші відповіли на ваше дослідницьке питання?
4. Розташуйте своє дослідницьке питання вздовж <i>емпірично-інтерпретаційного спектру та оберіть відповідні методи</i> (кількісні, кейс-стаді, змішані)
5. Чи існують етичні міркування, які необхідно розглянути, перш ніж проводити дослідження? Проведення <i>інтерв'ю</i> ? Огляди? Анкети?
6. Збір та аналіз емпіричних <i>даних</i> або збір та аналіз даних дослідження-інтерпретації
7. <i>Написання</i>

1. Дизайн емпіричних досліджень

Емпіричні дослідники висувають певну гіпотезу із взаємин між двома або більшою кількістю змінних. Насправді для емпіричних дослідників це твердження стає позитивною теорією. Визначення теорії С. Ван Еверою (1997):

Теорії — це загальні твердження, які описують і пояснюють причини або ефекти класів явищ. Вони складаються з причинних законів або гіпотез, пояснення та попередніх умов.

Тобто теорії описують або пояснюють *причини або наслідки*. Для студентів міжнародних відносин, які пройшли підготовку в галузі політології, це скоріше те, як ви відноситеся до питання теорії. Теорії, з точки зору емпіричного дослідника, піддаються емпіричному тестуванню, а також їх можливо спростувати.

Є дві стратегії, які можна використовувати для перевірки вашої теорії: *спостереження та експеримент*.

Найбільш часто використовуваною стратегією в МВ є *спостереження*. При розробці вашого емпіричного дослідження, заснованого на спостереженні, у вас є ще два варіанти вибору: можна спостерігати велику кількість випадків, або лише декілька. Дивлячись на велику

кількість, це називають дослідженнями з *багатьма наборами даних*. Дослідження, у якому ви спостерігаєте лише за декількома, називається *кейс-стаді*.

Експерименти є менш поширеними в МВ і передбачають, що ви можете перевірити взаємозв'язок, піддаючи одну з двох еквівалентних груп певному стимулу, щоб підтвердити або спростувати передбачені або гіпотетичні відносини. Більшість прикладних наук покладаються на експерименти; однак, в МВ, поза *комп'ютерним моделюванням*, ми не можемо легко експериментувати на наших об'єктах дослідження (Van Evera, 1997).

Наприклад, ви можете почати з загального питання: «Яку роль відіграють соціальні медіа в мобілізації протесту під час революцій?» Тепер потрібно подумати про те, як ви будете піддавати цей зв'язок тестуванню. Для вузьких питань, які намагаються вивчити подію в певній країні або географічному середовищі, використання прикладу дозволить вам детально вивчити, як ваші змінні ставляться одна до одної і розкрити основні причинні процеси (див. рис. 4.1). Тобто якщо ваш інтерес полягає в розумінні того, **ЯК і ЧОМУ** відбулась подія, то *кейс-стаді* добре підходить для того, щоб допомогти вам знайти відповідь на ваше дослідницьке питання.



Рис. 4.1

Якщо, з іншого боку, ви розглядаєте більш широку категорію подій, наприклад, що пояснює початок війни, вам необхідно залучити великий набір даних, який може допомогти вам спостерігати кореляційні зв'язки між змінними у великій кількості випадків. У цих дослідженнях ваш інтерес полягає не в конкретному збройному конфлікті як такому, як наприклад пояснення війни у В'єтнамі, а в *поясненні*

самої війни як явища. Такі питання великого масштабу *не вписуються у рамки кейс-стаді* через обмеження вашої здатності узагальнювати різні випадки. Замість цього, ви будете спиратися на деяку форму великого набору даних, яка намагається каталогізувати всі події, які підпадають під сферу вашого дослідження. Ви помітите, що багато з цих досліджень мають *хронологічні рамки* через неможливість або інтерпретувати великих наборів даних, або зібрати достовірні дані про події після певної дати. Для таких досліджень підходить метод, наприклад, компаративного аналізу.

Підсумовуючи, можна сказати, що емпіричне дослідження допоможе вам знайти пояснення «загадці», наприклад, початку революції в Тунісі, або рішення США піти на війну у В'єтнамі, або більш широкого кола питань; явища, як, наприклад, «початок війни» або «чому держави співпрацюють».

2. Дизайн інтерпретаційних досліджень

Інтерпретаційний дизайн починається не з причинно-наслідкової головоломки, а займається зовсім іншим типом головоломки, яка може бути описана як онтологічна. Сама мета інтерпретаційних досліджень розходиться з ціллю емпіричних досліджень. Тут Кліффорд Герц стверджує, що *суспільна наука* не повинна бути експериментальною наукою в пошуках закону, але *інтерпретацією в пошуках сенсу* (Герц, 1973).

Тому інтерпретаційні дослідження часто зосереджені на використанні конкретних *дискурсів* у даному контексті, або на *уявленнях* окремих осіб або подій.

Наприклад, якщо ви хочете дослідити символіку окремих цивільних осіб, таких як обвинувачені у військових злочинах Міжнародного трибуналу з питань колишньої Югославії (МТКЮ), ви можете вибрати одного або двох обвинувачених, які мають значний суспільний статус. Такий дизайн досліджень, однак, не буде спрямований на відстеження процесів або створення певної форми каузального висновку. Дизайн полягав би у *поясненні того, чому держави співпрацюють або не співпрацюють* з Югославським трибуналом. Наприклад, Павлакович (2010) у випадку звинуваченого у Хорватії генерала Анте Готовіни підкреслив, що відносини Хорватії з ЄС стали емоційною дискусією про наративи минулого, які не збігаються з раціональними моделями прийняття рішень.

Іншим прикладом інтерпретаційного дослідження може бути пояснення еволюціонування або суперечливих концепцій міжнародної

справедливості. Якщо ваш інтерес стосується суперечки між Міжнародним кримінальним судом та Африканським союзом щодо юрисдикції Суду над континентом, ваш інтерес може полягати не в поясненні відносин між МКС і АС, але замість цього ви можете трактувати *мову справедливості. Чи означає міжнародна справедливість різні речі в різних соціальних контекстах?*

Враховуючи те, що ваша увага зосереджена на розумінні соціального сенсу, кількісні методи дослідження не запропонують необхідного розуміння. Навпаки, **якісні методи** дослідження надають широкій спектр інструментів, які можна використовувати, наприклад, **дискурс-аналіз**.

Крім того, дослідники-інтерпретатори мають іншу концепцію того, що становить теорію. Емпіричні дослідники розглядають теорії як загальні твердження, які пояснюють причину і наслідок, а дослідники-інтерпретатори розглядають теорію як твердження, що стосується розуміння властивостей тих об'єктів, які ми вивчаємо (Smith, 1995; Wendt, 1998). Ці розбіжні погляди на теорію приводять дослідників з емпіричних та інтерпретаційних поглядів до прийняття різних форм досліджень.

Наприклад, можна поглянути на пояснювальні або причинні дослідження, які розглядають дискурс як причинну або пояснювальну змінну.

Таблиця 4.4 представляє два приклади дослідницьких питань і класифікує їх з точки зору емпіричного чи інтерпретаційного та з точки зору того, які теоретичні традиції вони можуть залучити.

Таблиця 4.4

Що таке емпіричні та інтерпретаційні дослідницькі питання та розробка досліджень у міжнародних відносинах?

Дослідницьке питання	Емпіричне чи інтерпретаційне	Каузальна (пояснювальна) чи конститутивна теорія
<i>Приклад:</i> Які причини євроінтеграції після Другої світової війни?	Емпіричне	<i>Causal (Explanatory)</i>
<i>Приклад:</i> Як політичні актори використовують наративи Другої світової війни у війні 2014 року на Сході України?	Інтерпретаційне	<i>Constitutive Theory</i>

НАУКОВІ ПРОПОЗИЦІЇ

Як правило ваш керівник попросить вас надати дослідницьку пропозицію, в якій ви повинні представити свою тему дослідження, дослідницького питання та дослідницького дизайну. При розробці своєї пропозиції ви маєте продемонструвати, чому ваша тема дослідження цікава для галузі МВ. Чи ваша тема знаходиться у центрі теоретичної дискусії? Чи ваше дослідницьке питання актуальне для політики? Чи може політична відповідь на ваше дослідницьке питання вплинути на населення світу? Коротше кажучи, перші рядки вашої дослідницької пропозиції повинні бути присвячені наданню певної форми обґрунтування вашої теми.

Ваша пропозиція щодо дослідження також вимагатиме демонстрації, що ваш проект може бути здійснений протягом певного терміну, виділеного для дослідження. Якщо ваше питання надто широке або на нього фактично неможливо відповісти, вам буде запропоновано повернутися до етапу розробки дослідницького питання. Це також означає, що ви взяли до уваги, які дані вам потрібно буде зібрати, щоб відповісти на ваше запитання. Чи реально існує набір даних, який можна буде використати? Чи будете ви збирати переважно текстові документи, які легко доступні?

Що таке наукова пропозиція?

Заявка на дослідження близько 750 слів (2 сторінки), але для більших проектів, таких як аспірантура, може бути довше. Пропозиція дослідження — це документ, в якому ви чітко надаєте огляд вашого дипломного проекту своєму керівнику. Ваш керівник повинен знати, чому ви вибрали тему дослідження, які наукові чи політичні дебати залучаються, на які дослідницькі питання ви хочете відповісти, і як ви будете шукати відповіді на ваші запитання.

Забезпечення того, щоб ваш дослідницький проект відповідав вашому дослідницькому питанню, можливо, є найскладнішим завданням, яке стоїть перед вами під час написання пропозиції. Вам потрібно створити для себе стратегію відповіді на ваше дослідницьке питання. Ваша стратегія залежить від типу запитань, які ви поставили. Ви хочете розглянути окремий випадок? Це порівняльне дослідження? Чи ви будете підтверджувати або спростовувати гіпотезу? Далі необхідно чітко визначити, як збирати дані та як ви будете аналізувати їх. Чи будете ви покладатися на великі набори даних, чи будете ви використовувати статистичні тести для інтерпретації даних?

Або ви будете спиратися на текстові документи, такі як аналітичні документи та виступи, щоб забезпечити аналіз дискурсу вашої теми? Переконайтеся, що ви зрозуміли, які джерела ви будете використовувати.

Після того, як ви обґрунтували свою тему, висловили своє дослідницьке питання, виклали свій проєкт дослідження і стратегії збору та аналізу даних, ви повинні надати своєму керівнику список посилань, які було обговорено під час процесу підготовки наукової пропозиції. Це допоможе вашому керівнику краще зрозуміти, чи є прогалини у вашому читанні на цю тему. Крім того, це допоможе розпочати написання огляду літератури.

Питання до лекції

1. Що таке емпіричне та інтерпретаційне дослідження?
2. Як впливає емпірично-інтерпретаційний розрив на вибір теоретичних рамок дослідження?
3. Як ви розумієте «дослідження, що базується на питаннях»?
4. Що значить «розкриття «головоломки» в емпіричному дослідженні»?
5. Як ви розумієте поділ на залежну змінну (об'єкт) та незалежну змінну, що викликає залежну змінну?
6. Що таке дебати «агент — структура»?
7. Порівняйте питання в емпіричному та інтерпретаційному дослідженні.
8. Порівняйте дизайн емпіричних та інтерпретаційних досліджень.

Лекція 5

НАПИСАННЯ ОГЛЯДУ ЛІТЕРАТУРИ

Наукова література завжди є частиною ширшого діалогу, і для того, щоб вести діалог, робити свої власні висновки, ми повинні проаналізувати те, що інші говорили до нас. Отже, один із найважливіших елементів процесу дослідження й написання — огляд літератури. Літературні огляди іноді недооцінюються, але є компонентами будь-якого наукового есе, дисертації або науковій публікації. Дійсно, ретельний огляд літератури є основою, на якій будуватиметься ваш аналіз даних і ваші висновки. Звичайно, багато з ранніх етапів дослідницького процесу, такі як вибір теми, розробка дослідницького питання й дизайну, зажадають від вас звернення до літератури по вашій темі, однак огляд літератури вимагає від вас підходити до літератури системно, організувати її таким чином, щоб показати, як ваш дослідницький проект пов'язаний з нею. Огляд літератури також демонструє актуальність, важливість або новизну вашого дослідницького питання. Без цього нічого не буде зрозуміло вашим читачам.

Огляди літератури можуть бути організовані різними способами.

Корисно вказати на дві **основні цілі** огляду літератури. Перша ціль — помістити ваше дослідницьке питання в контекст наукової літератури по вашій темі. Наприклад, якщо ви зацікавлені в розумінні теорії справедливої війни, вам потрібно продемонструвати своє знайомство з канонами в літературі, такими як «Справедливі й несправедливі війни» Майкла Уолцера (1977). Друга ціль — пояснити, чому поставлене вами питання є в центрі наукових дискусій, чому становить політичний інтерес. Ви повинні повернутися до первісного питання, яке спричинило ваше дослідницьке питання: Як ви довідалися про цю головоломку? Чому це залишалося загадковим навіть після перегляду наукової літератури?

Базове читання літератури має вирішальне значення для вашої здатності проводити дослідження. Які методи дослідження використовували дослідники, що працюють над вашою темою?

Вивчаючи, як автори відповіли на ваше дослідницьке питання, почніть складати списки, які допоможуть вам організувати літера-

туру по певних категоріях або теоретичних традиціях. Чим більше у вас вихідних даних, тим більше ви можете бути впевнені, що зможете викласти читачеві основні перспективи, які існують із погляду відповідей на ваше питання.

<i>Двоїсті цілі огляду літератури</i>	
1. Розташуйте своє дослідницьке питання в контексті наукової літератури по вашій темі	2. Обґрунтуйте важливість знання відповіді на своє дослідницьке питання та його значення для існуючих наукових дискусій

Добре написаний літературний огляд допоможе вашому читачеві помістити вашу академічну роботу в контекст літератури по вашій темі, продемонструє ваше знайомство з існуючою темою й допоможе вам не винаходити колесо заново у своєму есе шляхом вивчення питання, яке вже було докладно розглянуто.

Огляд літератури: визначення

Огляд літератури є аналітичним оглядом існуючих наукових досліджень по певній темі, що представляють науковий інтерес, який устанавлює, організує й виявляє пробіли в існуючих концепціях і теоретичних рамках для читача. Він устанавлює основні теоретичні дебати, що мають відношення до вашого дослідницького питання й методів, які уже використовували для відповіді на ваше питання. Це складова частина кожного наукового здобутку. Залежно від тривалості вашого дослідницького проекту, він може становити кілька параграфів вступу, перш ніж ви почнете обґрунтовувати свої методи, або це може бути окремий розділ у великому дисертаційному проекті. Часто вам потрібно звести внесок учених в одну або дві ключові пропозиції, які підкреслюють їхні перспективи з точки зору відношення до вашого власного питання.

Кращий спосіб зрозуміти елементи гарного огляду літератури — спробувати поглянути на огляди літератури, написані вченими у вашій області. Ви не повинні покладатися на підручники для огляду літератури, але маєте використовувати їх як крапку відліку для пошуку ключової літератури, яку ви знайдете й прочитаєте. Ви повинні орієнтувати своє базове читання на наукові дослідні центри, наукові журнали, наукові відредаговані томи, дослідницькі монографії.

Наприклад, якщо ви пишете есе про міжнародну політекономію, ви можете організувати конкуруючі підходи в ліберальний, реалістичний або марксистський підходи. Якщо писати про міжнародне правосуддя або міжнародні права людини, можна протиставити пояснен-

ня, засновані на реалізмі, які розглядають міжнародні зобов'язання в області прав людини як прийняті тільки в тому ступені, у якому вони відбивають основні національні інтереси, або конструктивізмі, засновані на нормах, які відбивають зміну основних норм поведінки.

Огляд літератури не є коротким викладом літератури. Від вас очікують, що ви *організуєте* існуючу *літературу*, а не просто надасте короткий виклад статей, які ви прочитали.

Важливість вашого огляду літератури не може бути переоцінена. Огляд літератури надає концептуальну основу, яка дозволить вашому читачеві зрозуміти, який вибір ви зробили. Ефективний огляд літератури повинен закласти основу для вашого обговорення методології шляхом визначення того, як ваше конкретне питання було або не було розглянуте в існуючій літературі. Іноді ви виявите, що застосування іншого методу дослідження або дизайну дослідження до питання, яке докладно розглядалося в роботі, може дати нове розуміння. Крім того, погано складений огляд літератури створить у вашого читача враження, що ви не знайомі з існуючою літературою. Погано побудовані огляди літератури зазвичай є результатом влучення автора в одну із двох розповсюджених пасток.

Перша розповсюджена помилка, яку роблять студенти, полягає в тому, що вони представляють список літератури по своїй темі без аналізу. Ціль огляду літератури — не надати читачам список усього, що ви прочитали по цій темі. Ви повинні аналітично взаємодіяти з існуючою літературою шляхом *організації літератури по аналітичних категоріях*.

Друга розповсюджена помилка — надати докладне резюме декількох статей або книг, написаних по вашій темі. У цьому випадку буде мало аналітичної підтримки аргументів, які будуть розвинені пізніше в роботі. Кращий спосіб уникнути влучення в цю пастку — це запитати себе, чи ви встановили у вашому огляді літератури чіткі аналітичні категорії, які розкривають ваше дослідницьке питання й ваші гіпотези (якщо вони є) в контекст існуючої літератури. І, якщо так, чи забезпечує ваш огляд літератури аналітичну основу, за допомогою якої дискусії у вашій області були ефективно представлені читачеві?

А. Огляд літератури: початок роботи

Першим кроком у пошуку літератури є визначення основних робіт з вашої теми. Як згадувалося раніше, часто ви можете знайти ці роботи в навчальних програмах курсу або знайти посилання на них у *підручниках курсу*.

Б. Пошук по ключових словах: бази даних Google Scholar та E-Journals

Здатність проводити ефективний пошук по ключових словах є важливою навичкою для будь-якого дослідника.

Google Scholar — це електронний ресурс, який каталогізує широкий спектр наукових статей різної якості із самих різних джерел. Часто доступ до цих статей обмежений, але через свою бібліотеку ви зможете одержати доступ.

Бази даних *електронних журналів*, на які підписується ваша бібліотека університету, часто містять більше можливостей для звуження пошуку, і тому можна одержати актуальніші для вашої теми дослідження результати. Ви повинні вивчити зміст наукових журналів у вашій області інтересів.

В. Як зробити гарні замітки

Коли ви знаєте, де шукати літературу, ви зіштовхнетеся з необхідністю прочитати широкий спектр літератури й звести часто довгі та складні аргументи у кілька ключових моментів, які утворюють свого роду організаційний компас. Важливо, щоб, почавши писати огляд літератури, ви точно передали ключові аргументи, висловлені іншими авторами. Також важливо, щоб ви не спрощували ці аргументи. Навмисне викривлення протилежного погляду на тему не тільки підриває ваш власний авторитет перед читачем, але й знецінює ваш власний внесок, оскільки нічого не робить для просування наукових дискусій у вашій області інтересів.

Гарні замітки бувають різних форм: від заміток, зроблених на картках, до заміток, записаних у файлах, але всі вони мають кілька загальних ключових характеристик. Перша — це повне бібліографічне посилання на роботу, повні цитати й номери відповідних сторінок, ключові аргументи автора, перспективу й те, як вони відповіли на запитання. Подивіться, як автор позиціонує свою роботу щодо інших учених.

Написання огляду літератури.

Вам потрібно систематизувати наукові праці в протилежні точки зору по темі дослідження.

Існує базова структура, загальна для більшості оглядів літератури. Це включає вступ — два речення; основна частина огляду літератури, яка відбиває організаційну структуру, яку ви визначили; висновок. Висновок вашого огляду літератури відрізняється від інших висновків, тому, що він містить короткий виклад теоретичних дискусій. Але також ще раз підкреслюємо важливість вашого дослідницького пи-

тання й те, як відповідь на ваше питання вплине на існуючі дискусії або, у деяких випадках, на політику.

Якщо ви пишете довший огляд літератури, вам потрібно надати вступний абзац, у якому ви чітко викладете основну літературу для свого огляду і її зв'язок з вашою темою. Для більш коротких оглядів літератури (частина наукових статей) ви надасте цю інформацію в одному реченні.

Наприклад, якщо ви пишете есе, метою якого є пояснити, чому держави добровільно підписали Римський статут, який устанавлює Міжнародний кримінальний суд, ви повинні представити свою тему таким чином, щоб читач ясно дав зрозуміти, що ціль ваших читань стосується існуючої проблеми:

Учені довго намагалися зрозуміти, чому держави підкоряються юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Тепер, використовуючи своє власне дослідницьке питання, спробуйте придумати організаційну структуру для вашого огляду літератури.

У більшості випадків ви виявите, що ваше дослідницьке питання торкається проблеми, яка дозволяє вам організувати літературу відповідно до *теоретичних поглядів* на вашу тему.

У зв'язку з наведеним вище прикладом, метою якого є пояснити, чому держави вступили в Римський статут, що засновує Міжнародний кримінальний суд, ви можете написати так:

Учені довго намагалися зрозуміти, чому держави підкоряються юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Раціоналісти стверджують, що держави приєднуються до Міжнародного кримінального суду, тому що це знижує операційні витрати, що виникають при створенні спеціальних трибуналів, тоді як конструктивісти стверджують, що норма міжнародного правосуддя, а не матеріальні інтереси, спонукала держави приєднатися до Суду.

Другий приклад:

Теорія МВ пропонує три потенційні пояснення того, чому держави співробітничать. Вони можуть варіюватися від більш реалістичних підходів, які стверджують, що держави співробітничать, тому що їх примушують до цього більш сильні держави, до ліберальних підходів, які стверджують, що держави співробітничать не по примусу, а із власних інтересів, та до конструктивістських підходів, що підкреслюють роль норм належної поведінки, які диктують дотримання. Усі три шляхи посиляються на свої літературні джерела (...).

Інша розповсюджена стратегія організації огляду літератури — спробувати зрозуміти, як намагалися відповісти на ваше питання в минулому. Ви можете, залежно від вашого дослідницького питання, знайти такі організаційні критерії для вашого огляду літератури, як за-перечення *методів, методологій, інтерпретації даних або висновків*.

Наприклад, якщо ви зацікавлені в теорії демократичного миру, ви можете виявити, що залежно від використовуваних методів учені приходять до різних висновків. Одна група вчених покладалася в основному на великі набори даних, інша — на кейс-стаді.

У висновку виділіть свою оцінку існуючої літератури. Є дві протилежні тенденції, у які студенти іноді попадають при оцінці існуючої літератури. Перша полягає в тому, щоб бути щедрим стосовно існуючих учених і пропонувати тільки банальність. Друга — надмірна зневага й припущення, що ви перший, хто має щось варте по вашій темі.

Підводячи підсумки, ваш літературний огляд повинен завершитися тим, що ви дасте читачеві відповіді на наступні питання: Які ключові моменти дискусій ви визначили? Що ми довідалися про вашу тему? Які моменти були роз'яснені існуючою літературою, а які залишаються неясними? І, найголовніше, які пробіли залишаються в літературі?

ЕТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Часто, коли ми думаємо про наукову етику, перше питання, яке приходить на думку, — де межа між етичною та неетичною дослідницькою практикою? Деякі етичні порушення, такі як фальсифікація або спотворення даних, завжди виходять за рамки наукових конвенцій, інші практики, такі, як забезпечення згоди на співбесіду, не у всіх випадках є найбільш прийнятним курсом дій.

Етика, інвестори та питання про помилки

У 1981 році Роберт Кокс у журналі *Millennium* написав, що теорія МВ завжди для когось і для якоїсь мети. Брук Акерлі та Джекі Тру (2008) стверджували, що рефлексивність фемінізму створює стандарт досліджень етики, що дозволяє дослідникам вирішувати етичні дилеми в своїх власних дослідженнях. Ми можемо поставити запитання, чи існує конфлікт інтересів між інвесторами досліджень і нашими потенційними результатами. Прикладом цього є тютюнові компанії, які фінансують дослідження потенційних наслідків куріння. Іншим

прикладом можуть бути великі нафтові компанії, які фінансують дослідження, що ставлять під сумнів зв'язок між викидами вуглецю та кліматичними змінами, спричиненими людиною. Науковці МВ для фінансування досліджень покладаються на різні дослідницькі органи, що фінансуються урядом. У США державне фінансування, яке розповсюджується через численні агенції чи агентства, проникає в академію.

Вищезазначені етичні питання, пов'язані з фінансуванням наукових досліджень, повертають нас до питання про мету нашого дослідження, мету створення знань.

Як студент МВ, який прагне зробити свій внесок у наше розуміння міжнародних справ, ви будете стикатися з етичними дилемами на кожному етапі дослідницького процесу. Тому важливо мати на увазі, що навіть якщо ви обмежуєтеся дослідженням, це не звільняє вас від роздумів про етику вашої дослідницької діяльності.

Наступний набір дилем виходить за межі спонсорів та цілей дослідження, але пов'язаний з питанням, як ми використовуємо та подаємо дані, отримані з документальних джерел у дослідженні. Таким чином, ми переходимо до фази збору даних та комунікації в процесі дослідження.

Плагіат і академічна нечесність

Етичні порушення, з якими студенти найбільш знайомі — це плагіат і фальсифікація доказів. Часто у студентів залишаються питання щодо того, де саме може бути проведена лінія між плагіатом і недбалістю.

Плагіат — це акт *прийняття* чужих слів або ідей, *представлення їх своїми*. Часто це робиться шляхом копіювання та вставки тексту з інших джерел і розміщення їх безпосередньо у вашому есе без атрибуції. Це також включає спроби подати роботу, написану іншим, як свою власну. Плагіат може також бути результатом простої нездатності надати посилання.

Самоплагіат включає в себе перевидання або повторне надсилення твору / істотних частин того ж самого есе, вже написаного, як нової роботи.

Для того, щоб запобігти ризику випадкового плагіату, важливо завжди записувати бібліографічні посилання разом з будь-якими примітками, які ви можете взяти з дослідження або будь-якого іншого джерела інформації. Корисно включати повну бібліографічну інформацію. Будь-який дослідницький проект передбачає читання великої

кількості текстів на тему, і без ретельного запису дуже легко відтворити чужі слова або ідеї у вашому власному тексті, не надаючи посилання. Тому, коли ви читаете наукову статтю, книгу, статтю, новини або повідомлення в блозі, що стосуються вашого дослідження, ***завжди робіть нотатки***.

Плагіат є одним з найбільш серйозних правопорушень, які можна зробити як дослідник. За словами одної з найбільш професійних асоціацій дослідників плагіат є «серйозним порушенням професійної та академічної етики» (ISA 2014).

Такі ресурси як Інтернет полегшують як акт плагіату, так і його виявлення.

Дійсно, такі веб-сайти як Вікіпедія, які пропонують миттєвий доступ до резюме ключових теорій, концепцій, подій, індивідів, спокушають покласти на ці ресурси. Однак, одне з основних правил для цифрових досліджень полягає в тому, що ***ніщо, окрім прямої цитати, взятої з надійного джерела, не повинно бути скопійовано і вставлено у твір***. Також важливо не забути вказати повну URL-адресу для будь-яких веб-джерел й дату звернення до цієї інформації.

Посилання та цитування

Найкращим способом уникнути ненавмисного плагіату є хороші нотатки і надання в тексті посилань. Коли ви висловлюєте аргумент іншого автора своїми словами, посилання теж є обов'язковим!

Пам'ятайте, що якщо ви використовуєте пряму цитату, посилання не достатньо. Для коротких цитат, трьох рядків або менше, ***лапки*** мають бути надані, щоб вказувати читачеві, що слова, які цитуються, не є вашими. Для більш довгих цитат ви можете відступити для цитування, щоб знову зробити явним для читача, що текст не є вашим.

Фальсифікація та спотворення доказів

Поряд з плагіатом, іншим етичним порушенням є спотворення даних. У деяких випадках дослідники навіть фальсифікували сфабриковані дані. Наприклад, наукові досягнення дослідника стовбурових клітин Хван Сук пізніше виявилися шахрайством. Хоча цей приклад є крайнім, він слугує ілюстративним фактом, що як наукове співтовариство ми повинні бути обережними до ризику того, що деякі члени цієї спільноти можуть спробувати зловживати довірою інших вчених, щоб фальсифікувати дані або зробити шахрайські докази.

Іноді дослідники ненавмисно змінюють свої дослідницькі дані через недбале записування під час ***інтерв'ю***. Одним з інструментів для забезпечення точного розкриття стенограм, а також для забезпечення

додаткового рівня прозорості, є *забезпечення згоди* ваших співрозмовників на записування інтерв'ю. Якщо ви хотіли б записати інтерв'ю, завжди забезпечте дозвіл на це заздалегідь. Якщо це неможливо, письмові форми згоди на інтерв'ю нададуть докази того, що ви фактично провели інтерв'ю. Такі речі, як *місце розташування, дата та час співбесіди*, на додаток до *запису* співбесіди, надають докази того, що ваша співбесіда фактично відбулася, якщо вас попросять надати такі докази.

Нарешті, іноді студенти можуть спотворити аргумент іншого автора. Часто це відбувається на початку есе або статті при побудові теоретичної основи або для створення власного теоретичного вкладу. Це може бути спокусливим, щоб спростити аргумент для побудови протилежної точки зору. Це викривлення нічого не робить для просування теоретичних дебатов і лише підриває ваш авторитет.

Суб'єкти

Соціальні науки відрізняються від природно-наукової моделі наукових методів: інтерес наш у соціальному світі, який складається з людей; спільнота, до якої входить дослідник. Коли дві країни йдуть на війну, зображення цієї події, що транслюється на телебаченні або переглядається на веб-сайтах, викликає ряд *емоцій*, які перешкоджають нам просто спостерігати.

Дослідники часто проводять невеликі експерименти з цільових груп людей з метою покращення нашого розуміння конкретних груп населення. Наприклад, Роман Дейвід (2011) зробив це для того, щоб краще зрозуміти соціальний вплив різних підходів до вирішення спільної спадщини авторитарного комуністичного минулого у трьох країнах Центральної та Східної Європи. Загалом, експерименти все частіше зустрічаються. Зокрема, експерименти допомагають нам зрозуміти реакцію на певні вигадані або немислимі сценарії. Тим не менш, ми несемо відповідальність повністю розкрити мету учасникам нашого дослідження і не завдати шкоди тим, з ким ми взаємодіємо.

На додаток до **експериментів**, методи збору даних і методики польових робіт швидко розвиваються і оскаржують деякі з основних етичних принципів, таких, як інформована згода, що спрямовує дослідження соціальних наук. Один нещодавній випадок, коли у Facebook брали участь дослідники, щоб дізнатися, чи може емоційний стан користувачів цього сайту змінюватися через вміст того, що переглядали користувачі (Kramer et al., 2014). Цей дизайн дослідження викликав широку критику, оскільки мав на увазі маніпулювання

з метою експерименту без знання або згоди учасників (BBC News, 2014). Що стосується простого збору даних з загальнодоступних сайтів соціальних мереж, то чи можна використовувати заяви, отримані з цих сайтів, для наших досліджень без згоди тих, хто підтримує особисті або професійні профілі? Якщо ваш друг на Facebook розмістив щось, що ви можете використати у своїх дослідженнях, чи це означає, що цей друг погодився на те, що його пост, призначений для спільноти друзів, буде відтворений у вашому загальнодоступному дослідженні? Чи може це завдати шкоди, наприклад, активісту, який проживає у недемократичній державі? Це питання, які ви повинні задати собі. Майте на увазі, що треба завжди запитувати тих, чиї слова ви використовуєте, чи можна використовувати їх діяльність у соціальних мережах для дослідницьких цілей.

Етичні кодекси поведінки

Один з основних дослідників у Сполученому Королівстві, Рада економічних і соціальних досліджень, визначає шість основних принципів етичних досліджень:

- Дослідження повинні бути розроблені, переглянуті та здійснені для забезпечення цілісності та якості. *(Прозорість у джерелах, не містити плагіату.)*
- Співробітники та суб'єкти досліджень повинні бути повністю поінформовані про мету, методи та передбачувані можливості використання досліджень, про те, що їх участь у дослідженні тягне за собою, які ризики задіяні. Деякі розбіжності допускаються в дуже специфічних і виняткових контекстах досліджень. *(Ви повинні розкривати для тих, хто бере участь у вашому дослідженні, мету вашого дослідження, що ви просите, що будете використовувати інформацію, і будь-які ризики, які можуть виникнути внаслідок їх участі.)*
- Суб'єкти досліджень і анонімність респондентів повинні бути захищені. *(Якщо учасник звертається з проханням не посилатися на ім'я, ви повинні переконатися, що захищаєте їхню анонімність.)*
- Учасники досліджень повинні брати участь добровільно. *(Ви не можете загрозовувати або залякувати людей участю у ваших дослідженнях.)*
- Слід уникати шкоди учасникам досліджень. *(Ви повинні переконатися, що учасники не постраждали під час дослідницького процесу або як результат вашого дослідження.)*
- Незалежність досліджень повинна бути зрозумілою, і будь-які конфлікти інтересів мають бути чітко визначеними. *(Хто фінансує*

ваше дослідження? Ці факти повинні бути розкриті учасникам досліджень.)

Самоосмислення етики

Роздумуючи про етику вашого власного проекту, необхідно дотримуватися етичних принципів вашої інституції, а також піддавати дослідження саморефлексії. Нижче наведено кілька запитань, які ви можете розглянути.

1. Чи є якісь етичні питання, що постають перед моїм дослідницьким питанням?
2. Чи існує потенційний конфлікт інтересів між метою дослідження та моїми спонсорами?
3. Чи вимагає моя робота взаємодії з людьми?
4. Чи не є дослідник емоційно занадто близьким до певної теми, щоб писати або досліджувати її безпристрасно?

Питання до лекції

1. Дайте визначення огляду літератури.
2. Покажіть двоїсті цілі огляду літератури.
3. Перерахуйте етапи підготовки до написання огляду літератури.
4. Назвіть основні стратегії написання огляду літератури.
5. Охарактеризуйте основи етики дослідження.
6. Назвіть основні характеристики та особливості проявів плагіату.

ЯКІСНІ МЕТОДИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Три стратегії або набори інструментів для збору й аналізу даних — це якісні методи, кількісні методи та змішані методи. Ми не повинні зв'язувати якісні, кількісні або змішані методи дослідження з певною теоретичною традицією усередині МВ. Наприклад, конструктивізм, як теоретичний підхід до МВ, часто опирається на якісні методи для висування заяв про норми, але є також конструктивісти, які покладаються на кількісні методи, щоб робити подібні ж спостереження. З іншого боку, учені-реалісти в області МВ також використовували широкий спектр як якісних, так і кількісних методів, висуваючи теоретичні вимоги до силової політики в міжнародних справах.

Якісні методи були розгорнуті в широкому колі наукових досліджень, які охоплюють емпіричні та інтерпретаційні дослідження.

Якісні методи в міжнародних відносинах: що це таке?

Якісні методи в широкому сенсі засновані на зборі й аналізі нечислових даних. Якісні методи використовуються для того, щоб краще зрозуміти, як ми розуміємо навколишній світ, і як такі вимагають зосередитися на значеннях і процесах, що становлять міжнародну політику. Найчастіше це робиться шляхом поглибленого вивчення конкретних подій, явищ, регіонів, країн, організацій або окремих осіб. Хоча якісні методи в міжнародних відносинах іноді зіставляють із дизайном дослідження кейс-стаді, якісні методи — це всі методи, призначені для опису різноманітного набору інструментів і ресурсів, які ми можемо використовувати для збору й аналізу даних, які надходять у формі усної або письмової мови.

Якісні методи часто опираються на індуктивні міркування. Наприклад, всебічне дослідження ситуації з розвитком системи політичних партій у Польщі може привести до появи нових теоретичних положень про розвиток систем політичних партій у посткомуністичній Європі.

До якісних дослідників відносяться такі відомі емпірики, такі як Гері Кінг, Роберт О. Кеохан та Сідней Верба.

I. Методи збору якісних даних

Основні стратегії збору якісних даних, які використовувалися вченими МВ, включають інтерв'ю, фокус-групи, дослідження в Інтернеті й дослідження в області архівів або документів. Слід також зазначити, що якісні дані можуть також включати *нетекстові* форми роботи, такі як пам'ятники, карти, твори мистецтва або інші соціальні артефакти. Дійсно, зовсім недавно вчені МВ звернулися до візуальних методів, щоб допомогти освітити те, як ми сприймаємо й розуміємо мир навколо нас (Shim, 2014).

Три загальні стратегії збору, використовувані в МВ: архівні або документальні дослідження, інтерв'ю й Інтернет-дослідження.

A. Методи архівних та документальних досліджень

Архівні та документальні дослідження, можливо, є найпоширенішою стратегією, використовуваною студентами МВ.

Незалежно від того, чи є ці документи договорами, офіційними звітами, політичними заявами, законодавством або повідомленнями засобів масової інформації, ми майже завжди посилаємося на документи в нашому дослідженні. Ці документи представлені у двох різних формах. По більшій частині наше дослідження вимагає від нас доступу до першоджерел. *Первинні вихідні документи* — вихідні документи, які належать особам, які мали прямий доступ до інформації, яку вони описують, або безпосередньо зустрічалися з певною подією. Наприклад, якщо ми скористаємося аналогією карного процесу, першоджерело буде еквівалентне показанню свідчень від людини, яка безпосередньо спостерігала за розглянутою подією. *Вторинні вихідні документи* — це ті документи, які посилаються на первинні вихідні документи й аналізують їх. Так, наприклад, якщо ви прямо прочитаете виступ президента США Барака Обами в 2014 році про становище в Союзі, ви будете використовувати першоджерело, тоді як, якщо ви посилаєтеся на статтю про виступ, ви будете покладатися на вторинний документ. Або, вертаючись до аналогії з карним процесом, експертні висновки, у яких використовуються першоджерела, самі по собі є вторинними.

Часто ми покладаємося на особливий вид першоджерела, офіційні документи. Офіційні документи — це документи, які публікуються державою, організацією або бізнесом. Офіційні документи бувають різних форм. Вони можуть містити в собі довгі дослідницькі звіти, програмні заяви, стенограми інтерв'ю або виступи, записи меморандумів або офіційних електронних листів, бюджети, штатний розклад

або особисті справи. Офіційні документи можуть дати нам докладну інформацію про конкретну організацію; однак у більшості випадків у вас не буде необмеженого доступу до документів.

Хоча більшість організацій архівують свої записи, доступ до цих архівів часто обмежений. Насправді, в області МВ рідко буває повний доступ до офіційних звітів організацій; це частіше зустрічається в істориків, які досліджують організації, які більше не існують, або досліджують події, які відбулися давно. Для студента МВ ця відсутність доступу може стати проблемою. Наш інтерес до зовнішньої політики й важливі питання міжнародної політики означають, що ми будемо прагнути збирати документи держав або організацій, які зацікавлені сховати більшу частину своєї внутрішньої діяльності й процесів прийняття рішень від конкуруючих суб'єктів, які можуть використовувати цю інформацію для одержання тієї або іншої форми переваги.

Наприклад, студент, що бажає вивчити глобальну війну США з терором, не зможе одержати доступ до багатьох документів, які містять важливі фактичні дані, учасників і процеси прийняття рішень. У той же час існує широкий спектр загальнодоступних документів: від первинних офіційних документів до широкого кола поглиблених вторинних джерел. Проте, ці документи розосереджені по ряду організацій, засобів масової інформації, науково-популярних книг, біографій і автобіографій. Тому первинне дослідження на основі документів вимагає, щоб ми витрачали час на пошук документів, які можуть мати відношення до нашого дослідження.

Під час відсутності доступу до центрального архіву по темі, що цікавить нас, ми повинні уникати занадто вузького зосередження уваги на декількох документах, які можуть дати нам перекохану картину досліджуваної теми. Один зі способів зробити це — бути прозорим відносно документів, які ви використовували, і тих, які ви не використовували. Чітко визначите обсяг документів, які ви маєте намір зібрати, і тих, які ви вивчили.

Обмеження документального дослідження. По-перше дуже рідко буває, що дослідник буде мати доступ до повного архіву даної організації. Навіть коли повний доступ можливий, документи тільки дають вам уявлення про ті елементи, які були записані в організаційну пам'ять організації. Є багато аспектів соціальної взаємодії, які залишаються невидимими для дослідника. Наприклад, навіть після ретельного аналізу документів, будь то засіб масової інформації або архівування, у вас можуть залишитися питання про те, як був досяг-

нутий певний результат або як працював процес прийняття рішень. Тут інтерв'ю можуть надати коштовний інструмент для розширення ваших знань по даній темі.

Б. Метод збору медіа й вторинних джерел

Повідомлення в ЗМІ можуть стати коштовним дослідницьким ресурсом. Насправді, ми часто покладаємося на засоби масової інформації, щоб надати основну довідкову інформацію з теми нашого дослідження. При використанні джерел ЗМІ важливо проводити відмінність між міжнародними джерелами засобів масової інформації, такими як повідомлення великих глобальних мереж *CNN* або *BBC*, газет *The New York Times* або *The Guardian*, і місцевими джерелами новин, які мають винятково місцевий обіг або аудиторію. Якщо ви покладаєтеся на місцеві джерела новин з незнайомого сайту, вам слід проконсультуватися з місцевими вченими або колегами про ці джерела, чи обслуговують ваші місцеві засоби масової інформації певну ідеологічну або політичну групу.

Медіа-джерела, що породжують гіпотези

Іноді огляд ЗМІ може допомогти вам виявити можливі пояснювальні гіпотези.

Наприклад, чому держави вжили заходи, спрямовані на покарання колишніх членів правлячого режиму після політичних перетворень?

Пошук у ЗМІ може допомогти вам знайти потенційні пояснення, але самі по собі ці джерела не дозволять вам перевірити гіпотези, які будуть залежати від того, чи зберете ви більш глибокі дані про елітні мотивації для прийняття рішень.

«Витрати на правосуддя» Брайана Гродські (2010) — це приклад дослідження, у якому використовувався цей метод для створення загальної історії ключових подій і генерації гіпотез, які згодом підтверджені або спростовані даними, отриманими з інтерв'ю еліти.

По-друге, ви завжди повинні ставити під сумнів правдивість того, що написано в документах, будь те офіційні, ЗМІ або інші джерела. У деяких випадках консультації з місцевими вченими можуть дати вам уявлення про те, як джерело інформації сприймається в конкретній країні. Ви можете виявити, що національна газета, з якої ви зібрали дані, відома тим, що вона просуває конкретну точку зору на дану проблему. І тому ви можете також розширити пошук в інших національних газетах, щоб перевірити вірогідність зібраних вами звітів.

В інших випадках ви можете виявити, що офіційні звіти, опубліковані певним державним органом, історично відомі як ненадійні.

В. Метод інтерв'ю

Дані інтерв'ю можуть надати багатий ресурс для якісного аналізу й дати нове розуміння практично будь-якого аспекту міжнародних відносин. Дослідники проводять інтерв'ю, щоб одержати фактичні дані про конкретне явище, подію або об'єкт, виявити думки учасника інтерв'ю або довідатися більше про їхню поведінку.

Формати інтерв'ю: структуровані, напівструктуровані й неструктуровані. Перша категорія інтерв'ю, структуроване інтерв'ю, дає кількісні дані. Друга категорія інтерв'ю — напівструктуроване інтерв'ю, інтерв'ю під час обговорення. Неструктуровані менш поширені в МВ й, по суті, є незаписаною вільною розмовою з учасником інтерв'ю.

Структуровані інтерв'ю використовуються для одержання кількісних даних дослідження, містять у собі меню відповідей, з яких учасник вибирає відповідь, яка записується інтерв'юером. Структуровані інтерв'ю зазвичай проводяться групами інтерв'юерів, яким надаються попередньо написані питання для інтерв'ю й категорії відповідей. Потім ці інтерв'юери проводять співбесіди, але вкрай обережні, щоб дотримуватися сценарію. Будь-яке відхилення від сценарію інтерв'ю з боку тих, хто проводить інтерв'ю, може спотворити результати, тому що зібрані дані більше не будуть структуровані. Через високий ступінь структурованого характеру їх, як правило, немає необхідності аудіозапису. Відповіді можуть бути швидко записані дослідником або в числовій формі, або шляхом простої перевірки конкретної відповіді серед набору попередньо обраних відповідей.

Напівструктуровані інтерв'ю є найпоширенішим форматом інтерв'ю, використовуваним дослідниками в області МВ. Враховуючи, що теми досліджень, які становлять інтерес для багатьох дослідників МВ, пов'язані з поясненням міжнародних політичних подій, зовнішньою політикою держав, поведінкою міжнародних організацій, багатонаціональних корпорацій або неурядових організацій і організацій громадянського суспільства, більшість інтерв'ю призначені для еліти, і тому їх також називають *інтерв'ю для еліти*. Напівструктуровані інтерв'ю звичайно використовуються, тому що існує певна структура, яка допускає перехресні посилання між учасниками інтерв'ю, але є також можливість для більш глибокого вивчення питань, що представляють інтерес для дослідника. Ми також уникаємо пастки, яка проявляється в структурованих інтерв'ю, коли ми обмежуємо відповіді за допомогою нашого попередньо обраного меню

питань і відповідей і, таким чином, потенційно пропускаємо деякі важливі ідеї, які може запропонувати учасник інтерв'ю.

Неструктуровані інтерв'ю часто порівнюють зі звичайною розмовою із друзями або колегами. Неструктуровані інтерв'ю спрямовані на виявлення нефільтрованих думок учасників інтерв'ю. Звичайно вони починаються із простих, але широких відкритих питань.

Наприклад, якщо ви намагаєтеся зрозуміти досвід простих громадян під час збройного конфлікту в Хорватії, ви можете запитати: не могли б ви розповісти про свій досвід? Тоді ви могли б сформулювати це питання по-різному серед учасників повторних досліджень. Ваша роль у неструктурованій співбесіді більше схожа на роль учасника в тому розумінні, що ви берете участь у бесіді зі своїм співрозмовником, не обов'язково керуючи ім. Нарешті, через нюанси, складні й несподівані відповіді, отримані під час неструктурованого інтерв'ю, ці типи інтерв'ю не дозволяють вести замітки з боку дослідника, тому вони повинні бути записані в аудіо або відео формі.

Проведення інтерв'ю

Як тільки хтось погодився на співбесіду, є кілька речей, які ви завжди повинні робити в підготовці до співбесіди. По-перше, переконайтеся, що ви ретельно досліджували учасника інтерв'ю. Якщо учасники є елітою, вони, імовірно, робили заяви або давали інтерв'ю засобам масової інформації, створювали відповідні повідомлення або давали показання в офіційному органі. Дуже важливо, щоб *ви були знайомі з тим, що ваш співрозмовник сказав по вашій темі в минулому*, щоб ви не витрачали час на збір даних про думки, які вже перебувають у відкритому доступі. По-друге, переконайтеся, що ви чітко вказали час, який вам буде потрібно. На самій співбесіді ви повинні зберігати професійну зовнішність. Ви повинні чітко *розуміти мету вашого дослідження, те, як будуть використовуватися дані інтерв'ю, і чи можете ви захистити конфіденційність* учасників дослідження. Переконайтеся, що ви *ретельно документуєте* своє інтерв'ю, або за допомогою докладних заміток, або за допомогою аудіо або відеозапису. Якщо ви збираєтеся записувати інтерв'ю, ви повинні запросити *дозвіл на запис учасника* інтерв'ю.

Скуре забезпечує простий і недорогий спосіб проведення інтерв'ю. Ми можемо очікувати, що у віртуальній сфері буде проводитися більше інтерв'ю. Однак те, що ми не проводимо особисте інтерв'ю, не означає, що етичні стандарти пом'якшені. По завершенню співбесіди завжди відправляйте електронний лист або записку із подякою

за приділений час. Хоча це може здатися тривіальним, це допоможе відкрити двері для можливих наступних інтерв'ю, які ви проведете. У підсумку ми будемо довгострокові професійні відносини з нашими інформаторами, і кращий спосіб зробити це — залишатися на зв'язку з ними після інтерв'ю. Ви також можете відправити їм будь-які цитати, які ви будете використовувати у дослідженнях. Як тільки ваша робота опублікована, ви також повинні попередити про це учасників інтерв'ю.

У цілому, інтерв'ю є важливим вікном у соціальний мир навколо нас і можуть дати нам унікальну можливість зрозуміти, як люди сприймають конкретні явища, події, об'єкти або інших людей. Подібно до того, як ми здобуваємо багато знань про навколишній світ у ході бесід, наші співрозмовники можуть дати нам величезну кількість інформації, яку ми не можемо одержати з офіційних документів або повідомлень ЗМІ.

З іншого боку, ми завжди повинні усвідомлювати **необхідність триангуляції даних інтерв'ю (перевірки даних іншими засобами — документи, статті та монографії)**. Інтерв'ю відбивають сприйняття наших співрозмовників, тому ми повинні бути обережні при використанні даних, узятих тільки з інтерв'ю, у якості констатації факту.

Г. Метод фокус-груп

Це форма групового інтерв'ювання із шести-десяти учасників дослідження для обговорення конкретної теми або питання. Брайан відзначає, що, хоча число фокус-груп, використовуваних у конкретних дослідженнях, варіюється від восьми до п'ятдесяти двох, як правило, більше досліджень, у яких використовуються від десяти до п'ятнадцяти груп. Крім того, фокус-групи можуть мати різні форми. Усі фокус-групи очолює модератор, у якого є список питань.

Д. Метод Інтернет-дослідження

На додаток до використання Інтернету для доступу до традиційних наукових матеріалів, таких як *статті в наукових журналах і книжки*, ми часто використовуємо Інтернет для збору інформації про нашу тему досліджень. Як і будь-яке інше джерело, з якого ми збираємо інформацію, в Інтернеті ми завжди повинні перевіряти вірогідність джерела, яке ми використовуємо. Веб-сторінки і їх зміст можуть бути створені ким завгодно. Немає ніяких процесів рецензування, які повинні пройти ті, хто публікує в Інтернеті.

Як відзначалося раніше, поширення *соціальних мереж* також привело до того, що окремі особи генерували великі обсяги даних.

З одного боку, це створило багатий ресурс у вигляді записів у блогах і сайтах соціальних мереж, де ми можемо прочитати перспективи активістів і блогерів у країні, яку ми могли б вивчати. З іншого боку, важко оцінити, чи є те, що ми читаємо, фактичним або просто представляє погляди 1 людини. Крім того, ми також стали свідками появи віртуальних енциклопедій, з яких ми можемо одержати величезну кількість інформації про місця, людей, події, теорії і концепції. Вікіпедія — це джерело, яке студенти часто використовують для одержання миттєвого доступу до короткої довідкової інформації. Але враховуючи, що Вікіпедія покладається на користувачів для створення контенту, контент може бути навмисно неправильний або може вводити в оману. Тому сумнівно покладатися на статтю у Вікіпедії для академічного есе або дисертації.

Одне із застосувань Інтернету — зібрати фактичну інформацію з теми або інформацію про конкретні події. Для цього ми можемо використовувати вільно доступні новинні сайти, такі як *BBC News*. Майже всі основні англомовні газети, такі як *The New York Times*, також мають веб-сайти; однак багато хто з них вимагають підписки для доступу до статей або архівів.

Ми також можемо одержати доступ до *урядових веб-сайтів*, щоб одержати миттєвий доступ до офіційних заяв або стенограм інтерв'ю із пресою. У зв'язку зі зростаючим рухом до електронного уряду усе більше й більше країн надають он-лайн доступ до все більшої кількості офіційних документів, законів, звітів і політичних меморандумів.

Наприклад, якщо вас цікавить зовнішня політика США, відвідування веб-сайту Державного департаменту США (www.state.gov) може надати вам доступ до офіційних заяв про політику США відносно конкретної країни, регіону. Тим часом, Міністерство закордонних справ і по справах Співдружності Об'єднаного Королівства також підтримує веб-сторінку, яка забезпечує доступ до аналогічної інформації про зовнішню політику Великобританії (www.gov.uk/government/organisations/foreign-commonwealth-office). Крім того, усі великі міжнародні організації підтримують докладні веб-сайти й *он-лайн-архіви*, які можуть надати вам прямий доступ до широкого кола документальних матеріалів. Організація Об'єднаних Націй підтримує веб-сайт, який може надати вам велику інформацію про ООН і її допоміжних органах (www.un.org). Якщо вас цікавить міжнародне правосуддя, Міжнародний карний трибунал по колишній Югославії надасть вам миттєвий доступ до великого архіву юридичних докумен-

тів і свідчень про судовий процес у своєму он-лайн-архіві, до якого ви зможете одержати доступ після завершення короткої процедури реєстрації (<http://icr.icty.org>).

II. Методи аналізу якісних даних

Як тільки ви зберете свої якісні дані, ви зіштовхнетеся із завданням їх аналізу. Переглядаючи запис інтерв'ю, офіційні документи або мережні ресурси, ви зрозумієте, що методи аналізу якісних даних набагато більш суб'єктивні від заснованих на статистичних тестах або математичному моделюванні. Якісні дослідження часто представляються у формі тематичних досліджень, і в рамках тематичних досліджень, таких як відстеження процесів, використовуються методи якісного аналізу.

Одним з найчастіше використовуваних ученими МВ якісних аналітичних методів є *дискурс-аналіз*. Іноді він протиставляється *контент-аналізу*, який називають чисто емпіричним або кількісним. Але як указують Брюс Л. Берг та Говард Лун (2012), «контент-аналіз за своєю природою не є ні кількісним, ні якісним».

Аналіз змісту (контенту) й дискурсу, дві загальні методики якісного аналізу, можуть мати різні форми: ми можемо поглянути на мову, щоб зрозуміти й пояснити мир навколо нас (емпірик), або ми можемо використати мову для розуміння, як вона створює соціальний мир (інтерпретивіст).

A. Контент-аналіз

Деякі вчені розглядають контент-аналіз як розбивку текстових даних у числову форму і тому мають тенденцію розглядати контент-аналіз як кількісний метод. Це пов'язано з тим, що контент-аналіз дозволяє дослідникам вивчати *великі обсяги даних за допомогою класифікації й кодування*. Однак, як відзначалося вище, контент-аналіз не є ні чисто кількісним, ні якісним. Контент-аналіз найкраще визначити як діяльність, у якій «дослідники вивчають артефакти соціальної комунікації» (Berg, & Lune, 2012). Як такий, він може містити в собі текстові дані, світлина, телевізійні програми, фільми й інші види мистецтва.

Щоб провести аналіз змісту/контенту, ми повинні спочатку вказати *обсяг* свого аналізу (1).

Наприклад, вас може зацікавити контент-аналіз новин про трагедію падіння 17-го рейсу Malaysia Airlines на сході України 17 липня 2014 року. Можливо, ви прагнете зрівняти західне висвітлення з висвітленням російських новинних агентств. Враховуючи, що кількість

засобів масової інформації, що висвітлювали цей інцидент, занадто велика для того, щоб ви могли його систематично висвітлювати, ви можете вибрати кілька репрезентативних випусків новин.

Після того, як ви встановили *критерій вибору своїх новинних агентств* (2), таких як великі сіті з міжнародним охопленням і читачкою аудиторією, а також зі значним обсягом звітів англійською мовою, ви можете почати вибирати джерела, які ви будете використовувати для аналізу.

У цьому випадку ви можете розраховувати на BBC News і Russia Today, які підтримують великі веб-сайти.

Після звуження області до двох джерел вам слід створити *часові рамки* (3).

Скажімо, перший місяць після інциденту, тобто з 17 липня до 17 серпня 2014 року.

Після цього ви можете *створити каталог новин* (4) з обох сайтів.

На цьому етапі вам потрібно класифікувати зміст новинного матеріалу. Якщо ви проводите аналіз на основі текстових новин, опублікованих в Інтернеті, існує ряд програмних пакетів, комерційно доступних або потенційно доступних у вашому університеті, які можуть допомогти в аналізі контенту, таких як Spsstextsmart.

Категоризація може бути складним завданням, і до неї можна підходити двома різними способами. Перший, дедуктивний підхід, змусив би вас *заздалегідь створювати категорії* на основі існуючих знань і очікувань.

Враховуючи зростаючу напруженість між ЄС і США з одного боку, і РФ з іншого, через конфлікт в Україні, очікується, що в новинних випусках перевага віддається конкретному оповіданню або перспективі.

Таким чином, ми могли б створити дві категорії, які відбивають ці оповідання, які ми очікуємо знайти, і, можливо, третю нейтральну категорію для тих історій, які, схоже, не дають ніяких привілеїв.

У якості альтернативи, ми могли б використовувати індуктивний підхід до генерації категорій, поглибившись у новинні сюжети, щоб *визначити категорії, які ми виявляємо в ході нашого читання*.

Після прочитання ряду новин ви можете виявити, що існує багато більше нюансів, таких як припущення про те, що хто збив літак, історії, присвячені жертвам серед цивільного населення в результаті самого конфлікту, або історії, орієнтовані на загиблих, які перебували на борті збитого літака.

Після того, як ми згенерували наші категорії, індуктивно або дедуктивно, доводиться кодувати ключові слова в тексті. *Кодування* для аналізу контексту — це, по суті, *процес придумування слів, які представляють певну концепцію (5)*.

Ми могли б кодувати терміни, пов'язані із «відповідальністю», і інші, пов'язані із причинами інциденту, такими як «ракета земля — повітря».

Програмне забезпечення для аналізу контексту дозволить вам кодувати ряд термінів.

Проте, у багатьох випадках студенти також використовують базові програмні пакети, які легко доступні для *проведення базового пошуку за ключовими словами*, що можна зробити, наприклад, за допомогою Word або навіть більшості веб-браузерів.

Підрахунок слів в *avekey* є, мабуть, самою основною формою контент-аналізу, і багато різних елементів у текстах можуть бути використані для підрахунку.

Ми можемо зосередитися на конкретному слові.

Наприклад, ми могли б просто *порахувати посилання* на нього.

У якості альтернативи ми можемо зосередитися на темах, які перерахують конкретне повідомлення.

Як тільки ви почнете кодувати текстові дані в категорії, ви зможете розрізнити появу певних тенденцій або шаблонів. Чим більше ви будете думати про свої категорії, тем кращим буде ваш аналіз. На цьому етапі ви згенерували великий обсяг закодованих даних, які ви можете описово використовувати при написанні, або за своїм розсудом ви можете спробувати *виявити кореляції або взаємозв'язки* за допомогою кількісних статистичних тестів.

Коротше кажучи, основною метою контент-аналізу є пошук шаблонів у спілкуванні.

Б. Дискурс-аналіз

Це форма якісного аналізу, яка фокусується на інтерпретації мовних форм спілкування. Він може бути як усним, так і письмовим і може включати як офіційні, так і неофіційні форми спілкування. Для розбірливих аналітиків, які бачать світ як акторів, ідентичність яких формується за допомогою міжсуб'єктного розуміння, мова відіграє ключову роль в створенні досліджуваних об'єктів і, таким чином, відіграє перформативну роль, і їх основний інтерес полягає в тому, щоб зрозуміти, *як і чому дискурси виникають, стають домінуючими й використовуються акторами*. Можна визначити дискурс-аналіз як «ме-

тодологію аналізу соціальних явищ, яка є якісною, інтерпретаційною і конструктивістською» (Hardy et al. 2004). Вони стверджують, що дискурс-аналіз — це більше, ніж просто методика розуміння змісту текстів, але дає ряд припущень про те, як мир будується за допомогою мови.

Для проведення дискурс-аналізу, як і при контенті-аналізі, спочатку вам потрібно вказати *обсяг* (1) того, що ви будете вивчати.

Які конкретні мови, документи або заяви ви будете вивчати й чому? Що ви шукаєте або намагаєтеся зрозуміти?

Наприклад, ви прагнете провести дискурс-аналіз тероризму в зовнішній політиці США.

Помніть, що дискурс звичайно не опирається тільки на один текст, мову або офіційний документ, тому вам потрібно буде спробувати зібрати ті вислови, які є найбільш видатними або канонічними.

На відміну від контент-аналізу, де ви можете кодувати цілі комплекти документів, такі як щоденні брифінги Департаменту США протягом тривалого періоду часу за допомогою програм, зазвичай дискурс-аналіз опирається на меншу кількість репрезентативних текстів. Міркуючи про офіційні виступи, важливо, щоб *вибрані тексти були авторитетними або виходили з офіційних джерел, уповноважених виступати від імені досліджуваної організації*. Для проведення дискурс-аналізу вам необхідно визначити й обґрунтувати свій *вибір текстів* (2). Обґрунтування важливе, тому що ви будете приводити аргументи відносно репрезентативності текстів для більш широкого дискурсу, який служить для створення чогось цікавого в МВ.

Після того, як ви обґрунтували свій вибір текстів, процеси відійдуть від контент-аналізу, тому що ви зацікавлені не у класифікації даних у конкретні кодовані типології, а в *розумінні, чому і як актори прибігали до певного дискурсу* (3).

Наприклад, кого називають терористом? Що саме вважається тероризмом? Чи застосовується слово «тероризм» до ширшого набору дій, які виходять за рамки насильницьких дій і ненасильницьких акцій протесту?

Коротше кажучи, незважаючи на те, що є критика дискурс-аналізу як «ненаукового», це корисний інструмент для висвітлення світу навколо нас.

Питання до лекції

1. Дайте поняття інформаційного забезпечення наукових досліджень.
2. У чому полягають труднощі при використанні пошукових систем мережі Інтернет. Що таке Інтернет-дослідження, он-лайн-архіви?
3. Назвіть методи теоретичних досліджень.
4. Порівняйте дедукцію та індукцію у дослідженні МВ.
5. Що таке прикладні дослідження?
6. Які джерела відносяться до первинних, а які до вторинних?
7. У чому полягає різниця між структурованим, напівструктурованим й неструктурованим інтерв'ю?
8. Коли метод фокус-груп є придатним у дослідженні МВ?

КІЛЬКІСНІ ТА ЗМІШАНІ МЕТОДИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

КІЛЬКІСНІ МЕТОДИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Кількісні методи, що глибоко вкоренилися в політичній науці Північної Америки, часто використовуються в МВ, але є недоступними багатьом студентам і вченим, які не мають достатньої математичної або статистичної підготовки. З іншого боку, це викликає здивування, враховуючи той факт, що засоби масової інформації, політики, ділові кола й неурядові організації щодня зіштовхують нас із інформацією й аргументами в числовій формі. Насправді, важко уявити собі світ навколо нас без розуміння математики або статистики. Наприклад, економічні тенденції, рівень злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, тероризм, зміна клімату, — усе містить числову інформацію, що представляє інтерес для студентів МВ.

Ми часто вказуємо на числа, тому що вони містять значення, що виходить за рамки простої описової мови. Вчені МВ використовували цифри для висування аргументів, пов'язаних із широким колом питань у даній області. Цифри роблять набагато більше, ніж просто дають точний інструмент *виміру*; цифри допомагають нам установити відмінності між об'єктами дослідження, візуалізують тренди й надають нам дані, необхідні для оцінки ступеня взаємозв'язку між змінними, і навіть для розуміння поведінки. Дійсно, саме бажання зрозуміти поведінку, рішення й вибір суб'єктів у міжнародній політиці привело до застосування математичної мови в літературі зі стратегічних досліджень. Учені часів «холодної війни» прагнули до більшої впевненості у *формальних моделях* стримування й кризового керування, щоб запобігти ядерній катастрофі. Потім формальні методи були застосовані до керування конфліктами в контексті внутрішньодержавних війн, коли вчені намагалися змоделювати умови, при яких воюючі сторони можуть погодитися на мирну угоду (Walter, 2002). На додаток до створення математичних моделей, статистика також використовувалася, щоб забезпечити емпіричні тести або описати події й тенденції в міжнародній політиці.

Наприклад, чи виросла кількість випадків торгівлі людьми за останні десять років? Ростуть або зменшуються прями іноземні інвестиції в конкретну країну або регіон? Мир стає усе більш жорстоким?

Це все питання, відповіді на які часто надаються в числовій формі. Тому, навіть якщо ми не вважаємо себе кількісними дослідниками, кількісна грамотність залишається передумовою для досліджень в області МВ.

Кількісні методи в МВ: що це таке?

Кількісні методи є стратегією збору й аналізу даних, у якій збираються числові дані, щоб визначити, чи існує зв'язок між двома або більш змінними. Це може бути зроблено або шляхом спроби передбачити значення однієї змінної на основі іншої відомої змінної, або шляхом спроб змодельовати взаємодії між суб'єктами. Таким чином, кількісні методи охоплюють як ***статистичний аналіз***, так і ***формальне моделювання***.

При спробі зрозуміти взаємозв'язок між змінними, цей зв'язок, як правило, вилучається з тієї або іншої форми теоретичного положення. Таким чином, у той час як якісні дослідники часто стверджують, що вони додержуються індуктивної логіки, у якій емпіричні спостереження використовуються для генерації теоретичних припущень (Bryman, 2008), кількісні дослідження вважаються ***дедуктивними***, оскільки ***теоретичні припущення перевіряються на основі емпіричних даних***.

Усі кількісні методи вимагають збору, кодування або масштабування даних у числовій формі за допомогою ***кодування*** великих масивів неструктурованих даних, таких як вміст ЗМІ, або шляхом ***масштабування*** якісних даних у кількісну числову форму, або шляхом моделювання.

Кількісні методи охоплюють набагато більше, ніж збір описової статистики. Кількісні методи також містять у собі спроби зробити висновок із зібраних даних з метою зробити прогноз, як суб'єкти можуть поводитися, або спроби перевірити теоретичні твердження емпіричним тестом (Moses, & Knutsen, 2012). МВ вже давно використовують моделі поведінкового ***раціонального вибору***, які застосовують економетричні припущення про поведінку і тісно пов'язані з реалістичною традицією в МВ (Kahler, 1998).

Переваги кількісних методів

Є ряд переваг, які кількісні методи можуть принести. Перша — це агрегування даних, або кількісні методи, які дозволяють нам працювати з великими обсягами даних. Кількісні методи, зібрані за допо-

могою анкет або опитувань, або закодовані в великі набори даних, надають нам інструменти для їх інтерпретації. Друге — це специфіка. При використанні статистичних методів ми повинні чітко заявити про наші припущення й перевести наш аргумент на загальну статистичну мову. Із другим зв'язана третя перевага — прозорість. Кількісні методи змушують нас бути прозорими в наших методах від вибору коду до логіки наших аргументів і того, як ми приходимо до наших висновків (Braumoeller, & Sartori, 2004). Крім того, формальна мова або математика можуть допомогти дослідникам зробити *причинно-наслідкові висновки* про відносини між змінними. Нарешті, ще одна перевага кількісних методів полягає в тому, що вони надають нам інструменти для перевірки теорій і гіпотез. Проте, вони менш корисні, коли мова йде про *створення* нових теорій або гіпотез.

Давайте почнемо з розгляду того, як ми можемо перевести явища у числа.

Переваги кількісних методів

- **Агрегування** (концентрування): дозволяє досліднику аналізувати великі обсяги даних в такому ступені, який неможливий без кількісної оцінки
- **Специфіка**: дозволяє досліднику чітко вказувати на гіпотези та відносини
- **Прозорість**: дозволяє досліднику чітко вказувати на кодировку (що вимірюється, а що ні)
- **Причинний висновок**: може допомогти у розумінні взаємозв'язку між перемінними
- **Перевірка теорії та гіпотез**: дозволяє досліднику перевіряти теорії та гіпотези на основі даних (хоча ці методи не підходять для створення нових теорій чи гіпотез)

Формальні методи та теорія ігор у МВ

Теорія ігор відноситься до застосування математичних моделей для розуміння стратегічної взаємодії між суб'єктами, і саме тут внесок формальних методів у вивчення МВ був найбільшим.

Брюс Буено де Мескіта (2002) прослідкував застосування теорії ігор до вивчення МВ в публікації Томаса Шеллінга «Стратегія конфлікту» в 1960 р. Спроба Шеллінга змодельовати стратегії конфлікту породила зростаючу літературу про моделювання стратегічної поведінки під час «холодної війни». У контексті протистояння наддержав, коли фактичний спалах воєнних дій може привести до катастрофічних наслідків у глобальному масштабі, необхідно забезпечити страте-

гічну визначеність для політиків. Більше того, навіть після «холодної війни» теорія ігор стала займати усе більш помітне місце в області МВ, і Хелен В. Мілнер (1998) висловила думку про те, що це вказує на зростаючу конвергенцію між областями МВ (компаративістикою та політологією).

Моделі вимагають високого ступеня абстракції. При побудові моделі ми починаємо з розкладу досліджуваного явища на основні елементи. Ми можемо змодельовати практично будь-яку соціальну ситуацію, яка включає вибір більш одного потенційного результату.

Наприклад, якщо ви перебуваєте в групі з п'яти друзів і вирішуєте, у який ресторан піти, вам може бути запропоноване ще два варіанти. Припустимо, що троє друзів прагнуть піти в *Ресторан А*, а двоє інших — у *Ресторан В*. Припустимо, ви віддаєте перевагу А. Простий порядковий рейтинг переваг дасть вам таке:

Друг 1 = $A > B$

Друг 2 = $A > B$

Друг 3 = $A > B$

Друг 4 = $A < B$

Друг 5 = $A < B$

Ви = $A > B$

Однак те, що багато з вас прагнули піти в *Ресторан А*, не означає, що ця перевага відбивається на результаті. Насправді, давайте припустимо, що ви замість цього пішли в *Ресторан В*. Як ви можете пояснити цей несподіваний результат? Джон Нейман і Оскар Моргенштерн, два засновники сучасної теорії ігор, створили метод ранжирування/інтенсивності переваг. Вони почали з визначення найгіршого можливого результату для всіх учасників 0, а потім найкращого можливого результату 100. Тепер давайте подивимося на дані з кардинальними перевагами.

Порядкова перевага

Друг 1 = $A > B$

Друг 2 = $A > B$

Друг 3 = $A > B$

Друг 4 = $A < B$

Друг 5 = $A < B$

Ви = $A > B$

Кардинальна перевага

Друг 1 = 60 за А

Друг 2 = 55 за А

Друг 3 = 55 за А

Друг 4 = 100 за В

Друг 5 = 100 за В

Ви = 55 за А

Наведені вище цифри дають вам деяке уявлення не тільки про переваги, але про *інтенсивність* переваг. Давайте припустимо, що двоє друзів, які віддали перевагу *Ресторану В*, ні за яких умов не підуть у *Ресторан А* через попередній невдалий досвід у цьому ресторані. Ті, хто виражав перевагу *Ресторану А*, однаково могли б піти в *Ресторан В*. Таким чином, щоб утримати групу разом, *Ресторан В* став кращим місцем призначення.

При розгляді міждержавних переговорів різні держави прагнуть різних речей і мають різні переваги, тому пояснення результатів переговорів є складним завданням, яке може бути освітлено формальним моделюванням.

Прості ігри є відносно простими для розуміння.

Наприклад, *дерево рішень* ставить перед нами ряд варіантів і очікуваних результатів. Зверніть увагу, що є *тільки один гравець, у якого є два варіанти*.

Схема рішень

Погоджуватися	Погоджуватися
	Не погоджуватися
Не погоджуватися	Погоджуватися
	Не погоджуватися

Стратегічні ігри вимагають декількох характеристик. Перша — це вимога, щоб у нас було два або більше гравця. Кожен гравець повинен зіштовхнутися з вибором. Переваги залежать не тільки від власного вибору, але й від вибору іншого гравця (Nicholson, 1992). Правила також визначають, як гравці взаємодіють один з одним під час гри.

Нижче представлена проста діаграма, яка ілюструє, як представлені ігрові матриці для двох гравців.

Гравець 2 \ Гравець 1	Вибір А	Вибір Б
	Виграш 1А Виграш 2А	Виграш 1Б Виграш 2Б
Вибір А	Виграш 1А Виграш 2А	Виграш 1Б Виграш 2Б
Вибір Б	Виграш 1А Виграш 2А	Виграш 1Б Виграш 2Б

Щодо стратегічної взаємодії у МВ, ми можемо представити гравців 1 і 2, що зіштовхнулися зі стратегічним вибором. Стратегічний

вибір займе місце варіантів А і В. Далі ми будемо використовувати очікувані результати для розрахунків виграшу за кожний хід і для кожного гравця.

Наприклад, ми моделюємо стратегічну взаємодію між США й Радянським Союзом. Обидві держави мають виконати умови угоди про скорочення ядерних озброєнь, яке зажадало від обох держав радикального скорочення своїх ядерних запасів. Ні США, ні Радянський Союз не певні, що протиборча сторона виконає умови угоди. Тут у нас є два гравці, США й Радянський Союз. Кожний гравець зустрічається зі стратегічним вибором: дотримуватися або не дотримуватися угоди про контроль над озброєннями. Очікувані переваги наступні: 1) обидві сторони дотримуються і одержують винагороду за скорочення озброєнь (R); 2) жодна зі сторін не дотримується й жодна не одержує винагороду, але в той же час зберігається стратегічний паритет (NR); 3) одна сторона втягується у виконання (S), а інша одержує стратегічну перевагу (A). Таким чином, порядкові значення очікуваних виплат можуть бути сформульовані в такий спосіб: $A > R > NR > S$. Зверніть увагу, що ця структура відбиває гру, відому як дилема в'язня.

Далі показано, як буде виглядати така гра:

США \ СРСР	Дотримуватися	Порушувати
Дотримуватися	R	S
Порушувати	A	NR

Подумайте про варіанти втрат та вигод для США й СРСР. Яку політичну пораду ви б дали в такій ситуації й чому?

Якщо ми припустимо, що гравці раціональні, то в контексті гри з нульовою сумою вони будуть прагнути мінімізувати свої втрати, максимізуючи свою вигоду. Оскільки найменш бажаний результат S, обидва гравця будуть намагатися уникнути його. Цей ризик присутній тільки в тому випадку, якщо гравець виконає угоду. Найвища віддача від стратегічної переваги A також може бути отримана за допомогою дотримання. Підтримка стратегічного паритету NR означає, що жодна зі сторін не перебуває в кращому положенні, але також жодна з них не втратила стратегічний паритет. Таким чином, оскільки недотримання або варіант «шахрайства» знижує ризик втрат, ми можемо очікувати, що обидві сторони не будуть дотримуватися умов даної угоди!

Інакше кажучи, ми знайшли рівновагу за Нешем:

США \ СРСР	США	
	Дотримуватися	Порушувати
Дотримуватися	R	A
Порушувати	A	NR

Хоча теорія ігор може здатися простим інструментом, ви повинні пам'ятати, що ігри бувають різних форм. Крім того, моделювання стратегічної поведінки акторів у МВ вимагає враховувати, що ігри — це не одиночні ігри, у яких держави зустрічаються єдиний раз, а скоріше повторювані ігри. Усі ці фактори, повторна взаємодія, велика кількість гравців — збільшує складність теоретичного моделювання ігор.

Важливо відзначити, що науковий інтерес був зосереджений на некооперативних іграх. Натомість кооперативні ігри відносяться до ігор, у яких фактори, що виходять за рамки стратегічної взаємодії гравців, можуть сприяти співробітництву або дотриманню (Milner, 1998).

Кількісні методи: база даних і статистичний аналіз

На додаток до спроб змодельовати стратегічну поведінку, кількісні методи в МВ надали нам інструменти для інтерпретації великих наборів даних і статистичного аналізу. Основна відмінність між математичними моделями і статистичними методами полягає в тому, що математичні моделі сподіваються передбачити поведінку (Nicholson, 1992), а статистичний аналіз — передбачити певний результат.

Щоб проводити статистичні тести, нам потрібно або збирати власні дані за допомогою опитувань або анкет, або використовувати вже існуючі великі набори даних.

Приклади того, де ви можете знайти бази даних

- Кореляти війни: www.correlatesofwar.org
- Екологічні договори та індикатори ресурсів: <http://sedac.ciesin.org/entri/>
- Науково-дослідницький інститут миру Осло: www.prio.org/Data/
- Стокгольмський міжнародний інститут досліджень проблем миру: www.sipri.org/databases
- Всесвітній банк: <http://data.worldbank.org>
- ОЕСР: www.oecd.org/statistics/

Перераховані вище набори даних були скомпільовані великими групами дослідників і вимагають значної кількості часу дослідження й кодування даних. Кодування є категоризацією й кількісною оцінкою матеріалу для аналізу. При кодуванні ви будете зіставляти значення з конкретними поняттями.

Хоча кодування є трудомістким, у цій області відбулося значне зрушення, яке викликало новий інтерес до аналізу великих наборів даних у МВ. Перехід від ручного кодування дослідниками до автоматичного кодування за допомогою програмного забезпечення викликав новий інтерес до кількісного вивчення МВ. Наприклад, Гері Кінг і Уїлл Лоу (2003) оцінили один із цих автоматичних кодерів — проект «Комплексний аналіз даних для подій», метою якого є кодування даних соціальних, економічних і політичних подій. Вони виявили, що при порівнянні програми комп'ютерного кодування зі студентом Гарвардського університету «комп'ютерна програма могла здобути інформацію з новинних повідомлень «Reuters» на рівні кращих студентів Гарварду. Комп'ютерні програми не утомлюються, не нудьгують і не відволікаються, тому в довгостроковій перспективі програма напевно перевершить будь-якого програміста-людину» (King, & Lowe, 2003).

Враховуючи ріст обсягів даних, доступних для дослідників, і більш низькі витрати, пов'язані зі створенням наборів даних за допомогою програмного забезпечення, здатність розуміти й проводити статистичні тести з боку студентів МВ, безсумнівно, буде продовжувати рости.

Дизайн опитувальників і анкет

На додаток до великих наборів даних, які реєструють міжнародні події, існує ще один рівень аналізу, який становить зростаючий інтерес для дослідників в області МВ — це використання опитувальників, якщо вас цікавлять характеристики або сприйняття конкретної групи населення. Марк Балнавес і Пітер Капуті (2001) визначають опитування як «метод збору даних від людей про те, ким вони є, як вони думають (мотивація, переконання) та що вони роблять (поведінка)».

Одним із прикладів опитування, яке намагається зіставити світову суспільну думку з різних питань, є *World Public Opinion*.

Однак, у деяких випадках, замість звертання до існуючих джерел даних опитувань, ви можете спробувати поширити свої власні опи-

тувальники. Роблячи це, ви завжди повинні бути прозорими щодо *вибіркової структури* (основи вибірки) всього кола потенційних респондентів, з яких ви залучаєте частину учасників дослідження. Це допоможе вам продемонструвати *зовнішню вірогідність* ваших даних або ступінь, у якій ваші дані відбивають населення, яке ви претендуєте вивчити.

Для студентів МВ малоімовірно, що ми зможемо провести опитування *випадкової вибірки* серед потенційних респондентів, але замість цього ми будемо орієнтуватися на конкретні групи; наприклад, співробітники певної організації, яку ми вивчаємо, такої як політична партія або міжнародна організація, або ми могли б зацікавитися поглядами наших колег.

Випадкова вибірка означає, що кожен потенційний респондент у вашому цільовому населенні має рівні шанси бути обраним для участі в опитуванні.

Існують різні стратегії пошуку учасників дослідження, які підпадають під категорію не випадкової вибірки. Наприклад, одна зі стратегій — це умовно-випадкова вибірка, коли дослідник використовує переваги існуючої мережі для полегшення поширення опитувальників.

Поширення Донною Мері Брінтон опитувальників у Японії для вивчення джерел розриву в заробітній платі між чоловіками й жінками ґрунтувалося на таких факторах як особисті контакти на околицях Токіо, Саппоро й Тохасі. Брінтон вибрала ці три місця як майданчики для роботи на місцях, оскільки особисті контакти означали, що вона мала доступ до їх записів на сайтах. Крім того, Брінтон відзначила, що ці місця також були обрані, тому що, хоча всі вони були міськими, вони містили відмінності з погляду географічного положення й соціальних класів (Brinton, 2003).

Інший метод не випадкової вибірки — це вибірка *сніжної грудки*.

Розповсюджені типи анкетування та градації

Номінальні питання дають відповіді, які є категоричними. Як правило, це будуть закриті питання з меню категорій, наданих респондентів на вибір.

Приклад: Якої Ви статі? Чоловіча/жіноча

Порядкові питання вимагають від респондента ранжирування для серії відповідей.

Приклад: Будь-ласка оцініть міжнародні організації з погляду ефективності: 1 — найбільш ефективна, 4 — найменш ефективна.

- ☐ ООН
- ☐ ОАГ
- ☐ РЄ
- ☐ Африканський союз

Питання з декількома варіантами відповідей дають декілька варіантів відповідей.

Приклад: Ваша посада у вашій організації: (а) стажист, (б) помічник керівника офісу, (в) офіс-менеджер, (г) директор.

Інтервальні питання просять респондентів поставити себе в певний клас відповідей.

Приклад: яка ваша середня оцінка?:

- ☐ Менше 60 %
- ☐ 60 % — 69 %
- ☐ 70 % — 79 %
- ☐ 80 % — 89 %
- ☐ 90 % — 100 %

Градація дозволяє дослідникам визначати інтенсивність переваг серед респондентів. Найпоширенішою формою питання про шкалу є шкала Лайкерта, яка просить респондентів указати свої думки про згоду або незгоду з даним твердженням.

Приклад: Збройне гуманітарне втручання повинне бути дозволене навіть під час відсутності резолюції Ради Безпеки ООН, що дозволяє застосування сили. (1) категорично не згодний, (2) не згодний, (3) згодний, (4) повністю згодний.

При розробці власних опитувальників є кілька рекомендацій, які допоможуть вам у цьому процесі. По-перше, важливо переконатися, що ви дістали інформовану згоду учасників дослідження. По-друге, важливо, щоб ви ретельно продумали, як ви будете ставити своє запитання, і які відповіді, і як наслідок, які дані ви збираєтеся збирати. Різні типи питань опитування містять у собі: номінальні питання, порядкові питання, питання із множинним вибором, інтервальні питання й шкали. По-третє, ви також повинні враховувати, що поширення анкет і опитувань вимагає багато часу, потенційно дорого й не завжди веде до збору достатньої кількості даних, щоб ви могли ефективно провести значимий аналіз даних (Brinton, 2003). Завжди перевіряйте, чи можуть дані, які ви маєте намір зібрати, існувати у формі національного перепису, опитувань, проведених у засобах масової інформації, або даних опитувань або анкет, зібраних місцевим урядом або урядом штату. Хоча розробка вашого власного опитуван-

ня має ту перевагу, що ви можете розробляти свої питання спеціально для свого власного проекту, проведення опитування може зайняти багато часу, і немає ніякої гарантії, що потенційні учасники виявлять бажання брати участь.

Якщо ви вирішили провести власне опитування або анкетування, вам слід звернути особливу увагу на дизайн опитування. Добре сплановані опитування — це ті, в яких респонденти можуть легко їх заповнити. Приклади загальних типів питань, відзначених у попередньому абзаці, широко використовуються, тому що респонденти вважають їхніми простими для розуміння. Крім того, ви повинні переконатися, що ви коректували свої питання, перш ніж поширювати своє опитування. При коректурі необхідно враховувати деякі додаткові фактори, зокрема, не можна задавати два питання в рамках одного питання. По-друге, переконаєтеся, що ваші питання не занадто двозначні, і ваші ймовірні респонденти мають необхідні знання, необхідні для відповіді. І по-третє, де це доречно, надайте респондентам можливість відповісти «не знаю / волю не говорити».

Статистичний аналіз

Після того як ви **зібрали** свої кількісні дані, або з великого набору даних, або за допомогою опитувань/анкет, ви готові приступитися до **аналізу** статистичних даних. Наша увага буде зміщена з описової статистики на логічну статистику. Описові статистичні дані — це просто інструмент для виміру значення наших змінних. **Логічна статистика** ставиться до статистичних інструментів, які допомагають нам відповідати на запитання про наші дані. Які відносини існують між змінними? Які тенденції ми можемо спостерігати? Найчастіше, щоб прийти до логічної статистики, ми будемо брати участь у *перевірці гіпотез, пошуку кореляцій або моделюванні відносин*.

Можливо, найпоширенішим статистичним тестом, який використовується для моделювання відносин у МВ, є **регресійний аналіз**. Він є простим статистичним інструментом, який дозволяє нам **прогнозувати** значення **залежної змінної** на основі значення **незалежної змінної**. У своїй самій основній формі регресійний аналіз опирається на модель лінійної регресії, яка припускає, що у вас є два види змінних: один набір, який ми будемо називати x , і інший параметр, відомий як y . Значення у випадковим образом розподілені за середнім значенням, детерміновано пов'язаним з x (Lowe, 2004). Це означає, що ми можемо вгадати значення y , коли ми знаємо значення x .

Існують два розповсюджені типи регресійного аналізу, використаних ученими, двовимірний і багатовимірний регресійний аналіз.

Двовимірний регресійний аналіз просто надає засіб побачити, як зміни в незалежній змінній перебувають у зв'язку зі змінами в залежній змінній, або, як відзначено вище, як зміни в значенні x перебувають у залежності від змін у значенні y . Двовимірні регресії включають тільки дві змінні: одну незалежну змінну й одну залежну змінну. Слід підкреслити, що при проведенні двовимірного регресійного аналізу метою є визначення того, чи існує зв'язок між двома змінними. Інакше кажучи, ціль аналізу — визначити, чи існує кореляція між двома змінними. Якщо кореляції немає, ми побачимо широкий і випадковий розподіл змінних. Якщо є сильна кореляція, ми будемо спостерігати змінні, які будуть добре окресленими уздовж лінії або кривої. Проте, хоча двовимірні регресії корисні для виділення кореляцій, вони не можуть сказати нам чи є одна змінна причиною іншої змінної. Регресійний аналіз не є інструментом для пояснення причинності.

Для проведення власного регресійного аналізу вам будуть потрібні дані про ваші незалежні й залежні змінні, а також пакет програм, такий як SPSS, який може допомогти вам побудувати ваші дані. Для наочності давайте глянемо на вигадані дані, зібрані нижче по шести штатам (таблиця).

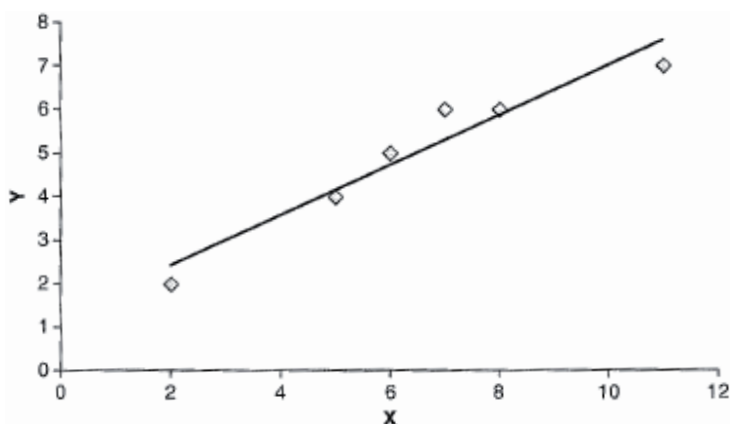
Штати	x (незалежна змінна)	y (залежна змінна)
Штат 1	8	6
Штат 2	11	7
Штат 3	6	5
Штат 4	7	6
Штат 5	2	2
Штат 6	5	4

Одержавши дані, ми можемо створити *діаграму розсіювання*. Пам'ятайте, що залежна змінна звичайно розташовується уздовж осі Y , а незалежна змінна розташовується уздовж осі X .

Спробуємо намалювати уявну пряму лінію поперек діаграми розсіювання, яка мінімізує відстань між кожною крапкою діаграми розсіювання й лінією. Математичне рівняння для прямої лінії: $y = a + bx$.

Ви зможете легко обчислити ці розрахунки в статистичних програмах, у які ви будете вводити свої дані, такі як SPSS або Excel. Діаграма розсіювання дозволяє швидко візуалізувати розподіл двох

змінних і визначити, що між ними існує відносно сильна кореляція. Регіональна лінія служить для додаткової ілюстрації наявності сильної позитивної кореляції.



Багатовимірна регресія надає інструмент, який дозволяє нам досліджувати три або більш змінних. Багатофакторний регресійний аналіз може бути потужним інструментом для перевірки взаємозв'язку між змінними, оскільки він може дати уявлення про те, чи не дав наш двовимірний регресійний аналіз неправильні взаємозв'язки (Vrugman, 2008). Підроблені відносини — це коли дві змінні виявляються пов'язаними одна з одною, але насправді цей зв'язок викликаний третьою змінною. Наприклад, скажемо, ми чуємо про сильну кореляцію між посиленням зміни клімату й зниженням рівня піратства (Andersen, 2012). Очевидно, що ці відносини є неправильними, і нам необхідно провести подальше розслідування, щоб з'ясувати причини будь-якої змінної. Багатофакторний регресійний аналіз дозволяє нам перевірити взаємозв'язки між декількома змінними.

ЗМІШАНІ МЕТОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Хоча навчальні програми з методів дослідження часто підрозділяються на кількісні і якісні, студенти все частіше звертаються до змішаних методів, які містять у собі елементи двох видів методів. Фактично

змішані методи стали визнаними в якості «третього основного дослідницького підходу» на додаток до кількісних і якісних. Прийняття змішаних методів дослідження було викликано бажанням відмовитися від фракційності, коли дослідники підрозділялися на окремі табори.

Змішані методи концептуально не дуже проблематичні, якщо кількісні і якісні дослідники мають загальну мету — пролити світло на причинно-наслідкові зв'язки.

Слід нагадати, що якісні методи не є ні винятково емпіричними, ні інтерпретаційними, а кількісні можуть бути корисні інтерпретаторам. Збір і аналіз даних — це інструменти, які ми використовуємо для підтримки своїх тверджень або аргументів, і ці інструменти можуть використовуватися в контексті різних поглядів на філософію соціальних наук.

У рамках емпіричної традиції вчені намагаються довести, що поділ методів на кількісні і якісні є неправильним (King, Keohane, & Verba, 1994).

Змішані методи — це ті, які прагнуть об'єднати кількісні і якісні методи в МВ. У багатьох випадках змішані методи використовуються для більш надійних перевірок гіпотез або теоретичних положень.

Якщо дані, зібрані з використанням одного методу, підтверджують гіпотезу, то чи підтвердиться вона також за допомогою іншого методу збору даних? Інакше кажучи, чи виявлять фокус-групи й опитування аналогічне сприйняття даного об'єкта/ситуації? Або, можливо, ви виявили, що аналіз великого обсягу даних підтверджує гіпотезу, але ви не розумієте процес, пов'язаний із двома змінними. Можливо, якісний аналіз кейс-стаді може бути використаний, щоб освітити причинні процеси, які не очевидні з кількісного дослідження великого обсягу даних?

Спроби підтвердити результати за допомогою декількох методів, *триангуляція методів*, не нові й використовувалися ученими для надання нового розуміння у таких областях як кримінологія та медицина.

Дослідження зі змішаними методами: що це?

Дослідження проведені на базі змішаних методів визначаються як дослідження, у яких сполучаються кількісні і якісні методи. З'єднані методи дослідження використовуються для різних цілей, від взаємодоповнюваності та триангуляції до простого збору додаткової інформації з даної теми. Щоб ефективно використовувати змішані методи, спочатку треба чітко знати, чому ви використовуєте змішані методи. Крім того, на додаток до об'єднання кількісно-якісних методів, ми

можемо також використовувати інноваційні методи (*агентне моделювання*), які важко віднести до кількісних або якісних, оскільки вони поєднують елементи обох.

Взаємодоповнюваність. Якщо ми подивимося на кількісне дослідження, то побачимо, що воно ефективне для демонстрації кореляції між змінними, але слабе для висвітлення причинних процесів. Таким чином, використання кількісних методів для демонстрації взаємозв'язку між двома змінними, а потім використання якісних методів для виявлення основного причинного процесу дозволить одержати набагато більш повне розуміння того, як ці змінні взаємодіють.

Наприклад, якщо ми прагнемо зрозуміти чому держави ідуть на співробітництво з міжнародними кримінальними судами, ми створимо набір даних про підозрюваних у військових злочинах, переданих під варту в суди з окремих держав. Втім, хоча цей набір даних буде показувати тенденції з погляду трансферу/передачі, ця інформація дуже мало розповість нам про процеси, які привели до того, що держава передала членів своїх збройних сил у міжнародний суд. Часто вчених і політиків цікавить не тільки те, що відбулося, не просто факт, але чому це відбулося: що спонукало державу передати одного зі своїх громадян, який розглядався як національний герой, для суду в міжнародний трибунал? Відповідь на це питання — те, що можна освітити тільки відстеженням процесу якогось певного випадку.

Комбінація кількісних даних про передачу в комбінації з *якісним аналізом дискурсу учасників, залучених у процес передачі*, може забезпечити глибше розуміння того, як цей процес завершується, і причин, з яких держави можуть співробітничати з міжнародним судом. Фактично, якщо ми просто порахуємо кількість судових процесів з воєнних злочинів, ми можемо знайти норми належної поведінки, які не відбивають основну практику. Однак глибокі якісні дослідження можуть поставити низку питань щодо якості судових процесів з воєнних злочинів незалежно від того, чи націлені ці процеси на конкретну етнічну групу або сторону конфлікту, або ж місцеві еліти намагаються дискурсивно підірвати легітимність процесів судового розгляду. Тільки коли якісні дослідження поєднуються з кількісними статистичними спостереженнями, тоді комбінація цих двох наборів даних висвітлює складніші соціальні процеси.

Прикладом проекту, у якому використовувалися як кількісні так і якісні методи, є дослідження щодо зовнішньої політики й суспільних настроїв у посткомуністичній Європі за допомогою комбінації даних

загальнонаціонального опитування й 18 фокус-груп (White, 2002). Дослідницьке питання полягало у тому, чи сприймають громадяни чотирьох досліджуваних країн себе як європейців або як членів окремої цивілізації. У той час як опитування виявилися плідними щодо неопрацьованих даних про коливання суспільної думки з питань зовнішньої політики, фокус-групи надали детальнішу інформацію про те, як учасники сприймають зовнішньополітичні рішення своїх країн.

Тріангуляція. Дослідження змішаними методами можуть використовуватися для підтвердження результатів, отриманих на основі одного або іншого, або для виділення суперечливих результатів. Це важлива функція, оскільки нові теорії або гіпотези, що виникають із якісних тематичних досліджень, можуть не відповідати емпіричному аналізу великого обсягу даних. Аналогічно, передбачувані відносини між змінними, які висвітлюються в дослідженнях великої кількості інформації, можуть виявитися неправильними, якщо ретельно вивчити їх за допомогою якісного тематичного дослідження.

При використанні із цією метою, змішані методи можуть бути розглянуті в процесі тріангуляції методів. Тріангуляція — це стратегія, яку можна використовувати як з погляду збору даних так і їх аналізу.

Що означає тріангуляція в контексті дослідження змішаними методами? Тріангуляція здійснюється частково тому, що кількісні і якісні методи збору даних можуть привести до того, що дослідники будуть накопичувати різні масиви даних щодо тих самих явищ й робити суперечливі висновки.

Наприклад, припущення, що лежать в основі теорії демократичного миру, при аналізі з великими наборами даних і при якісному поглибленому тематичному дослідженні дають різні результати.

Тріангуляція вимагає, щоб дослідник використовував кілька методів. Потрібно, щоб кількісний дослідник виходив за рамки статистичних тестів, у той час як якісних дослідників просять включити кількісні стратегії збору й аналізу даних у свою роботу. Наприклад, дослідники можуть поєднувати якісні напівструктуровані інтерв'ю з кількісними анкетами, щоб краще зрозуміти міжнародну організацію. Дані, витягнуті з інтерв'ю, можуть бути потім зіставлені із опитувальниками для визначення моментів, які могли бути упущені при використанні тільки одного методу.

Наприклад, у редактованому томі Пола Колльєра та Ніколаса Самбаніса «Розуміння громадянської війни» (2005) зібрано есе, щоб перевірити модель Колльєра-Хеффнера з економіки насиль-

ницьких конфліктів, яка підкреслила зв'язок між бідністю й конфліктом і викликала дебати серед дослідників конфліктів. Критики стверджували, що модель переоцінювала роль економіки й недооцінювала роль соціальних і політичних факторів. Крім того, вони стверджували, що використовувані кількісні методи не підходять для розуміння динаміки конфлікту, і замість цього слід проводити поглиблені якісні дослідження окремих конфліктів. У відповідь Колльєр і Самбаніс зібрали вісім якісних ситуаційних досліджень конфліктів, щоб удосконалити свою модель, і з'ясували, що первісні висновки про жадібність були недоречні. Тематичні дослідження надали контекстну інформацію, яка виявила помилки кодування у вихідній моделі. Наприклад, було відзначено, що в деяких випадках, коли модель пророкувала початок громадянської війни, у реальності війни не спостерігалось. Проте, в ході якісного тематичного дослідження з'ясувалося, що у випадку Бурунді (1965–1969) війна дійсно мала місце (Collier, & Sambanis, 2005). Крім того, коли країни були охарактеризовані як такі, що перебувають у стані миру, незважаючи на те, що по моделі прогнозувалася висока ймовірність громадянської війни, найчастіше вони усе ще зустрічаються із серйозними формами побутового насильства й безладу (перевороти й насильницькі заколоти), які не досягли рівня громадянської війни. Усі ці проблеми знизили прогностичну вірогідність моделі, але помилки кодування можна виправити за допомогою якісних тематичних досліджень (Collier, & Sambanis, 2005).

Цілісний збір даних

Змішані методи дослідження використовуються для одержання більшої кількості даних про досліджуваний об'єкт або з метою триангуляції. Звичайно, це відноситься до комбінації інструментів збору даних з кількісно-якісного розділу.

Наприклад, ви можете накопичувати біографічну інформацію, але респонденти не будуть мати можливість пропонувати більше інформації, яка може бути важлива для вашого дослідження, але яку ви не включили у свою анкету. З іншого боку, якісні методи іноді не мають структури й можуть привести до непослідовності даних, зібраних серед учасників дослідження. Це особливо стосується неструктурованих інтерв'ю. Напівструктуровані інтерв'ю спрямовані на виявлення перспектив і ідей ваших учасників інтерв'ю; однак, у деяких випадках при опитуванні великої кількості людей в одній організації вам

може знадобитися зібрати більше інформації про учасників вашого дослідження. Можливо, ви захочете включити опитувальник, у якому будуть записані основні факти, наприклад, як довго людина працювала в організації. Ряд дослідників об'єднали ці два підходи у своїх дослідженнях.

Наприклад, Роман Дейвід використав дані інтерв'ю й анкетування для вивчення соціального впливу люстраційних систем у Центральній і Східній Європі (David, 2011). В області прав людини є численні приклади досліджень, які намагаються зрозуміти складні соціальні процеси за допомогою ряду методів, щоб одержати відповіді від практиків в області прав людини або широкої публіки.

Аналогічно комбінація методів збору даних також широко використовується в області порівняльної політики. Наприклад, дослідження таких організацій як політичні партії часто містить змішані методологічні підходи для одержання повнішої картини цих складних громадських організацій.

У таблиці наведені основні мотиви, а також приклади наукових праць, у яких використані змішані методи.

Взаємодоповнюваність	Тріангуляція	Цілісний збір даних
дозволяє дослідникові підвищити надійність причинно-наслідкових зв'язків, отриманих з дослідження, за допомогою методів кількісного аналізу великого обсягу даних і кількісних досліджень малого обсягу	фокусується на використанні змішаних методів для підтвердження результатів з кількісно-якісного розриву. Це використовується тому, що дослідник визнає, що його методи збору даних можуть привести до збору даних різного типу, а його методи аналізу даних можуть дати різні результати	дозволяє дослідникові комбінувати кількісні й якісні методи збору даних, такі як опитувальники й інтерв'ю, щоб зібрати більше даних за темою дослідження

Інноваційні методи: імітаційні моделі

З'являються нові дослідницькі інструменти в області МВ, які не можуть бути прилічені до традиційних. Одним з таких інструментів є імітаційне моделювання. На перший погляд може здатися дивним, що форма математичного моделювання може обговорюватися в кон-

тексті змішаних методів; однак, імітаційні моделі не працюють із набором допущень традиційних формальних моделей.

Імітаційне моделювання може бути концептуалізовано у двох формах — емпіричні (бажають генерувати реальні сценарії) і абстрактні (зосереджені на використанні моделей для вивчення базової логіки соціальних процесів).

Агентне моделювання — це один з таких методів, який усе частіше використовується серед дослідників МВ й застосовується до низки питань, таких як спроби зрозуміти процеси, за допомогою яких ідеї поширюються в групі. Агентне моделювання відноситься до комп'ютерних математичних імітаційних моделей, які генерують дані про те, як агенти взаємодіють у даному середовищі, і які можна аналізувати індуктивно.

Роберт Аксельрод стверджував, що агентне моделювання (АМ) забезпечує «третій спосіб проведення наукового дослідження», тому що замість дедукції воно не перевіряє теоретичні положення на емпіричних даних, а генерує дані, які можна аналізувати індуктивно» (Axelrod, 1997). Хоча, з одного боку, воно спирається на математичне формальне моделювання й, таким чином, може служити підставою для класифікації як кількісного методу, з іншого боку, воно не доводить дедуктивно теоретичні положення й не вимагає застосування статистичних тестів до гіпотези. Замість цього воно намагається пролити світло на якості й значення соціальної взаємодії (Hoffman, 2008).

Проте, ті, хто розглядає імітаційне моделювання як внесення емпіризму в розуміння складних соціальних процесів, побоюються спроб моделювання МВ.

Томас Б. Пепінський використовує аналогію моделі літака авіаційного інженера для проектування, щоб проілюструвати цю проблему. Авіаінженер вносить зміни в модель, щоб побачити, як зміни у властивостях літака вплинуть на його підйомну силу. Щоб змодельовати це, інженер повинен бути знаком як із властивостями самого літака, так і з факторами навколишнього середовища, такими як властивості повітря. Крім того, закони фізики забезпечать набір правил, які будуть визначати, як літак і фактори навколишнього середовища будуть взаємодіяти, і параметри цих правил (Pepinsky, 2005). Однак, на відміну від інженера, студент-міжнародник *не* зустрічається з постійними й передбачуваними зовнішніми законами, які визначають, як модель буде взаємодіяти з навколишнім середовищем. Замість цього студент

може безупинно змінювати правила й параметри, поки не буде досягнутий бажаний результат.

Хоча аналогія Пепінськи допомагає нам осмислити границі агентного моделювання, ми не намагаємося просто відтворити реальний мир. За словами С. Хоффманна, агентне моделювання не є емпіричним методом (Hoffman, 2008). Фактично, можна створювати моделі, які ретельно досліджують фундаментальну логіку й не призначені для відтворення реального миру. У цьому сенсі агентне моделювання (АОМ) є евристичним обладнанням фундаментальних процесів (Hoffman, 2008).

Створення агентної моделі.

АОМ визначаються своєю простотою й можуть бути легко створені за допомогою програмного забезпечення для моделювання. Хоффманн підкреслює, що корисність АОМ полягає в тому, що вона дозволяє створювати штучні комп'ютерні агенти. Ці агенти можуть бути наділені набором характеристик, здатністю інтерпретувати навколишнє середовище й процесом прийняття рішень. Після створення штучного агента можна створювати середовища, які також можуть мати різні форми — від соціальних середовищ із рядом правил, що регулюють взаємодію агентів, до середовищ, які дозволяють просто взаємодіяти агентам. Після цього дослідник може запустити симуляцію й зібрати дані. Як тільки дані зібрані, вони можуть бути проаналізовані дослідником, щоб дедуктивно перевірити допущення, вбудовані в модель у формі правил і параметрів або індуктивно генерувати нові гіпотези про складні соціальні процеси за допомогою згенерованих даних (Hoffmann, 2008).

Огляд: практичний посібник зі змішаних методів

Як відзначалося вище, змішані методи дослідження можуть використовуватися для взаємодоповнюваності, тріангуляції або збору цілісного набору даних для вашого дослідження. Крім того, інноваційні методи в цій області іноді поєднують якісні й кількісні методи. Часто дослідники використовують змішані методи кількома цілями. При розробці свого дослідження важливо, щоб ви розуміли, що ви намагаєтеся одержати, використовуючи змішані методи.

Якщо ви використовуєте змішані методи для взаємодоповнюваності або для висвітлення недоліків один одного, ви повинні вибрати ті методи, які проливають світло на сліпі зони один одного. Наприклад, фокус-групи можуть багато чого розповісти вам про те, як гру-

па сприймає певну тему, яку ви ввели, але дані опитування можуть надати додаткову інформацію про учасників вашої фокус-групи, яка допоможе вам розібратися в цих даних.

У якості альтернативи, якщо ви використовуєте змішані методи для цілей тріангуляції або підтвердження, вам слід зосередитися на виборі методів, на основі яких найбільш імовірна взаємодоповнюваність. Наприклад, анкети й напівструктуровані інтерв'ю можуть просто допомогти вам зібрати більше даних, але не обов'язково допоможуть вам їх перевірити. При спробі тріангуляції даних ви повинні звернути увагу на свою залежну змінну (наприклад, громадянську війну). Якщо у ваших кількісних даних ви виявили певну кореляцію, яка припускає, що конкретна змінна може викликати конфлікт, але ви не можете привести аргумент причинності тільки по одній кореляції, оскільки вона може бути неправильною, ви можете шукати випадки, коли були присутні обидві змінні, і провести поглиблене якісне дослідження, щоб побачити, які процеси зв'язують ці дві змінні, якщо такі є.

У цілому, як інтерпретаційні так і емпіричні змішані методи дослідження можуть надати набір інструментів для збору й аналізу даних, які дозволять вам глибше зрозуміти тему свого дослідження, поглибити своє розуміння причинно-наслідкових ефектів і процесів, ваші гіпотези для більш строгих випробувань або для генерації нових гіпотез. При проведенні досліджень в області змішаних методів або шляхом об'єднання інструментів збору даних або аналітичних інструментів, або шляхом використання таких методів, як імітаційне моделювання, важливо мати чітке уявлення про те, чого ви сподіваєтеся досягти за допомогою змішаних методів. Інакше кажучи, важливо мати певну мету, яка допоможе вам визначитися, які методи вибрати й чому.

Змішані методи дослідження можуть мати різні форми; однак вам слід скласти чітку дорожню карту для проекту, щоб забезпечити логічну погодженість методів, які ви берете.

Нижче наведені деякі ключові кроки для дослідження змішаними методами, які допоможуть вам розробити власну стратегію дослідження змішаних методів.

Змішані методи дослідження — практичне керівництво

1. Обґрунтувати, чому ви використовуєте змішані методи на початку своєї роботи.

2. Сказати, що ви очікуєте знайти або виявити за допомогою змішаних методів.

3. Пояснити, як ви розробили свої змішані методи. Ви поєднуєте методи збору даних? Комбінуйте інструменти для аналізу даних, такі як статистичні тести з кейсами? Використовуєте інноваційний метод такий як агентне моделювання?

4. Представити значення (підтекст) ваших висновків.

Питання до лекції

1. Назвіть переваги та недоліки дискурс-аналізу та контент-аналізу.
2. Що таке івент-аналіз та когнітивне картування?
3. Що таке формальне моделювання?
4. Назвіть основні засади створення дизайну опитувальників і анкет.
5. Що таке імітаційні моделі, агентне моделювання?
6. Назвіть правила тріангуляції методів.

КЕЙС-СТАДІ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Кейс-стаді — поширений метод дослідження у МВ, але, парадоксальним чином, саме у рамках цієї дисципліни деякі дослідники його вважають методологічно ненадійним (Maoz, 2002; Gerring, 2004). Відсутня також концептуальна чіткість, що визначає «хороше» кейс-стаді. Крім того, терміни «кейс-стаді», «порівняльний метод» і «якісне дослідження» іноді використовуються майже як синоніми. Зважаючи на відсутність концептуальної ясності та розтягнутості значення терміна, який охоплює широкий спектр методів, не дивно, що, на думку студентів МВ, написання хороших робіт з використанням методу кейс-стаді є складним, незважаючи на явну простоту методу.

Будучи студентом МВ, ви, можливо, вибрали метод кейс-стаді, навіть не усвідомлюючи цього. Студентські есе часто орієнтовані на цікаві для них події, явища або акторів. Події, явища або суб'єкти в МВ часто стають предметом уваги кейс-стаді. Проте, більшість студентів хочуть радше внести щось нове в дисципліну, ніж просто описувати ці події, явища або акторів. Вони хочуть зробити свій внесок у наше розуміння навколишнього світу, щоб їх результати були важливими поза межами окремого кейсу.

Пам'ятайте, що мета вашого дослідження полягає в тому, щоб перейти від генерування конкретних знань про вашу область інтересу до загальних знань, які впливають на ширші теоретично-орієнтовані дебати.

Але, хоча мета досліджень студентів МВ орієнтована на теорію, було б помилкою називати кейс-стаді особливо придатним для певної конкретної теоретичної традиції в МВ, наприклад, *соціального конструктивізму*. Хоча кейс-стаді часто використовувалося для перевірки матеріальних та ідейних змінних у програмах соціальних конструктивістських досліджень (Klotz, 1995), теоретики *раціонального вибору* (Williams, & Zeager, 2004) та *реалісти* також покладалися на метод кейс-стаді. Дослідники використовували кейс-стаді, щоб підкреслити силу дискурсу або висвітлити використання наративів. Водночас теорії, які є дуже абстрактними, такі як *структурний реалізм*

Кеннета Уолца (1979), не дуже придатні для кейс-стаді. Кейс-стаді краще відповідають на питання як працюють процеси, але менше підходять для великих теоретичних стверджень для широкого кола випадків (George, & Bennett, 2005). Це не означає, що кейс-стаді дають розуміння лише конкретних випадків. Насправді, ретельно зроблені кейс-стаді часто дають змогу зрозуміти соціальні процеси, як ми розуміємо або пояснюємо МВ у широкому сенсі.

Щоб уникнути типових помилок, таких як надмірне узагальнення або порівняння з незначними причинно-наслідковими висновками, важливо, щоб, ви поставили собі два основні питання:

Що ви сподіваєтеся дізнатися з кейсу?

Чому ви вибрали цей кейс?

Ці два питання допоможуть вам викласти проектування свого кейс-стаді дослідження як набагато більше, ніж просто вибір подій, місць або акторів, що вас цікавлять. Однак, перш ніж перейти до питань проектування кейс-стаді, видів тематичних досліджень та їх обмежень, необхідно спершу поставити питання: що таке кейс-стаді?

Що таке кейс-стаді?

Серед студентів та науковців МВ існує чимало плутанини щодо того, що саме є кейс-стаді. Це просто історичне дослідження події? Чи описує цей термін всі дослідження малої вибірки? Чи це ще один спосіб опису якісних досліджень? Всі ці питання змусили Джона Геррінга виявити, що визначення кейс-стаді класифікується наступним чином:

- Якісні дослідження малої вибірки
- Етнографічне спостереження за учасниками «польових» досліджень
- Дослідження процесів
- Дослідження, що вивчають властивості окремого випадку
- Дослідження, що вивчають одне явище, ситуацію або приклад (Gerring, 2004).

Слід зауважити, що у зв'язку з першим запропонованим визначенням, вчені часто використовували терміни кейс-стаді і якісні методи майже синонімічно (Levy, 2002). Проте якісні методи охоплюють широкий спектр методів, які дозволяють дослідникам вивчати контекстно багаті дані щодо обраної теми дослідження.

Друге запропоноване визначення, яке стосується польових досліджень — це скоріше метод/техніка збору даних, ніж питання кейс-стаді.

Дослідження процесів, хоча і важлива частина кейс-стаді, є занадто вузьким терміном, а останні два визначення зосереджуються на самому кейсі без ширшого значення або узагальнюючих тверджень.

Ключові визначення у кейс-стаді:

Відстеження процесу: спроба простежити процеси, які пов'язують можливі причини з спостережуваними результатами.

Причинні механізми: фактори, які за певних умов пов'язують причини з наслідками.

Наприклад, щодо демократичної теорії миру акцент буде зроблений на розумінні факторів, які впливають з того, чому демократії не воюють (на окремих випадках). Причинні механізми також можуть розглядатися як причинно-наслідкові зв'язки.

Причинні наслідки: результати, зумовлені встановленою причинною змінною.

Наприклад, щодо демократичної теорії миру, зосереджуючись на причинних наслідках, ми повинні поглянути на конфліктні та неконфліктні наслідки в умовах кризи.

Звертаючись до методологічної літератури по кейс-стаді, студенти не знаходять достатньої ясності. Науковцями встановлено численні визначення кейс-стаді. Це так звані «історії зі сенсом» Джонатона Мозеса і Торбйорна Кнутсена (2012), обмежені деталізованими історичними дослідженнями конкретних подій недавньої історії. Це «детальні дослідження окремих подій, акторів і відносин», які встановлюють причинно-наслідкові зв'язки і пояснення (Lipson, 2005). Це детальне вивчення аспекту історичного епізоду для розробки або випробування історичних пояснень, які можуть бути генералізовані для інших подій (George, & Bennett, 2005). Це «інтенсивне вивчення одної одиниці з метою розуміння великого класу (подібних) одиниць», як пропонує Геррінг (2004). Оскільки дослідницькі есе одночасно ґрунтуються на поставлених питаннях і орієнтовані на теорію, найбільш доречними визначеннями є запропоновані 1) Джоном Геррінгом, 2) Александром Джорджем та Ендрю Беннеттом. Обидва ці визначення зосереджуються на основному завданні кейс-стаді досліджень — допомогти нам генерувати знання, які є важливими поза випадком/випадками, які вивчаються в конкретному есе.

Визначення кейс-стаді є не тривіальним методологічним завданням, а вирішальним для оцінювання того, на які питання кейс-стаді можуть відповісти. Насправді, відповіді на такі запитання, як: «Якою мірою ми можемо узагальнити кейс-стаді?» часто залежить від того,

як ви визначаєте або розробляєте свій кейс. Наприклад, якщо кейси є просто поглибленими дослідженнями конкретної історичної події або актора, вони мало корисні для перевірки гіпотез або розвитку теорії, двох стовпів традиції емпіричного дослідження. Ця критика кейс-стаді часто висувається такими науковцями як Кінг (King et al., 1994). Коротше кажучи, для тих, хто надає перевагу причинним наслідкам над каузальними механізмами, існує припущення, що чим більше кейсів, що тестуються, тим краще.

Але немає підстав вважати, що в науці найбільше цінуються причинні наслідки. Використання кейс-стаді робить щось більше, таке, на що кількісне дослідження не здатне. Воно допомагає згенерувати нові гіпотези. Коли ви проводите інтерв'ю або виконуєте архівні дослідження, ви часто стикаєтеся з новими первинними даними, які ви не очікували виявити перед початком дослідження. Це може змусити вас запропонувати альтернативні пояснення причин для вашого дослідження, яких немає в літературі. Крім того, поза поясненням причин, дослідження з вивчення конкретних випадків (кейс-стаді) можуть бути використані для висвітлення конкретних наративів, які не є видимими для дослідника, що використовує кількісні методи.

Наприклад, як відтворюються основоположні наративи про державність? Відповідь на це питання могла б прийняти державу як кейс-стаді, і через вивчення шкільних підручників з історії забезпечити висвітлення офіційних наративів.

У той же час, не слід вважати, що наявність дебатів про визначення кейс-стаді підтверджує ідею «у дослідження кейс-стаді підійде що завгодно». Якщо ваша увага приділяється емпіричним питанням, перевірці гіпотез або причинності, тоді вам варто розробити свій кейс-стаді так, щоб максимізувати *причинний висновок, або, простіше кажучи, вашу здатність узагальнювати*. Але якщо вашою метою є розширення нашого розуміння конкретних явищ, то ваш кейс-стаді має бути розроблений так: наскільки тісно ваш об'єкт дослідження стосується явищ, які ви хочете зрозуміти.

Перше питання має на меті чинники, які пояснюють початок особливого збройного конфлікту — американсько-мексиканської війни 1848 р. Цей тип запитань частіше зустрічається у тих, чия увага зосереджена на поясненні конкретної історичної події. Відзначимо, що тут йдеться про американсько-мексиканську війну, і дослідження навряд чи дасть висновки щодо ширших теоретичних пояснень причин міждержавних війн. Коротше кажучи, студент міг би, наприклад,

спробувати зрозуміти, чи впливала концепція «Визначення долі» — переконання, що США мають право розширюватися по всій території між Атлантичним і Тихим океанами — на рішення США піти війною проти Мексики.

Таблиця 8.1

Що ви хочете зробити за допомогою кейс-стаді?

1. Історичне	Цілеспрямоване дослідження історичної події: «Які фактори пояснюють початок американо-мексиканської війни?»
2. Інтерпретаційне	Поглиблення нашого розуміння конкретної концепції або ідеї: «Яку роль японська святина Ясукуні відіграє у формуванні громадської пам'яті про Другу світову війну?»
3. Емпіричне	Тестування гіпотез: «Чому держави дотримуються розпоряджень Міжнародного кримінального суду?»

Друге питання спрямоване на поглиблення розуміння пам'яті та збройних конфліктів. Вчені та студенти МВ все частіше звертаються до ідей, концепцій і норм для того, щоб зрозуміти, як формується міжнародна політика. Звідки походять ідентичності? Як створюються загрози? Як ми вирішуємо пам'ятати минуле? Як ці історичні наративи відтворюються в суспільстві? Для відповіді на це питання можна застосувати приклад японського храму Ясукуні, щоб з'ясувати, як створюються та передаються історичні наративи війни. Студент міг би опиратися на будь-яке польове дослідження, поспілкуватися з тими, хто відвідує святиню, або з людьми, що працюють в сусідньому музеї Ясукуні. Або ж студент міг би покласти на первинні джерела у вигляді новин про відвідування святини японськими політиками, заяв, які вони роблять щодо свого візиту і як вони пам'ятають минуле. Тим не менш, хоча це есе розповість читачеві багато про роль храму Ясукуні як місця пам'яті у передачі певного історичного оповідання про минуле, це майже нічого не розповість нам про інші місця пам'яті або причини конфліктів чи співпраці у Східній Азії.

Третє питання є спробою перевірити конкуруючі гіпотези щодо того, чому держави дотримуються розпоряджень Міжнародного кримінального суду. Питання не в тому, чи наявний сам факт дотримання, а в прагненні зрозуміти умови, за яких держави будуть підкорятися суду. Таким чином, воно зосереджене на розкритті причинних

механізмів, які призведуть до причинного ефекту відповідності. Однак, з огляду на це, в есе треба буде вибирати випадки, які підходять для аналізу. Ви можете запитати себе, які країни виконали розпорядження Міжнародного кримінального суду? Враховуючи, що не багато країн потрапляють у цю категорію, ви можете легко розробити порівняльне дослідження, яке дозволить вам вивчити процес прийняття рішення про дотримання.

На додаток до вибору кейсу, вам потрібно буде визначити конкурентні гіпотези в літературі, які пропонують теорії, чому держави дотримуються міжнародних судових розпоряджень. Якщо ви провели ефективний огляд літератури, ви почнете стикатися з конкуруючими гіпотезами відповідності. Дійсно, в науці з МВ існують численні гіпотези про те, чому держави дотримуються міжнародного права. Ось кілька прикладів гіпотез, які можна перевірити:

Г1: Держави дотримуються розпоряджень Міжнародного кримінального суду лише тоді, коли їх примушують дотримуватися більш потужні держави (Сила = Дотримання)

Г2: Держави виконують розпорядження Міжнародного кримінального суду, коли дотримуватися в їхніх інтересах (Власний інтерес = Дотримання)

Г3: Держави дотримуються розпоряджень Міжнародного кримінального суду з почуття нормативного зобов'язання робити це (Норми = Дотримання)

Вищезазначені три гіпотези пропонують конкуруючі причинно-наслідкові шляхи або процеси, які призводять до певного результату. Завдяки детальному вивченню основного та вторинного вихідного матеріалу ви можете почати відтворювати процеси прийняття рішень, які призвели до конкретного результату у вашому конкретному випадку і можуть служити для підтвердження або оскарження вищезгаданих гіпотез.

Вивчення питань та гіпотез

Коли ми визначили кейс-стаді як *поглиблене вивчення окремої одиниці чи історичного епізоду, з метою пояснення чи розуміння інших одиниць/епізодів*, та дослідили різні типи кейс-стаді досліджень, тепер ми можемо звернутися до питання проектування кейс-стаді. Існує багато різних стратегій для розробки кейс-стаді, які включають як окремі, так і порівняльні кейс-стаді. Після вибору вашого дослідницького питання, а також ідентифікації гіпотез, які можна перевірити, розробка вашого кейсу буде вирішальною для реалізації дослідження.

Зокрема, для великих проектів, таких як дисертації, порівняння може бути корисним інструментом для посилення причинного висновку, який ви витягуєте з вашого дослідження. Проте, проектування вашого кейс-стаді повинно відображати ваше дослідницьке питання і теоретичні положення.

Проектування кейс-стаді

Проектування кейс-стаді може приймати різні форми залежно від того, яким чином було поставлене дослідницьке питання емпіричним чи інтерпретаційним. У обох традиціях необхідно, щоб дослідник спершу чітко визначив, чому кейс(и) були обрані. Вибір кейсу є найважливішим першим кроком у розробці кейс-стаді. Навіть для окремих досліджень ви повинні обґрунтувати, як і чому ваш випадок має відношення до явищ, які ви прагнете дослідити. Простіше кажучи, чому цей кейс представляє інтерес для науки.

Загальною критикою методу кейс-стаді є те, що він піддається упередженню з боку дослідника, що робить майже неможливими будь-які спроби узагальнення висновків за межами обмеженої кількості обраних кейсів. Бент Флівб'єрг відзначив, що деякі дослідники ставлять під сумнів кейс-стаді як «науковий метод», оскільки він містить упередженість до перевірки даних і посилення авторських упереджень щодо кейсу (Flyvbjerg, 2006).

Для того, щоб послабити появу селективного упередження, важливо, щоб ви критично оцінювали ваші критерії відбору випадків та проектування кейс-стаді. Зокрема, це важливо, якщо ви слідуєте традиції *емпіричного* дослідження і намагаєтеся зрозуміти причинність.

Ендрю О. Беннетт й Колін Елман (2007) визначили **п'ять стратегій вибору кейсів**:

- 1) найменш ймовірний кейс,
- 2) порівняння найбільш подібних кейсів,
- 3) порівняння найменш подібних кейсів,
- 4) поєднання порівняння перехресних кейсів та порівняння за часом,
- 5) девіантні кейси.

Для *інтерпретаційних* досліджень, вам доведеться обґрунтувати, чому ви вибрали свій випадок і як ваш кейс ілюструє конкретну культурну практику чи дискурс, який ви хотіли б вивчити.

Джон Геррінг визначив *найменш вірогідне* кейс-стаді як найбільш загальноприйнятую стратегію вибору випадків у дослідженні кейс-стаді (2007). І хоча вчені не заявляють чітко про те, що займаються

найменш вірогідним кейс-стаді, все ж корисно стикатися з теоретичним твердженням, яке, здається, має певну пояснювальну силу.

Наприклад, у соціальній конструктивістській літературі про норми, що пояснює поведінку держави і застосовується до безпеки, традиційно переважав реалістичний підхід (Katzenstein, 1996).

Наступні два критерії вибору кейсів були розроблені Адамом Пшеворським та Генрі Теуне (Przeworski, & Teune, 1970) та базуються на методи «угоди Мілла» / «різниці».

Порівняння *найбільш схожих* випадків передбачає вибір кейсів, які є однаковими майже в усьому, *крім однієї незалежної змінної*. Відбувається перевірка, чи відповідає одна розбіжна незалежна змінна дивергентним результатам.

Порівняння *найменш схожих* випадків передбачає вибір кейсів, у яких спільна лише одна незалежна змінна. Опираючись на метод різниці Мілла, порівняння найменш подібних випадків намагається об'єднати приклади/країни, що мають мало спільного, *крім одної змінної та конкретного результату*, який дослідник прагне пояснити (Faure, 1994).

Звичайно, на практиці неможливо знайти випадки, які дійсно мають лише одну незалежну змінну або поділяють всі, крім однієї незалежної змінної, і ніхто не може впоратися з залежними змінними, які мають кілька причин (Bennett, 2004). Таким чином, конструкції найбільш подібних і найменш подібних випадків повинні розглядатися як *загальні критерії* вибору кейсу. Тобто, порівняння найбільш подібних випадків може включати *країни в одному регіоні*.

Наприклад, дослідження економічного зростання в країнах-тиграх Східної Азії, або демократизація в пострадянських країнах Балтії.

Порівняння найменш подібних випадків можуть бути взяті з *географічно і культурно різних регіонів*, як, наприклад, у міжрегіональних порівняльних дослідженнях демократизації.

Поєднання порівняння перехресних випадків та порівняння за проміжком часу вимагає відбір декількох випадків і їх порівняння через різні моменти часу. Ця конструкція дозволяє генерувати більше випадків.

Наприклад, досліджуючи співпрацю держав із Міжнародним кримінальним трибуналом по колишній Югославії, можна подивитися на Хорватію та Сербію в умовах президентських авторитарних режимів (до 2000 року) та їхніх демократичних наступників (після 2000 року).

Нарешті, девіантні випадки — це ті випадки, які не відповідають теоретичним очікуванням, і ваше завдання — зрозуміти чому. Це випадки, які не підтверджують певну теоретичну гіпотезу. Згідно усім розрахункам вони повинні вписуватися в конкретну теорію, але результат протилежний.

Наприклад, згідно демократичній теорії миру, жодна з демократій не воюватиме одна з одною. Міріам Ф. Елман, однак, вибрала кейс двох демократій, які все ж пішли на війну (Фінляндія та Великобританія), з ціллю встановити нові висновки, які полягають у тому, що, пояснюючи демократичну теорію миру, ми повинні уважно дивитися на типи демократій (Elman, 1997).

Таблиця 8.2

Загальні стратегії вибору кейсів

Критерій вибору	Обґрунтування	Приклади
Найменш вірогідний кейс	«Висновок Сінатри» — якщо теорія може підтвердитись у даній ситуації, вона може підтвердитись і в будь-якій іншій. Почніть з важких випадків, щоб продемонструвати впевненість у конкретній теорії	Evangelista (1999) — контроль над озброєннями під час «холодної війни» та вплив транснаціональних акторів Klotz (1995) — санкції США щодо Південної Африки під час «холодної війни». Katzenstein (1996) — роль норм у «важкому випадку» безпеки
Порівняння найбільш схожих кейсів	Знайдіть <i>випадки, подібні</i> між собою усім, крім однієї незалежної змінної, але <i>розрізняються за результатами</i> . Продемонструйте як одна незалежна змінна впливає на різницю в результатах	Ishiyama (1993) — вплив виборчих систем на розвиток партійної системи в Естонії та Латвії. James Lee Ray (1995) — порівняльне дослідження Фашодської кризи та Іспано-американської війни
Порівняння найменш схожих кейсів	Виберіть <i>випадки, які відрізняються</i> у всьому, крім однієї незалежної змінної, але мають <i>схожий результат</i> . Продемонструйте, як одна спільна змінна впливає на різницю в результатах	Amber, Amber and Russet (1992) — застосування демократичної теорії миру від сучасних держав до досучасних суспільств — знайшли подібний результат

Критерій вибору	Обґрунтування	Приклади
Поєднання порівнянь перехресних кейсів та порівнянь «до і після»	Допускає більш масштабне порівняння через меншу кількість випадків	Walt (1996) — зовнішня політика трьох держав до і після революцій. Lamont (2010) — чому держави співпрацюють з Міжнародним кримінальним трибуналом за авторитарних режимів та після демократичних переходів
Девіантні кейси	Виділіть випадки, які не відповідають теоретичним очікуванням. Може бути потужним інструментом для створення нових гіпотез і розкриття нових змінних	Elman (1997) — війна Фінляндії зі Сполученим Королівством як девіантна справа в рамках демократичної теорії миру

Причинні механізми і відстеження процесів

Відстеження процесів є важливим інструментом, який допоможе вам продемонструвати причинність у ваших кейс-стаді, незалежно від того, який критерій вибору кейсу ви застосували. Відстеження процесів — метод, що широко використовується в якісному аналізі, і який допомагає висвітлити, як змінні взаємодіють одна з одною. Відстеження процесів може бути використане для виділення причинних механізмів або причинних шляхів. Кейс-стаді, за визначенням, надають контекстно-багаті описи того, як відбувся певний історичний епізод, і через структуровану розробку кейсу можна детально дослідити існуючі процеси, які пов'язують ваші незалежні та залежні змінні. Тобто, ваша мета полягає в тому, щоб простежити послідовність подій, які призвели до того, що ви намагаєтеся пояснити. Цього ви досягаєте завдяки польовим дослідженням, таким як пошук архівної документації або інтерв'ювання учасників події, що розглядається. Тобто, відстеження процесу дозволяє також дослідити, які причинні механізми призвели до конкретного результату у вашому випадку, і таким чином забезпечити більш глибоке пояснення для читача.

Наприклад, у своєму порівняльному дослідженні погодження держав з наказами Міжнародного трибуналу по колишній Югославії, Крістофер Ламонт вивчав, чому держави виконували або не викону-

вали накази, видані Трибуналом (2010). Він хотів зрозуміти мотиви і процеси, які призвели до цього, і побачити, чи пояснюються причинно-наслідкові механізми поведінки держави силою, інтересами чи нормами. Для цього він відібрав ситуації, коли державам було наказано передавати осіб, обвинувачених в Трибуналі, і дослідив, як вони відповіли на запити Трибуналу в 1990-х і 2000-х роках. У наведеному прикладі *питання* було зосереджено на дотриманні державами актів на арешт МТБЮ, і це означало, що вибір кейсів був відносно легким. Ламонту вдалося включити всі відповідні справи, оскільки він розглядав лише ті випадки, коли держава дотрималася ордеру на арешт, виданого проти одного з його власних громадян. Це виключало, наприклад, Словенію, яка, хоч і є частиною «колишньої Югославії», не стикалася з таким ордером. По-друге, *період*, який вивчався, був відносно легким для окреслення. Трибунал був створений у 1993 р. й у 2005 р. припинив видавати нові звинувачення, а з 2008 р. більшість обвинувачених була під вартою, тому часові рамки цих прикладів були обмежені з 1993 р. до 2008 р. І нарешті, так як значні політичні зміни відбулися на початку 2000-х років, і основний період конфлікту охопив 1990-ті роки, він розділив кожне дослідження, *розглядаючи спершу 1990-ті, а потім 2000-ті роки*, і висвітлив потенційні пояснювальні змінні та процеси, розглядаючи як внутрішню, так і міжнародну політику прийняття рішень.

Таблиця 8.3

Створення порівняння та структурування кейсу Міжнародне кримінальне правосуддя та політика відповідності (Lamont, 2010)

Мета	Пояснити відмінності у співпраці між державою та Міжнародним трибуналом з колишньої Югославії (МТБЮ) серед колишніх держав Югославії
Критерії вибору випадків	Колишні держави Югославії, які підлягали запитам на співпрацю з МТБЮ
Випадки	Боснія і Герцеговина, Хорватія, Косово, Македонія, Сербія та Чорногорія
Випробувані гіпотези	Державну співпрацю можна пояснити владою, власними інтересами або дотриманням норм?
Проблеми порівняння	Боснія і Герцеговина та Косово перебували під міжнародним управлінням і мали потужні міжнародні миротворчі сили, розгорнуті на їхніх територіях, які могли самостійно виконувати розпорядження про арешт від імені Трибуналу, тому ці справи вивчалися окремо

Висновки	Використання лише матеріальних або нормативних підходів не може пояснити результати; скоріше юридична аргументація для раціоналізації актів дотримання або недотримання вироків Трибуналу у 1990-х роках сприяла або ускладнила подальші акти дотримання у 2000-х роках
-----------------	---

Роздумуючи про свій власний кейс-стаді проект, ви відмітите, що чим краще зрозумієте свій випадок, тим легше буде виправдати свій вибір.

Таблиця ілюструє наскільки для розробки дослідження було важливо знати, з якого періоду МТБЮ видає звинувачення і які держави переважали в цих обвинувальних актах. Хоча Трибунал звинувачував 161 особу, а забезпечив утримання під вартою усіх осіб, можна стверджувати, що кількісне дослідження відповідності буде в першу чергу орієнтоване на співпрацю держав з Трибуналом. Проте, як зазначалося раніше, кількісний підрахунок результатів — передача до трибуналу для утримання під вартою — дадуть нам лише причинно-наслідковий висновок, що Трибунал зміг їх отримати. Але акцент лише на арешті не може розповісти нам про процеси, які лежать в основі рішень про співпрацю з Трибуналом з боку держав.

Таким чином, урок полягає в тому, що при розробці власного кейс-стаді найважливіше спершу переконатися, чи ваше дослідницьке питання відповідає вашому проекту дослідження.

Якщо ми візьмемо питання: «Які фактори пояснюють Туніську революцію 2011 року?», ми маємо чітко обмежену тему, яка намагається пояснити одну подію. Есе, яке відповідає на це питання, дасть історично обґрунтоване пояснення однієї події. Але, водночас, це питання не розглядає чому стаються революції в принципі, а, скоріше, намагається зрозуміти причини саме революції у Тунісі. Це не означає, що відповідь на дослідницьке питання не матиме підтекст для ширшої категоризації подібних випадків, наприклад, інших революцій Арабської весни, що поширились на Близькому Сході та в Північній Африці, а чинники, які пояснюють Туніську революцію не зможуть на підставі вашого кейс-стаді пояснити інші випадки революцій.

ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

В останні два десятиліття польові дослідження стали відігравати усе важливішу роль у програмах досліджень в області МВ. Кінець «холодної війни» привів до того, що розуміння міжнародної політики вимагало глибшого пояснення ролі широкого кола соціальних суб'єктів, включаючи місцеві та неурядові організації, недержавні збройні групи й приватних осіб. Крім того, популяризація кейс-стаді привела до посилення уваги до відстеження процесів, причинних механізмів і історичних пояснень, які вимагають глибоких польових досліджень, щоб знайти багатий контекстуальний матеріал першоджерел, необхідний для висвітлення складних соціальних процесів.

Студенти часто починають проводити польові дослідження практично без попередньої підготовки.

Таблиця 8.4

Польові дослідження — практичні, етичні аспекти й питання безпеки

<i>Практичний</i>	<i>Етичний</i>	<i>Безпека</i>
Які питання треба розробити? У чому полягають прогалини у наших знаннях про цей предмет?	Чи схвалює моя установа це дослідження?	Чи є безпечним моє поле?
З ким я маю поговорити?	Чи включає дослідження уразливих дорослих або дітей?	Чи схвалює моє посольство виїзд в поле? Що воно радить?
Як отримати до них доступ?	Чи є їхня інформована згода?	Чи не знаходиться поле/сайт у конфліктному або постконфліктному середовищі?
У кого взяти на це дозвіл (візу і т. ін.)?	Як забезпечити їх анонімність?	Як мій проект буде сприйматися у цьому середовищі?
	Чи може мій проект завдати шкоди учасникам дослідження?	

Мало того, що ви повинні переконатися, що ваші польові дослідження добре сплановані з погляду практичних питань, і що ви одержали етичний дозвіл і дозвіл від вашої установи, але ви також повинні

знати, як ваші дослідження будуть сприйматися співтовариством, у якому ви будете проводити дослідження.

Наукові питання, зосереджені на розумінні причин конфлікту, відповідальності за масові злодіяння й таке інше, означають, що наші наукові інтереси можуть привести нас до частин миру, які є політично нестабільними. Наприклад, Норман відзначає деякі із численних страхів і проблем безпеки, з якими вона зустрілася при проведенні польових робіт на палестинських територіях: «Методи за участю фокус-груп або зборів великих даних можуть відбивати прагнення дослідників установити довіру за допомогою інклюзивних зустрічей. Такі збори опитуваних можуть представляти ситуацію високого ризику в зонах активних конфліктів, у яких можливі напади» (Norman, 2009).

Досвід Норман підкреслює зв'язок між методами дослідження й складними реаліями проведення польових досліджень, показує, як ваше сприйняття і мотиви можуть бути піддані сумніву. У деяких випадках ми повинні брати до уваги перспективу насильства відносно учасників нашого дослідження й спроби осіб на місцях маніпулювати результатами нашого дослідження або залякувати інших учасників. Коротше кажучи, часто реалії поля не відповідають опису підручника про те, як проводити польові дослідження.

Чому польові дослідження?

Наш внесок вимагає, щоб ми принесли на стіл нові знання про навколишній світ. Для зростаючого числа програм досліджень це не може бути зроблене зі своєї установи або організації. Ряд причин вимагає від нас відійти від існуючих припущень у літературі й спробувати зібрати нові дані про мінливі явища. Як міжнародні конфлікти впливають на цивільне населення? Які є причини політичного насильства? Наскільки ефективна політика, спрямована на сприяння постконфліктному примиренню? Чому одні території добре управляються, а інші ні? Як виглядає процес прийняття рішень у конкретній державі або міжнародній організації?

Пошук відповідей на ці питання, імовірно, зажадає від вас розробки стратегії збору нових первинних даних і використання кваліфікованого персоналу.

Вторинні наукові джерела часто мають обмежену корисність, а існуючі набори даних часто не містять докладної контекстної інформації, необхідної для відповіді на дослідницькі питання, поставлені в рамках МВ.

Тому ми повинні почати думати про розробку наших власних стратегій збору даних й подумати про способи реалізації цих стратегій у ході наших польових досліджень. Часто існуючі дані є неповними або ненадійними, а в деяких випадках вони можуть навіть не існувати. Навіть офіційні документи або статистичні дані можуть бути проблематичними. Дійсно, коли Кухіандзе приступився до вивчення транскордонної контрабанди в Абхазії й Цхінвалі, він помітив: «У жодній з галузей влади Грузії немає достатніх статистичних або аналітичних даних про соціально-економічну ситуацію в сепаратистських республіках. Органи самопроголошених республік також не мають точної інформації про економічну діяльність у своєму регіоні» (Kukhiandze et al., 2004).

Інший дослідник, що також працює на Кавказі, зіштовхнувся з подібною проблемою. Досліджуючи фінансування тероризму на кордоні Грузії й Чечні, Віттіг відзначив: «Проведення емпіричного дослідження фінансування тероризму дуже складне, враховуючи, що первинні документальні свідчення вкрай рідкі, й не дивно, що той, хто залучений або підозрюється в причетності до фінансування терористів, неохоче говорить із дослідниками» (Wittig, 2009).

Цитата ілюструє двоїсту проблему, з якою часто зустрічаються дослідники: відсутність первинних даних і небажання співрозмовників брати участь у дослідженнях.

Коли Ламонт проводив дослідження з питань співробітництва держав з Міжнародним карним трибуналом, із 2005 по 2008 рік інформація про арешти й передачі підозрюваних у військових злочинах для утримання під вартою була легкодоступною, але майже не було інформації про основні мотиви й процеси, які спонукали держави колишньої Югославії дотримуватися або не дотримуватися цих постанов про арешт і передачі (Lamont, 2010). У цьому випадку загальні дані про кількість передач були достовірними; однак, він зіштовхнувся із проблемою пошуку учасників дослідження, які були інформовані про ці мотиви й прагли б поговорити про них з дослідником.

Крім термінової необхідності доступу до точних і надійних даних, існує також факт, що польові дослідження можуть виконувати важливу функцію в процесі внесення нових результатів і розуміння в науковій дискусії. У деяких випадках це може привести до того, що дослідники виявлять важливі нові ідеї, які можуть допомогти краще зрозуміти вплив конкретних політичних рішень, або це може привести до пропущених раніше недоведених дискурсів. Багато матеріалів,

отримані в результаті інтенсивних досліджень на місцях, пропонують або інтерпретуючу, або емпіричну парадигматичну інформацію, яку було б неможливо одержати без глибокого знання польових ділянок. Наприклад, це робота Кліффорда Дж. Гірца про балійські півнячі бої (Geertz, 1972).

У цілому, найчастіше на питання, що представляють інтерес для нас, неможливо відповісти без спроб зібрати нові дані. Таким чином, польові дослідження — це не тільки область досліджень учених і етнографів, але й усе більш важливий компонент досліджень в області МВ.

Що таке польові дослідження?

Польові дослідження — це процес збору первинних даних або шляхом доступу до документів першоджерел, або за допомогою інтерв'ю, спостереження за учасниками, анкетування, опитувань або інших методів, спрямованих на виявлення відповідей від людей. Що стосується спроб одержати доступ до нових первинних даних через взаємодію з людьми, польові дослідження часто опираються на встановлені методи збору якісних або кількісних даних. Усі ці методи вимагають, щоб дослідник дістав інформовану згоду учасників. Збір інформації шляхом обману або без згоди учасників неетичний і може привести до серйозного репутаційного й професійного збитку для дослідника, а також може завдати шкоди необізнаному учасникові.

Таблиця 8.5

Польові дослідження

Польові дослідження	Приклади
Архівні дослідження — первинні вихідні документи	• Особисті документи: щоденники, листи, листування, автобіографії • Офіційні (державні) документи: протоколи засідань, законодавчі дебати, законодавство, розпорядження, офіційна статистика, записи і т. п. • Офіційні (корпоративні / ділові) документи • Офіційні (інші) документи недержавних збройних формувань, архіви політичних партій.
Спостереження за учасниками	• Приховане спостереження
Інтерв'ю	• Структурований, напівструктурований, неструктурований тип, розмова сам на сам

Польові дослідження	Приклади
Фокус групи	• Групове інтерв'ю
Анкети й опитування	• Структуровані інтерв'ю • Телефонні опитування • Анкети для самостійного заповнення

Однак, якщо ви дійшли висновку, що вам потрібно одержати архівні документи, або попросити однокласників заповнити щось, ви швидко зустрічаєтесь з першою серйозною перешкодою для проведення польових досліджень — доступ.

Проблема доступу є загальною для всіх методів, спрямованих на збір первинних даних. У деяких випадках ви зустрічаєтесь із завданням одержання дозволу архіваріуса на доступ до офіційних документів. В інших випадках вам потрібно буде одержати дозвіл на співбесіду або роздачу анкет співробітникам міжнародної організації. Або вам може знадобитися переконати своїх однокласників, що компіляція вашого опитування — це гарне використання їх часу.

Жоден із прикладів не є простим завданням, і доступ, безумовно, не може бути сприйнятий як норма. Часто одержання доступу до окремих осіб для інтерв'ю або до офіційних документів учить дослідника будувати довірливі відносини з тими, хто працює з організацією або для неї.

Польові дослідження: доступ і методи

Одною з перших дилем, з якими зустрічаються студенти, які збираються почати польові дослідження, є проблема доступу. Відмова у доступі може привести до погрози зриву вашого проекту й вимагає від вас швидкої адаптації й пошуку нових джерел інформації. Для того, щоб ефективно домовитися про доступ, вам спочатку потрібно знати, з ким ви прагнете поговорити. Це вимагає як чіткого уявлення про тип первинних даних, які ви прагнете зібрати, так і детального знання про організацію або установу, з якою ви будете зв'язані своєю роботою.

У деяких випадках для одержання доступу до інформантів ви можете забезпечити зв'язок через свою організацію (академічну, урядову або неурядову). Однак вам слід знати про будь-які можливі етичні конфлікти інтересів, які можуть виникнути, якщо ви професійно пов'язані з неурядовою організацією, групою або урядом при проведенні ваших польових досліджень. По-перше, потенційні учасники

дослідження можуть сприймати вас як представника вашої організації, а не окремого дослідника, тому ви повинні обміркувати, чи може ваша приналежність створити в потенційних учасників дослідження враження, що в них немає вибору щодо того, чи можуть вони відмовитися від участі. Часто в конфліктних ситуаціях і в нестабільних державах, наша приналежність може навіть поставити вас у привілейоване положення над потенційними учасниками дослідження.

Кого запитувати? Часто офіційний представник є одним з перших при звертанні до міжнародної організації, великої неурядової організації, міністерства закордонних справ або політичної партії. У той час як представник може бути корисним для надання вам огляду конкретної організації і її офіційних позицій з питань, для дослідження процесу відстеження ви захочете поговорити з тими, хто виконує або брав участь у прийнятті рішень у рамках певної організації. Іноді співбесіди із представниками можуть розчарувати і викликати відчуття, що ви придбали мало нових знань про організацію. Щоб вийти за рамки представників, вам потрібні як гарні знання тих, хто працює в організації, так і її внутрішньої структури. Чим більше попередніх досліджень ви провели, перш ніж намагатися одержати доступ, тем краще. Наприклад, якщо ви займаєтеся дослідженнями Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії, потрібно знати, що структура трибуналу розбита на кілька частин: Канцелярія прокурора, Секретаріат і Судові канцелярії. Запитуючи когось із Секретаріату про рішення прокуратури, ви одержите відповідь, яка може бути неінформативною.

Як тільки ви встановили, з ким потрібно говорити, ви можете почати виходити на потенційних учасників інтерв'ю. При відправленні запитів на співбесіду завжди слід пам'ятати про те, що ваші співрозмовники, імовірно, дуже зайняті й, можливо, повинні бути переконані в тому, що участь у вашому дослідницькому проекті є гарним використанням їх часу. Хоча доступ до деяких предметів співбесіди може бути утруднений навіть для авторитетного вченого, ви можете почати з опитування свого керівника, чи може він надати допомогу в ознайомленні з особами, що працюють у відповідних міжнародних організаціях, міністерствах закордонних справ, неурядових організаціях, академічних установах або тих, хто живе в місці проведення пропонованого польового дослідження або поруч із ним.

Інша стратегія доступу — це вибірка зі «сніжної грудки» або використання перших осіб, яких ви зустрінете на місцях, щоб позна-

йомити вас із іншими потенційними співрозмовниками, які, своєю чергою, познайомлять вас із іншими. Це ефективно дозволяє вам швидко проникати в певні групи однолітків або професійні співтовариства. Хоча вибірка зі «сніжної грудки» є звичайною стратегією польових досліджень, у такого підходу є методологічні недоліки, про які вам слід знати. Зокрема, вибірка зі «сніжної грудки» може блокувати вас у певній соціальній або професійній мережі. Залежно від вашого дослідницького проекту це може привести до зсуву вибірки, особливо якщо група, що перебуває у фокусі вашого дослідження, більше, ніж підгрупа, до якої ви зверталися за допомогою вибірки зі «сніжної грудки». Добір проб «сніжної грудки», таким чином, включає значні ризики для дослідника з погляду вірогідності даних. У деяких випадках виникає внутрішній ризик, тому що цей спосіб залежить від мережі однолітків або друзів. Отже, ви можете очікувати, що респонденти повідомлять один одному про ваші дослідницькі питання і свої відповіді на ваші питання. Більше того, іноді просте усвідомлення людини, яка передала вас їм, може змінити ваше сприйняття. Дослідник також має додатковий ризик узагальнення даних, зібраних шляхом добору «сніжної грудки». Насправді, ми завжди повинні пам'ятати, що дані, зібрані за допомогою цієї методики, тільки фіксують знімок діяльності й практики конкретної групи або соціальної мережі. Важливо, щоб ви визнали обмеження вашої методики збору даних, не думаючи, що ваші висновки говорять про все громадянське суспільство в тій країні, де ви виконували свої польові роботи.

Чим більше попередніх досліджень по вашій темі ви проведете, перш ніж приступитися до польових досліджень, тим більше ви будете знати про потенційні обмеження добору проб «сніжної грудки». У конфліктних й пост-конфліктних ситуаціях занадто тісна ідентифікація з певною групою може не тільки звужити ваші висновки, але й закрити доступ до інших груп. За межами конфліктної ситуації членські організації також можуть впливати на доступ. Знання того, як місцевий мозковий центр сприймається усередині країни або репутація місцевої неурядової організації, може допомогти вам подолати перешкоди, пов'язані з одержанням доступу й довіри на вашому полі діяльності. Знання, з ким ви говорите, має першорядне значення.

Отже, на самому початку процесу польових досліджень важливо, щоб ви спочатку мали чітке уявлення про те, які дані ви шукаєте, які типи питань ви маєте намір задати, які документи ви прагнете одержати.

Польові дослідження: шкода, згода й прозорість

Найпоширенішою технікою збору даних польових досліджень, у якій беруть участь люди в міжнародних відносинах, є інтерв'ю.

Збираючись на інтерв'ю, важливо завоювати довіру своїх співрозмовників, а потім не зрадити її. Що стосується завоювання довіри, є дві речі, які ви повинні зробити перед початками інтерв'ю. Перша — написати короткий опис вашого дослідження або резюме дослідження, яке зрозуміле для ваших суб'єктів дослідження. У деяких випадках це буде професійне співтовариство із чітким знанням вашої теми дослідження, а в інших випадках вам потрібно взяти до уваги, що читачі вашого резюме можуть бути не фахівці. При необхідності ви повинні перекласти цей документ на рідну мову тих, хто буде брати участь у вашому дослідженні.

Ваше резюме повинне включати наступну інформацію:

- Короткий опис вашого дослідницького проекту
- Ваша інституціональна або професійна приналежність
- Хто фінансує ваше дослідження
- Як ви будете використовувати отримані дані (в опублікованих дослідженнях).

Це резюме може бути додане до ваших інтерв'ю по електронній пошті, особливо якщо так ви зв'язуєтеся з потенційними учасниками інтерв'ю. А якщо ні, то ви повинні запланувати якийсь час на початку вашого інтерв'ю, щоб дозволити учасникові інтерв'ю прочитати ваше резюме й задати вам питання про мету вашого дослідження й про те, як ці результати можуть бути використані.

Другим важливим документом, який ви повинні підготувати до від'їзду, є форма згоди на співбесіду. Форма згоди виконує дві важливі функції. По-перше, вона дозволяє вам забезпечити й документувати інформовану згоду всіх учасників вашого польового дослідження. Інформована згода необхідна, тому що участь у дослідницькому проєкті може викликати ризики для ваших учасників. Ви завжди повинні пам'ятати, що ризики не завжди повинні розглядатися як заподіяння шкоди здоров'ю. Ризики для учасників також можуть розглядатися з погляду шкідливих перспектив кар'єрного росту, втрати статусу в співтоваристві. Ви не повинні намагатися збирати первинні дані від кого-небудь для дослідницьких цілей, не повідомляючи їм, що ви маєте намір використовувати їхні слова у ваших академічних або опублікованих працях. Не можна опубліковувати дані людини, що дала інтерв'ю, якщо вона того не бажає, тому що це може нанести шкоду

як його фізичному положенню, так і положенню в суспільстві, організації і т. д. Однак анонімність джерела веде до погрози зниження довіри до вашого дослідження.

Приклад меню, яке може бути запропоноване для перегляду учасників.

- Згоден на використання імені, посади й приналежності в опублікованих дослідженнях (приклад: Джон Сміт, Головний прокурор, Міжнародний карний трибунал)
- Згоден на використання тільки посади й приналежності в опублікованих дослідженнях (приклад: Головний прокурор, Міжнародний карний трибунал).
- Згоден на використання тільки приналежності в опублікованих дослідженнях (приклад: співробітник Міжнародного карного трибуналу)
- Я не згоден на використання мого імені або приналежності в опублікованих дослідженнях (приклад: конфіденційний інформатор).

З погляду дослідника, ми б віддали перевагу мати можливість заручитися згодою наших учасників інтерв'ю використовувати їхні імена, посади й приналежності в нашому дослідженні; однак, через характер наших досліджень і нашого бажання виявити ідеї, які можуть надати більше інформації, ніж то передбачене в публічних заявах організації, часто це неможливо. Коли співрозмовник запитує певний ступінь анонімності, ви зобов'язані переконатися, що його анонімність не порушена.

Польові дослідження в іншій країні?

Переконаєтеся, що ви одержали відповідну візу для проведення польових досліджень у країні, у якій ви будете проводити польові роботи. У деяких випадках вам також буде потрібно офіційний лист від відповідного урядового міністерства, що підтверджує, що ваш дослідницький проект був схвалений і у вас є дозвіл на проведення вашого дослідження.

Форми згоди потрібні не тільки для співбесід, але й для інших форм спільних досліджень, таких як запис усних історій і фокус-груп. Важливо, щоб ви не тільки заручилися згодою всіх учасників, але що ваші учасники розуміли, на що вони погоджуються. Приміром, досвід дослідника із НУО, якому було доручено записувати усні історії у літніх жителів віддаленого району Західної Югославії. Усні історії були записані й повинні були бути доступні через цифрову бібліотеку в Інтернеті. Деякі літні респонденти не були впевнені в тому, що таке

Інтернет, і тому учасники пояснили: «це як телебачення, яке ви можете дивитися в будь-який час».

Крім того, може скластися ситуація, у якій при дослідженні буде проводитися спілкування зі злочинцем. У різних юрисдикціях існують різні правові вимоги відносно зобов'язань дослідника, якщо він отримує інформацію, що злочин дійсно був зроблений. Наприклад, у Хорватії, якщо опитуваний зізнається про участь у військових злочинах під час інтерв'ю або усної історії, національне законодавство вимагає дослідника інформувати прокуратуру.

У деяких випадках вам може бути складно одержати письмову інформовану згоду учасників дослідницького проекту. У багатьох культурних контекстах ви знайдете потенційних учасників дослідження, які ніяково реагують на прохання підписати письмовий документ перед співбесідою. Наприклад, Теодор Бестор, Патріція Штайнхоф та Вікторія Лайон Бестор у *Doing Fieldwork in Japan*, указують, що «у суспільстві, де ретельному вихованню міжособистісної довіри приділяється набагато більше уваги, ніж формальним контактам, і де письмові контракти часто розглядаються з недовірою, існує багато ситуацій, у яких вимоги юридичної згоди в американському стилі не тільки були б культурно неприйнятними, але ставлять під сумнів культурне розуміння й надійність дослідника» (Bestor, Steinhoff, & Bestor, 2003).

В інших випадках, коли дослідники прагнуть одержати доступ до осіб, залучених у незаконну діяльність, застосування традиційних методів збору може бути просто неможливим. Приміром, група дослідників, яка займалася розслідуванням контрабанди через Абхазію й Цхінвалі зіштовхнулася із проблемою, що немає надійних офіційних первинних документів або статистичних даних щодо Абхазії й Південної Осетії, а також що офіційні представники уряду Грузії не здатні або не бажають надавати достовірну інформацію (Kukhiandze, 2004). У результаті їх дослідницька група пішла по нетрадиційному шляху, щоб сховати свою роль дослідників, щоб переконати учасників свого дослідження в тому, що дослідники насправді були контрабандистами. Ця стратегія дозволила дослідникам одержати уявлення про цю конкретну незаконну діяльність. Це не могло бути досягнуте за допомогою традиційних методів роботи на місцях. Хоча ви можете зіштовхнутися з такими прикладами ризикованої польової роботи в ході вашого дослідження, ці нетрадиційні методи дослідження, що включають обман й приховання, навряд чи будуть схвалені вашою

домашньою установою для цілей дослідження студентів, оскільки вони піддають дослідника ризику з боку й учасників незаконних дій, і органів державної влади, що стежать за ними.

Питання до лекції

1. Назвіть ключові визначення кейс-стаді.
2. Покажіть різницю у п'яти стратегіях вибору кейсів.
3. Охарактеризуйте причинні механізми і відстеження процесів.
4. Розкажіть про переваги та перестороги польових досліджень у МВ.

ДИСКУРС-АНАЛІЗ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Дискурс-аналіз — це підхід до аналізу використання письмової, вокальної чи жестової мови або будь-якого важливого семіотичного випадку.

Об'єкти аналізу дискурсу (письмо, розмова) по-різному визначаються в термінах зв'язної послідовності речень, пропозицій чи мовлення. На відміну від більшої частини традиційної лінгвістики, дискурс-аналітики не тільки вивчають використання мови «поза межами речення», а й віддають перевагу аналізу «природного» використання мови, а не вигаданих прикладів. Суттєва відмінність дискурс-аналізу від лінгвістики тексту полягає в тому, що дискурс-аналіз спрямований на виявлення соціально-психологічних характеристик особи/осіб, а не структури тексту.

Дискурс-аналіз використовувався у різних дисциплінах гуманітарних і соціальних наук, включаючи лінгвістику, освіту, соціологію, антропологію, соціальну роботу, когнітивну психологію, соціальну психологію, місцеві дослідження, культурологію, географію, науку про навколишнє середовище, комунікативні дослідження, біблійні дослідження, зв'язки з громадськістю, та міжнародні відносини.

До сьогодні триває дискусія щодо того, чи є *«Stilstudien»* («Дослідження стилю», 1928) Лео Шпіцера найпершим прикладом дискурс-аналізу. Французькою її переклав Мішель Фуко.

Однак, ця дефініція уперше увійшла у загальне вживання після публікації серії робіт Зелліга Гарріса у 1952 році, де він звітує про роботу, на основі якої він розробив трансформаційну граматику наприкінці 1930-х років. Формальні відношення еквівалентності між реченнями зв'язного дискурсу стають явними за допомогою трансформації речень, щоб надати тексту канонічної форми. Потім слова та речення з еквівалентною інформацією з'являються в одному стовпці масиву.

Наприкінці 1960-х і в 1970-ті роки, без посилання на попередню роботу, почала розвиватися низка інших підходів до нової між-

дисципліни у більшості гуманітарних і соціальних наук одночасно. Багато з цих підходів, особливо під впливом соціальних наук, віддають перевагу більш динамічному вивченню усної розмови. Прикладом є «розмовний аналіз», на який вплинув соціолог Гарольд Гарфінкель, засновник етнометодології.

У Європі М. Фуко став одним із ключових теоретиків дискурсу і написав «Археологію знання». У цьому контексті термін «дискурс» більше стосується не формальних лінгвістичних аспектів, а інституціоналізованих моделей знання, які стають основними у дисциплінарних структурах і діють завдяки зв'язку знання та влади. З 1970-х років роботи Фуко мали дедалі більший вплив, особливо на дискурс-аналіз у галузі соціальних наук.

У сучасних європейських суспільних науках можна знайти широкий спектр різноманітних підходів до роботи з визначенням дискурсу Фуко та його теоретичними концепціями. У Німеччині соціолог Райнер Келлер розробив свій широко визнаний «Підхід соціології знань до дискурсу». Келлер стверджує, що наше відчуття реальності в повсякденному житті, а отже, значення кожного об'єкта, дії та події є продуктом постійної, рутинної взаємодії. У цьому контексті «Підхід соціології знань до дискурсу» було розроблено як наукову перспективу, яка здатна зрозуміти процеси «соціального конструювання реальності» на всіх рівнях соціального життя шляхом поєднання згаданих вище теорій дискурсу Мішеля Фуко, а також теорії знання Пітера Бергера та Томаса Лукмана. У той час як останні в першу чергу зосереджуються на впорядкуванні та стабілізації знання на рівні взаємодії, Фуко зосереджується на інституційних контекстах виробництва та інтеграції знань, де суб'єкт головним чином визначається знаннями та силою. Тому «Підхід соціології знань до дискурсу» також можна розглядати як підхід до вирішення жваво обговорюваної проблеми мікро-макро в соціології.

ВИКОНУЮЧИ ДИСКУРС-АНАЛІЗ

Розробка проекту дискурс-аналізу

Існує ряд питань, які необхідно враховувати під час планування проекту дискурс-аналізу. Перше з них — дослідницьке питання. Ключ до будь-якого хорошого дослідницького проекту — добре сфокусоване питання дослідження. Кемерон (2001) писав, що однією з

важливих характеристик хорошого дослідницького проекту є те, що він містить «хорошу ідею»; тобто проект стосується чогось, про що варто дізнатися. Таким чином, слід витратити стільки часу, скільки потрібно, щоб зробити це правильно.

Критерії розробки проекту дискурс-аналізу

У своїй книзі «Якісні методи в соціолінгвістиці» Джонстон (2000) перераховує ряд критеріїв, які сприяють розробці якісної та дієвої теми дослідження. Ці критерії включають наступне:

1. добре сфокусована ідея усного чи письмового дискурсу, сформульована у вигляді питання або набору тісно пов'язаних питань;
2. розуміння того, як методи аналітики дискурсу можна використовувати для відповіді на дослідницьке питання, яке ви ставите;
3. розуміння того, чому ваші питання щодо усного чи письмового дискурсу важливі в ширшому контексті; чому відповіді на питання матимуть практичну цінність та/або будуть цікавими для світу в цілому;
4. знайомство та доступ до місця, де буде виконуватися ваш проект дискурс-аналізу;
5. здатність отримати дискурсивні дані, необхідні для дослідницького проекту;
6. час, який реально знадобиться для виконання проекту дискурс-аналізу, аналізу результатів і опису результатів проекту;
7. компетентність у способах збору даних дискурсу, необхідних для проекту;
8. компетентність у методах аналізу, необхідних для проекту.

Вибір дослідницького питання

Найкраще почати вибір питання дослідження зі складання короткого списку тем, які вас цікавлять. Ви можете зробити це, розмовляючи з іншими студентами, запитуючи колег, запитуючи викладачів і потенційних наукових керівників, а також шукаючи відповідні дослідження в бібліотеці. Як зазначає Кемерон (2001), хороші ідеї для дослідження не «випливають просто з уяви дослідника, вони з'являються з попередніх досліджень».

Тому важливо детально читати, щоб побачити, що говорять попередні дослідження про тему, яка вас цікавить, у тому числі, які питання можна поставити та на які можна відповісти з точки зору дискурсу. Це читання також дасть уявлення про поточні проблеми та дискусії щодо підходу до дискурс-аналізу, який вас цікавить, а також про те, як інші дослідники відповіли на питання, яке вас цікавить, із точки

зору дискурсу. Однак, важливо пам'ятати, що питання дослідження та дослідницька тема — це не одне й те саме. Тема дослідження — це ваша загальна сфера інтересів, тоді як дослідницьке питання — це конкретна річ, яку ви хочете з'ясувати і яка виростає з вашої теми дослідження (Sunderland, 2010).

Фокусування теми дослідження

Часто дослідники-аматори починають із надто великого та амбітного проекту. Стівенс і Асмар (1999) припускають, що «мудріші голови» знають, що хороший проект дослідження є «вузьким і глибоким». За їхніми словами, «навіть найпростіша ідея може перерости у великий проект». Вони підкреслюють, наскільки важливо для студентів слухати більш досвідчених дослідників у своїй галузі та керуватися їхніми порадами на ранніх етапах дослідження. Вони пропонують почати із занурення в літературу та широкого читання, щоб знайти низку потенційних тем для дослідження. Це можна зробити, активно користуючись бібліотекою, а також читаючи анотації останніх дисертацій, деякі з яких доступні у всесвітній мережі.

Після вивчення літератури корисно написати кілька рядків на кожну тему та використовувати їх як основу для дискусії з іншими людьми на тему дослідження. Часто одна тема може виявитися найсильнішим суперником у цих розмовах не лише тому, що вона є найоригінальнішою чи цікавою, але й тому, що вона є найбільш доступною з точки зору доступу до даних і ресурсів, вашого досвіду у використанні методів дискурс-аналізу, а також супроводу наукового керівника.

Перетворення теми на питання дослідження

Важливо знайти баланс між науковою цінністю питання та вашою здатністю розробити проект дискурс-аналізу, який ви здатні виконати; тобто проект, для якого у вас є досвід, ресурси та доступ до необхідних даних. Важливо також витратити стільки часу, скільки потрібно, щоб правильно сформулювати питання дослідження, оскільки добре розроблені та добре сформульовані дослідницькі запитання є ключовими для якісного проекту дослідження (Sunderland, 2010).

Поєднання збору даних, аналізу та питань дослідження

Сандерленд (2010) надає корисні поради щодо того, як пов'язати збір і аналіз даних із питаннями дослідження. Для цього вона пропонує заповнити таку таблицю.

Таблиця 9.1

	Research question	Data needed	Data collection	Data analysis
1.				
2.				
3.				

Однак вона зазначає, що все не завжди може бути розміщено так, як показано у таблиці. Іноді для одного питання дослідження може знадобитися більше одного збору даних або ви можете використати один набір даних для вирішення кількох дослідницьких питань. Однак, завдяки таблиці ви побачите чи є якісь прогалини, які ще потрібно заповнити, або дані, які ще потрібно зібрати, щоб відповісти на кожне з ваших питань (Sunderland, 2010).

Оцінка проекту дискурс-аналізу.

Тейлор (2001) пропонує ряд критеріїв, за якими можна оцінювати дослідження дискурсу. Ці критерії, як вона стверджує, повинні бути невід’ємною частиною будь-якого проекту дискурс-аналізу та повинні допомагати читачами проекту в їхній оцінці. При цьому слід враховувати три ключові питання: надійність, валідність (обґрунтованість) і відтворюваність виконаного проекту.

Надійність означає узгодженість результатів, отриманих у проекті. Існує два види надійності: внутрішня надійність та зовнішня надійність. Внутрішня надійність означає послідовність збору даних, аналізу даних та інтерпретації результатів; тобто, якою мірою дослідники були послідовними у тому, що вони робили і чи хтось інший отримав би такі ж результати, якби вони виконували той самий аналіз даних.

Зовнішня надійність (або *відтворюваність*) означає ступінь, до якого інший дослідник міг би відтворити дослідження, використовуючи ті самі процедури аналізу дискурсу і отримати ті самі або схожі результати, що й отримані в дослідженні.

Валідність (або достовірність/обґрунтованість у якісному дослідженні) стосується ступеня, до якого дослідницька частина фактично аналізує те, що, буде досліджуватись, а також «правдивість або точність узагальнень, зроблених дослідником». Внутрішня валідність стосується того, «наскільки твердження про причину є «правдивими» в ситуації, що вивчається» (Taylor 2001: 318). Зовнішня валідність означає ступінь, до якого результати дослідження можна узагальнити з вибірки, використаної в дослідженні, на ширшу сукупність.

Планування проекту дискурс-аналізу.

Складіть короткий список можливих тем дослідження, написавши речення або два про кожну тему. Обговоріть цей список з науковцем (чи науковим керівником), враховуючи питання, які можуть виникнути з кожною з тем, наприклад, практичність, оригінальність, фокус і масштаб проекту. Почніть писати пропозицію для свого проекту, а потім віднесіть її людині, з якою ви розмовляли, для подальшого обговорення. Тепер напишіть дослідницьку пропозицію, використовуючи такий набір заголовків.

1. Назва проекту дискурс-аналізу;
2. Мета проекту дискурс-аналізу;
3. Дослідницьке питання, на яке(-і) буде спрямований проект дискурс-аналізу;
4. Довідкова література, що стосується проекту дискурс-аналізу;
5. Методи дослідження та методи дискурс-аналізу, які будуть використані для проекту;
6. Значення проекту дискурс-аналізу;
7. Ресурси, які знадобляться для проекту дискурс-аналізу.

КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС-АНАЛІЗ

Критичний дискурс-аналіз (CDA) є частиною другого покоління теорій дискурсу й пов'язаний із постструктуралістською школою МВ. Норман Феркло, який вважається головним розробником цього підходу, розглядає дискурс як один із способів домінування або регулювання підлеглих відносин соціальних суб'єктів. CDA є особливо відповідним методологічним інструментом, коли він спрямований на дослідження відносин нерівності, соціальної напруженості та ідеологічної заміни, які використовуються елітами для зміцнення своєї влади. За основу взята максималістична формула Жака Дерріді: «Все є дискурсом».

Постструктуралістський аналіз дискурсу інтелектуально бере свій початок з праць Антоніо Грамші (Італія), Михайла Бахтіна (СРСР), Юлії Крістевої, Мішеля Фуко, Роланда Барта, та Жака Лакана (Франція), в яких аналізується дискурс як сукупність соціальних практик, у межах яких відтворюються почуття та значення. Соціальні практики формують дискурсивну подію, і в той же час дискурсивна подія формулює їх. Для того, щоб зрозуміти різноманітні аспекти нечітких

меж у галузі дискурсознавства, важливо звернутися до робіт бельгійських політологів Ернесто Лакло та Шанталь Муфф. Вони пропонують теорію дискурсу, що поєднує мову, ідеологію та панування / гегемонію (Laclau, Mouffe, 2001; Laclau, 2005), пропонують теорію дискурсу, що дозволяє нам зрозуміти процеси трансформації. Гегемонія описана як ситуація антагонізму та панування; але гегемоністське панування завжди непередбачуване, а межі, що розділяють антагоністичні сили, нестійкі. Гегемонія — це сила, яка приймається через ототожнення з джерелом влади.

У постструктуралістській теорії дискурсу **формування ідентичності — головний предмет дискурс-аналізу** — розуміється таким чином, що ідентичність формується під час її позиціонування *проти* інших явищ. Так, наприклад, значення поняття «соціалізм» може бути розкрито лише порівняно з такими поняттями, як «лібералізм», «консерватизм», «фашизм» та іншими. Розуміння значення понять передбачає вивчення контексту та методів інтерпретації.

На даний час спостерігається тенденція до розширення **предметного поля** теорій дискурсу, що здійснюється шляхом переміщення фокусу з тем, що стосуються вивчення політики ідентичності (національних, гендерних тощо), до питань, що є традиційними для політології — дослідження державного управління, політичних реформ, стратегій, ідеологій тощо. Основними поняттями CDA є: влада, клас, дискримінація, інтереси, інститути, соціальна структура та соціальний порядок.

Водночас спостерігається найновіша тенденція до зміни тем у галузі політології та МВ від тем, пов'язаних із реформами, стратегіями, глобальними справами, війною та миром — до питань ідентичності (наприклад, національної або статевої), правди та пост-правди, та інших. Такі зрушення підвищують мінливість меж обох дисциплін і дають нові можливості для дослідників, що працюють у межах міждисциплінарної парадигми.

Аналіз політичного дискурсу не є формалізованою дисципліною. Він функціонує як **міждисциплінарний методологічний підхід**, який інтегрує теорії та практики аналізу тексту в політологію. Малоймовірно, що професійний політолог зупиниться на рівні аналізу, для прикладу, граматичних форм і утримає себе від узагальнення. Поки люди продовжують позиціонувати себе як політологів, вони використовуватимуть тексти в «утилітарній» манері та позначатимуть «прикордонні дисципліни» у якості додаткових методів. Проте дискурс-аналіз

може збагатити інструментарій професійних істориків, соціологів та політологів, які використовують лінгвістичні методи аналізу тексту в соціально-орієнтованих дослідженнях.

Поняття **«мовленнєвий акт»** є центральним для CDA і спростовує розуміння мови та дії як окремо існуючих. Сучасна теорія приймає твердження Річарда Мак Рорті, який сказав, що істина не є характеристикою зовнішнього світу, але вона є характеристикою мови. Істина є продуктом дискурсивного конструювання. У зв'язку з цим основним визначенням тут є поняття «істина». Деякі філософи розглядають поняття істини як основне. Джон Ролз наголосив, що ліберально-демократична спільнота не повинна націлюватись на «цілу правду», лише на «справедливість». Інші дослідники розглядають істину як відповідність мови чи думки незалежній реальності. Мова — це засіб, за допомогою якого люди передають інформацію один одному. Люди можуть приймати різні позиції щодо того, що становить істину залежно від наступних питань: як ідентифікувати істину; яку роль виконують віра та емпіричні знання; і чи може істина бути суб'єктивною, або якщо вона є об'єктивна («відносна істина» vs. «абсолютна істина»). За словами Мішеля Фуко, визначення істини є проблематичним, коли хтось намагається розглядати її як «об'єктивну» якість. Фуко вважає за краще не використовувати визначення «Істина», а використовує «Режими Істини». У своїх історичних розвідках він виявив, що істина є вбудованою в дану структуру влади. «Пост-правда» — це просто «брехня» для тих, кому ми довіряємо, маючи на увазі, насамперед, політичні еліти. Дослідження пост-правди як брехні стало метою західних дослідників ХХІ століття. Джон Міршаймер вважав, що брехня шкодить демократичному режиму. Стів Тесіч та Адам Хмелевський звинуватили простих громадян, для яких зрівнялися поняття «правда» та «погані новини». У результаті вони надали новий інструмент політичним маніпуляторам. Таким чином, сьогодні відносність істини стає притулком брехунів. Це насамперед пов'язано з політиками та представниками наукових кіл.

Критичний дискурс-аналіз починається з припущення, що використання мови завжди є соціальним явищем, і що дискурс водночас «відображає та створює соціальний світ» (Rogers, 2011). CDA може досліджувати такі питання як стать, ідеологія та ідентичність, а також те, як вони відображені в окремих текстах. Це може початися з аналізу використання дискурсу, а потім перейти до пояснення та тлумачення

дискурсу. Звідси аналіз може перейти до деконструкції та оскарження текстів, відстежуючи ідеології та припущення, що лежать в основі використання дискурсу, та пов'язуючи їх із різними поглядами на світ, досвідом і віруваннями (Clark, 1995).

Принципи критичного дискурс-аналізу

Немає єдиного погляду на те, що таке CDA, тому важко представити єдиний погляд на це. Проте Феркло і Водак (1997) описують низку принципів CDA, які лежать в основі багатьох досліджень, проведених у цій галузі. До них відносяться:

- 1) соціально-політичні питання, що конструюються та відображаються в дискурсі;
- 2) владні відносини, що обговорюються та здійснюються через дискурс;
- 3) дискурс як відображає, так і відтворює суспільні відносини;
- 4) ідеології, що виробляються та відображаються у використанні дискурсу.

Прикладом першого принципу є дослідження Тео (2005) гасел для сингапурської кампанії «Розмовляй мандаринською». У кампанії відображена думка, що сингапурці китайського походження повинні розмовляти мандаринською мовою, незважаючи на той факт, що на момент запуску кампанії лише невеликий відсоток із них фактично розмовляв мандаринською як своєю рідною мовою. Мета кампанії полягала в тому, щоб поєднати китайських сингапурців із китайськими культурними традиціями, а також допомогти протистояти «негативним наслідкам вестернізації». Кампанія також була мотивована економічною політикою, спрямованою на залучення іноземних інвестицій, особливо з Китаю. Ці аргументи були відображені в таких гаслах, як «розмовляйте мандаринською: майбутнє ваших дітей залежить від ваших зусиль». Мандаринська також була представлена як сходинка до ширших можливостей для бізнесу. Дискурс кампанії, таким чином, створює погляд на мандаринську як на мову, яка має культурну, соціальну та, зокрема, економічну цінність для народу Сингапуру.

Прикладом другого принципу є питання влади у дослідженні аргументів у британських радіо ток-шоу. Як зазначають Гатчбі та Вуфіт (2008), особа, яка виступає першою під час суперечки, часто перебуває у слабшій позиції, ніж особа, яка говорить наступною. Перша особа має висловити свою точку зору, тоді як другий спікер має просто закликати опонента розширити або пояснити претензії. У програ-

мі ведучий зазвичай займає друге місце і має право оскаржити претензію абонента або попросити його обґрунтувати те, що він щойно сказав.

Прикладом третього принципу є дослідження Пейджа (2003) щодо уявлень у засобах масової інформації про Чері Блер, дружину колишнього британського прем'єр-міністра Тоні Блера. Пейдж показує, як репрезентація Чері Блер у ЗМІ як юриста, дружини і, особливо, працюючої матері має на меті встановити певні стосунки між нею та громадськістю. У той час як Ч. Блер здебільшого представляють у ЗМІ як історію успіху в ролі працюючої матері, у повсякденному дискурсі працюючих матерів частіше представляють у негативному ключі. Використання мови таким чином і відображає, і відтворює певні суспільні погляди та відносини. Це також зміцнює соціальні та гендерні стереотипи та нерівність.

Прикладом четвертого принципу є дослідження поглядів працівників ресторанів США на своїх клієнтів Меллінсона і Брюстера (2005). Вони виявили, що білі працівники сприймали всіх темношкірих клієнтів негативно і використовували стереотипи для формування своїх очікувань щодо майбутніх взаємодій із темношкірими клієнтами. Погляди робітників на сільських білих клієнтів із півдня були такими ж стереотипними, хоча вони говорили про цю групу дещо по-іншому, посилаючись на те, де вони жили, як вони одягалися, щоб виправдати свої претензії щодо них. У обох випадках дискурс надавав їм привілеї, відображаючи їх ідеологічні стереотипні погляди на обидві групи клієнтів.

Феркло і Водак стверджують, що всі тексти потрібно розглядати у зв'язку з текстами, які їм передували, і тими, що будуть слідувати за ними. Їх також потрібно розуміти, беручи до уваги соціокультурні знання текстів (Fairclough & Wodak, 1997).

Отже, CDA є спрямованим на встановлення зв'язків між соціальними та культурними практиками, цінностями та припущеннями, які лежать у основі дискурсу. Тобто, він має на меті розкрити те, що люди говорять і роблять у своєму дискурсі стосовно їх поглядів на світ, себе та стосунки один із одним. CDA дотримується точки зору, що зв'язок між мовою та значенням ніколи не є довільним, оскільки вибір певного жанру чи риторичної стратегії несе із собою певні передумови, значення, ідеології та наміри (Cress, 1991). Як стверджує Еггінс (1994), «незалежно від того, до якого жанру ми причетні, і незалежно від характеру ситуації, наше використання мови буде за-

лежати від наших ідеологічних позицій: цінностей, яких ми дотримуємося (свідомо чи несвідомо), упереджень і перспектив, які ми приймаємо».

Так Медоуз (2009) використав етнографічно чутливий CDA, щоб дослідити зв'язок між націоналізмом і вивченням мови у класі англійської мови на кордоні Мексики та США. Студенти у класах, які він досліджував, були мексиканськими працівниками середнього класу, які мали економічні та соціальні привілеї у своїй громаді. Дані, які він зібрав, включали спостереження учасників, інтерв'ю, анкети, заняття в класі та електронні листи. Потім зібрані дані досліджували з точки зору CDA. Медоуз виявив, що класна кімната є місцем для відтворення націоналістичних прикордонних практик, а також місцем, де зміцнюється ієрархія привілеїв. Це було виявлено через те, як саме студенти обговорювали прикордонні категорії, використовуючи, наприклад, полярні категорії, такі як *americano i mexicano*, і негативне ставлення до категорій, які розмивали ці межі, наприклад, *Spanglish*, *mexican-american* та *paisano*. Крім того, вчитель часто використовував націоналістичні категорії в класі, на що учні позитивно реагували. Дослідження показує, що мовні класи призначені не лише для розвитку навичок мови. Вони також часто тісно пов'язані з тим, хто є студенти поза класом.

Методологія CDA складається з трьох етапів. На першому етапі (описі) дослідник ділить текст на речення / пропозиції та групує їх, визначаючи посилання. На другому етапі (інтерпретація) дослідник співвідносить текст із діяльністю, роблячи припущення щодо деталей. На третьому етапі (пояснення) він робить оцінку, беручи до уваги соціальний контекст мовленнєвих актів.

CDA включає не лише опис та інтерпретацію дискурсу в контексті, але також пропонує пояснення того, чому і як дискурси працюють (Rogers, 2004). Дослідники, які працюють у цій перспективі, займаються критичною теорією соціального світу, зв'язком мови та дискурсу в конструюванні та представленні соціального світу, а також методологією, яка дозволяє їм описувати, інтерпретувати та пояснювати такі відносини (Rogers, 2011).

Отже, критичний аналіз може початися з визначення того, який тип дискурсу чи жанр репрезентує текст, а також якою мірою та яким чином текст йому відповідає (чи ні). Він також може враховувати, до якої міри автор тексту вийшов за межі звичайних меж жанру, щоб створити певний ефект.

Аналіз може враховувати те, як подається зміст тексту, а також кут або перспективу, яку приймає автор. З цим тісно пов'язане поняття «переднього плану», тобто концепцій і проблем, на яких наголошується, які концепції і проблеми применшуються або висвітлюються. Не менш важливими для аналізу є припущення, ставлення та точки зору, які передбачає текст (Hakin, 1997).

На рівні речення аналітик може розглянути те, що було актуально в кожному з речень тексту; тобто те, що було розміщено на початку кожного речення, щоб вказати, про що йдеться. Аналіз може також враховувати відносини «агент-реципієнт» у дискурсі, хто має найбільший авторитет і силу. Він також може розглянути, які агенти були залишені в реченнях, наприклад, коли використовується пасивний стан, і чому це було зроблено. На рівні слів і фраз можна розглядати конотації, а також ступінь офіційності чи неформальності тексту. Можна також розглянути вибір слів, які виражають ступінь впевненості та ставлення, а також те, чи можна очікувати, що цільова аудиторія поділятиме погляди, висловлені в тексті, чи ні.

Отже, CDA виводить нас за межі рівня опису до глибшого розуміння текстів і надає, наскільки це можливо, певне пояснення того, чому текст такий, яким він є, і що він має на меті. Він розглядає зв'язок між дискурсом і суспільством і має на меті описати, інтерпретувати та пояснити цей зв'язок. Як стверджував ван Дейк (1998), саме через дискурс багато ідеологій формулюються, зміцнюються та відтворюються. CDA має на меті надати спосіб дослідити це та, своєю чергою, кинути виклик деяким із прихованих «поза полем зору» соціальних, культурних і політичних ідеологій і цінностей, які лежать у основі текстів.

Процедура, якої дотримується аналітик у цьому виді аналізу, залежить від дослідницької ситуації, дослідницького питання та текстів, які вивчаються. Важливо, однак, те, що певна увага приділяється критичному дискурс-аналізу в будь-якому фокусі (Rogers, 2011). Отже, у порівнянні з іншими підходами метод CDA не має чітко визначеної процедури збору та аналізу даних; ці два процеси визначаються особисто дослідником. Таким чином, інтерпретація даних тягне за собою потенційну суб'єктивність вченого.

Однак CDA має набагато більше переваг, ніж недоліків. Цей метод не передбачає складної процедури збору даних, матеріали доступні через Інтернет та у медіа-просторі. Цей метод є економічним: він не вимагає матеріальних витрат, лише авторського завзяття. Перевіри-

ти, доповнити, підтвердити або спростувати його висновки можна за допомогою будь-якого іншого аналітичного інструменту. CDA передбачає аналіз величезної кількості текстових даних; це дає можливість безпосередньо аналізувати дані, тим самим звільняючи політологів від традиційних звинувачень у вторинному аналізі та інтерпретації даних. Більше того, CDA дає можливість згладити різницю між якісною та кількісною спрямованістю наукової методології.

Критичний дискурс-аналіз та жанр

Одним із способів підходу до питання з критичної точки зору є розгляд жанрів, які були обрані для досягнення певної мети дискурсу. Флауердоу (2004) зробив це у своєму дослідженні кампанії уряду, яка рекламувала Гонконг як «місто світового класу». Він обговорює різні жанри, які були задіяні у побудові такого погляду на Гонконг. Це включало засідання комітетів, політичні промови, звіти комісій, публічні форуми, виставки, обговорення у фокус-групах, презентації, веб-сайт, консультаційні документи, інформаційні листівки, консультаційні дайджести та відео. Він обговорює, як кожен із цих жанрів відіграв роль у побудові потрібного погляду на Гонконг. Потім він проводить аналіз трьох різних жанрів: документ для громадських консультацій, щорічник Гонконгу, відео, створене для реклами Гонконгу. Флауердоу показує, як гонконгська бюрократія сконструювала конкретний погляд від генерації початкової ідеї до публічного представлення. Він також показує, що хоча офіційною метою було отримати зворотній зв'язок, він також був спрямований на те, щоб залучити громадськість до саме такої точки зору. У документі для публічних консультацій, як показує Флауердоу, використовувалася мова розповіді, а не мова запитування чи консультації. Тон тексту був наказовим у вживанні модального дієслова *will*, наприклад «*кожен житель Гонконгу will*», «*НК 2030 буде включати*» і «*Це гарантовано*». Таким чином, голос авторитету був домінуючим та перешкоджав незгоді з поглядами, які він пропагував. Щорічник, який перевірів Флауердоу, вихваляв чесноти Гонконгу та мав відверто рекламний характер. Були залучені інші голоси, щоб надати авторитету цій точці зору, такі як «наш огляд міжнародних перспектив Гонконгу». Кому насправді належали ці погляди, не повідомляється. Цей текст, що цікаво, було підготовлено до того, як розпочався фактичний процес громадських консультацій, і передбачав, що уряд уже прийняв рішення щодо результатів своїх консультацій, ще до того, як вони фактично розпочалися. Голос на дослідженому відео був надзвичайно

рекламним. Різниця між цим і щорічником полягала в тому, що відео використовувало дискурс реклами та зв'язків з громадськістю, щоб висловити свою думку, а не дискурс бюрократії. У відео використовувалися короткі різкі фрагменти тексту, такі як «*The pace fastens*» та «*Horizons expand*». Ці заяви супроводжувалися серією зображень технологій, архітектури та нічного життя, які представили Гонконг як яскраве та динамічне сучасне місто. Поєднання традиційної китайської та західної музики в звуковій доріжці додало відео як азійського, так і міжнародного відтінку. Відео також було створено до того, як фактично відбулося громадське обговорення. Як зазначає Флауердоу, це узгоджується з теорією брендингу, яка наголошує на важливості отримання підтримки громадськості в просуванні бренду чи продукту. Однак це не було послідовністю, яка відповідає процесу публічних консультацій. Отже, Флауердоу показує, як голоси трьох дуже різних жанрів об'єднуються, щоб нав'язати (не домовитися) певну точку зору читачам і глядачам текстів.

Критичний дискурс-аналіз та фреймінг

Подальший спосіб критичного аналізу полягає у дослідженні того, як використовується зміст тексту; тобто спосіб, у який зміст тексту представлено аудиторії, а також вид перспективи, ракурсу, нахилу, який приймає автор чи оратор. З цим пов'язано те, що є на передньому плані, а що на задньому в тексті; тобто те, що автор вирішив підкреслити, зняти наголос або залишити поза текстом (Hakim, 1997).

Хакін (1997) дивиться на газетне повідомлення про демонстрацію на ядерному полігоні в США саме так. Демонстрація, описана в звіті, представлена як протистояння між групою протестувальників і правоохоронцями. У доповіді не йдеться про питання, що стало мотивом протесту. Протестувальники представлені негативно, як порушники, а не як люди, які турбуються про екологічне майбутнє своєї країни. На передній план виводиться рамка «поліція проти протестувальників», а не соціальні проблеми, охорона здоров'я чи екологія. Є багато того, що пропущено у тексті: роль уряду, інформація про ядерні випробування, заплановані на майданчику, не згадується, нічого не згадується про проблеми зі здоров'ям, із якими стикаються люди, які живуть поблизу майданчика. Отже, історія передбачає, що найважливішим аспектом історії є кількість заарештованих протестувальників, а не питання, з приводу яких вони протестували. Далі Хакін досліджує топікалізацію в тексті. Як він показує, тема речень підтверджує його твердження, що текст про протестувальників проти чиновників,

а не про проблеми: *Понад 700 людей були заарештовані в суботу під час протесту проти ядерної зброї та нарошування території Перської затоки на полігоні в Неваді... Тисячі людей вийшли на демонстрацію... Спонсор протесту American Peace Test заявив, що натовп був від 3000 до 4000.*

По всьому тексту посадові особи ініціюють дію. Вони затримують і вирішують, чи відпускати протестувальників. Протестувальники мають свободу волі лише тоді, коли вони займаються антисоціальною поведінкою, наприклад б'ють охоронців. Текст здебільшого написаний у напівофіційному реєстрі «об'єктивних» новин. Події подаються як фактологічні, «без найменших слідів невизначеності». Це призводить до того, що питання, які лежать в основі протесту, повністю закриті для обговорення. Як показує Хакін, тактика, використана журналістом, надає тексту особливий відтінок і спонукає до читання певним чином. Отже, аналіз Хакіна мав на меті вивести на поверхню приховані значення, розкриваючи припущення, пріоритети та цінності, які лежать у основі текстів.

Український критичний дискурс-аналіз

В українській політології існує близько двох десятків статей, побудованих із використанням CDA як основної методології, включаючи міжнародні відносини. І кількість цих робіт швидко зростає. Отже, ми можемо говорити про певну «моду» на CDA серед політологів із посткомуністичних країн, які хочуть відмовитись від марксизму, але намагаються знайти щось більш-менш близьке до звичного (лівого) підходу.

Одним із вдалих прикладів спроб застосувати CDA в політології є монографія «Ідентичності та політика за часів президентства Путіна», під редакцією Філіппа Казули та Єроніма Перовича з передмовою Хайко Гомана. Ця колективна монографія була написана дослідниками з різних країн, об'єднаних їх дотриманням методології CDA. Редактори наполягали на тому, що «ця книга, на відміну від інших, розглядає розвиток Росії переважно на тлі теоретичних підходів постструктуралістського дискурсу. Теорія дискурсу та аналіз покликані компліментувати, а не замінювати теорію перетворень. Введення постструктуралістських та конструктивістських елементів у теорію трансформації також означає звільнення її від обіймів нормативної та в основному орієнтованої на Захід транзитології... Якщо ми перенесли фокус досліджень на політичну та національну ідентичність, потрібно розглянути принаймні 3 питання, виведені з постструктуралізму: Як

виникають колективні ідентичності? Як вони змінюються? Як вони досягають стабільності?» (Casula, Ph., & Perovic, J. (Eds.), *Identities and Politics during Putin's Presidency*. Stuttgart: Ibidem, 2011). «Ці 3 запитання чітко пояснюють основні теоретичні припущення теорії дискурсу: колективні (та особисті) ідентичності ніколи не бувають повністю стабільними чи фіксованими. Вони можуть бути змінені, обговорені та перероблені. Маючи такий сильний акцент на формуванні, розпаді та фіксації ідентичності, ми вважаємо, що CDA робить нас добре підготовленими для аналізу формування російської ідентичності — а також краще розуміє те, що ми називали суттю стабільності Росії» (Casula, & Perovic, 2011). Сергій Глебов у розділі «Конструювання чи деконструкція демократії? Геополітичний контекст демократичного вибору України» наголосив, що демократизацію України слід розглядати у контексті геополітичного вибору між двома різними моделями — західною та російською. Серед його цікавих висновків було виявлення фактичного значення переговорів Росії та Заходу, коли вони *вдавали, що говорять про Україну*. Сприйняття в Росії зовсім інше аніж на Заході: якщо Путін любить Росію, то він патріот; а якщо Ющенко любить Україну, то він зрадник слов'янського братства з Росією і націоналіст, який ненавидить росіян» (Casula, & Perovic, 2011).

Отже, дослідники, вивчаючи тегові фрази та специфічний словник засобів масової інформації, звертали увагу насамперед на проблеми політичної еліти, політичного іміджу; суверенітет і демократія, демократизація; формування та фіксація ідентичності; політика ідентичності, криза ідентичності, націоналізм та ксенофобія; культурне життя, інтелектуальні та ідеаційні практики.

Сьогодні особливою частиною досліджень CDA залишається його прийнятність для міжнародних відносин. Дослідники зосереджуються на вивченні геополітичної гри на пострадянському просторі, різних моделей розвитку, виборі зовнішньої політики.

Прикладом досліджень CDA в Україні є стаття О. Брусиловської «Європейська ідея» в Україні: політичні дискусії у Верховній Раді напередодні саміту у Вільнюсі (2013)». Метою даної роботи було дослідити, як виступи та аргументи, виголошені політиками в публічній сфері України, створюють європейський дискурс, і якими є особливості цього дискурсу, особливо у сфері зовнішньополітичного вибору. Своєрідність України завжди була викликана суперечністю між прозахідними та про-східними поглядами. Це широко використовувалося українськими політиками у своїх цілях. Серед основних до-

слідницьких питань були наступні: 1) Яка специфіка відображення «Європи» та «європейських цінностей» в Україні? 2) Яким є сприйняття Європи серед політичних партій та суспільства? 3) Який зміст повідомлень домінує в дискусіях політиків із таких питань, як європейський проект? 4) Чи правильно пов'язувати прозахідних політиків із «демократичним дискурсом», а про-східних — із авторитарним? З метою виконання завдань авторка спробувала описати перспективи використання СДА у сфері аналізу європейського дискурсу в контексті парламентських дебатів в Україні протягом 2013 року (напередодні Майдану, після початку якого усі парламентські суперечки зникли до незначності). У публічних виступах представників опозиції («Батьківщина», «УДАР», «Свобода») обговорення європейської теми не набуло різноманітних форм, і можна сказати, що воно йшло навіть «утилітарно», лише в контексті європейської інтеграції України. У виступах опозиційних депутатів українського парламенту європейська ідея звучала у декількох варіантах. Перший варіант — коли висвітлювалися побутові проблеми. У цьому варіанті виступів часто говорилося, що Україна вирішить усі свої проблеми, якщо вона приєднається до Європи, а якщо ні — тоді вона застрягне навіки. Другий варіант — критика влади. Державні службовці в Європі не можуть поводитися так! Усі представники опозиції були одностайні щодо цього питання; всі вони намагалися якомога частіше критикувати владу. Варто зазначити, що члени опозиції прагнули отримати підтримку та схвалення з боку представників ЄС; у цьому відношенні їхня увага була зосереджена на чиновниках із Брюсселя: таким чином важливість переговорів із представниками європейських національних органів влади, не кажучи вже про ширше інтелектуальне суспільство Європи, була знехтувана. Загалом незрозуміло, чи розрізняли вони, та й українці в цілому, «Європу» та «Європейський Союз». Третій варіант — порівняння українського та європейського рівнів розвитку з наголосом на перевазі останнього. Це було зроблено дуже широко, не вдаючись у глибину питання. Замість того, щоб розглядати і демонструвати як справжню модель розвитку, Європу представляли як якийсь ідеальний міф. Ніхто з представників опозиції не намагався сказати українцям: ми розуміємо, що вони теж мають проблеми, але на даний момент для нас набагато важливіше використовувати їх досвід демократичних реформ. Загалом слово «демократія» вживалося дедалі рідше, а слово «лібералізм» зникало з української політичної лексики. Натомість «європейська інтеграція» використовувалась у

будь-який момент, і це уявлялось як кінцева мета, а не як інструмент подальшого розвитку. Було багато тегових фраз, спільних для всіх опозиціонерів, які постійно використовувались у виступах: стратегічний кордон, стратегічний вибір, геополітичний вибір, європейський вибір, європейські стандарти, високі стандарти, гідне життя, відповідальність, політична воля; ми хочемо прогресу, ми хочемо досягнень, хочемо перемоги; свобода українському народові — свобода у вільній Європі; ми знаємо шлях, яким слід рухатися; ми готові до всього; ми виведемо Україну на європейський цивілізований шлях. До правлячої партії та її представників опозиціонери зверталися грубими словами, такими як бандити, болото і т. ін. Речення будувалися спеціально для того, щоб підкреслити зневагу і навіть огиду спікера до опонентів: «все це», «ця Рада», «цей президент», «ці казки про президента», «Партія регіонів розповідає історії», «знеславлені депутати» тощо. Основний висновок: «ми опозиція і прагнемо приєднатися до цивілізованої Європи, що стосується влади — це найнижчий рівень і «російська п'ята колона».

№	Питання, обговорені у виступах опозиційних депутатів	Процент
1	Внутрішні українські проблеми та ЄС	5
2	Критики влади та ЄС	30
3	Порівняння європейського та українського рівнів розвитку	5
4	Російський фактор у процесі європейської інтеграції України	15
5	Українська національна ідея: європейський елемент	15

У висновках авторка виявила п'ять основних питань, які лежали в основі всіх виступів опозиціонерів про європейський дискурс. Аналіз показав, що перше місце посідало протиставлення ідеї європейської інтеграції нинішній українській владі. Друге місце розділили ідея історичної належності України до європейської цивілізації та протиставлення останньої російському впливу. Були виявлені наступні найважливіші упущення у виступах членів опозиції. Дефініція «цінностей» залишалася вкрай непопулярною серед українських політиків. Українці переважно сприймали лише один тип цінностей — ті, що були пов'язані з їхнім індивідуальним життям (сім'я, здоров'я тощо). Тим більше чужими їм були дискусії щодо проблеми європейських цінностей; ймовірно, представники опозиції навмисно не підтримали публічне обговорення європейських цінностей, маючи на увазі, що в традиційному українському суспільстві до останніх років

домінували неліберальні погляди. Отже, дослідження політичного словника опозиційних лідерів дозволило зробити висновок, що популізм був характеристикою, загальною для всіх. Простіше кажучи, вони формулювали лише ті думки, які, на їх погляд, підтримувалися виборцями. Крім того, парламентські промови слугували зміні образів опозиційних лідерів, які були вже вкорінені у масовій свідомості: Яценюк намагався позиціонувати себе як сильного, рішучого і жорсткого борця; натомість Кличко намагався публічно показати, що він розумний і серйозно налаштований політик, а Тягнибок уникав радикальних заяв, які могли підтвердити його прагнення до створення «України для українців». Як результат, парламентські суперечки використовувалися для викриття політичних принципів та позицій у меншій мірі, ніж для їх маскування.

Політичні дискусії у Верховній Раді напередодні Вільнюського саміту показали, що використання «європейської ідеї» в Україні було широко поширеним, але не глибоким; члени опозиції використовували його прицільно у боротьбі з правлячою партією, а отже, і з парламентською більшістю. Хоча на міжнародній арені «Батьківщина» та «УДАР» співпрацювали з правоцентристськими політичними партіями Європи, вони не стали європейськими партіями (із відповідними програмними принципами та системою цінностей). Насамкінець авторка зробила висновок, що серйозним викликом для майбутнього розвитку України є радикалізація як правого, так і лівого крила політичного спектру, при збереженні центру слабким і роз'єднаним.

Питання до лекції

1. До якої традиції належать критичний дискурс-аналіз?
2. Хто є основоположниками CDA?
3. Що є предметом CDA?
4. Що таке «мовленнєвий акт»?
5. З яких етапів складається методологія CDA?
6. Охарактеризуйте стан розвитку CDA в Україні та наведіть приклади робіт із міжнародних відносин із застосуванням дискурс-аналізу.

Рекомендована література

Навчально-методичне забезпечення

1. Брусиловська О. І. Силабус курсу «Основи профорієнтації та методологія написання наукового проекту в галузі». Одеса: ОНУ, 2022. 6 с.
2. Брусиловська О. І. Методичні рекомендації щодо підготовки та оформлення магістерських робіт освітньо-професійної програми спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Одеса: ОНУ, 2021. 27 с.

Основна література

1. Lamont K. Research Methods in International relations. Groningen Univ. Press, 2014. 181 p.
2. International Relations Theories. Discipline and Diversity / eds. T. Dunne, M. Kurki, S. Smith. Oxford Univ. Press, 2019. 393 p.
3. Olson L. How to Get Your Writing Published in Scholarly Journals. Academia, 2014. 98 p.
4. Yin R. K. Case Study Research. Design and Methods. LA: SAGE, 2014. 403 p.

Додаткова

1. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
2. Цехмістова Г. С. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. Київ: Слово, 2004. URL: <http://www.imath.kiev.ua/~golub/ref/tsekhmistrova.pdf>
3. Филлипс Л., Йоргенсен М. Дискурс-анализ. Теория и метод. Харьков: Гуманитарный центр, 2008. 350 с.
4. Фуко М. Археология знания. К.: Основы, 2003. 326 с.
5. Griffiths M. Rethinking International Relations Theory. Palgrave Macmillan, 2011. 240 p.

6. Keohane R., Nye J. Power and interdependence in the information age. *Foreign Affairs*. 1998. № 77(5). P. 81–75.
7. Keohane R. O., Nye J. S. Complex Interdependence and the Role of Force. *International Policies* / ed. R. S. Art. Harper Collins, 1985. P. 236–251.
8. King G., Keohane R. O., Verba S. Designing Social Inquiry. Princeton Univ. Press, 1994. 259 p.
9. Laclau E., Mouffe Ch. Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso, 2000. 217 p.
10. Mandelbaum M. The ideas that conquered the world: Peace, democracy, and free markets in the XXI century. N. Y.: Public Affairs, 2002. 528 p.
11. Sambanis N. Using Case Studies to Expand Economic Models of Civil War. *Perspectives on Politics*. 2004. № 2(2). P. 259–279.
12. Walt S. Taming American power. The global response to U. S. primacy. N. Y.: W. W. Norton & Company, 2005. 320 p.

Електронні інформаційні ресурси

1. Нормативно-правова база / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/viznannya-inozemnih-dokumentiv/normativno-pravova-baza>
2. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», Болонья, 19 червня 1999 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text
3. Free Textbooks from E-International Relations / *E-International Relations*. URL <https://www.e-ir.info/students/>
4. Open access scholarly books / *E-International Relations*. URL <https://www.e-ir.info/publications/>

Навчальне видання

ОСНОВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАПИСАННЯ НАУКОВОГО ПРОЕКТУ В ГАЛУЗІ

КУРС ЛЕКЦІЙ

до вивчення навчальної дисципліни для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

У двох частинах

ЧАСТИНА І

МЕТОДИ

Укладач:

БРУСИЛОВСЬКА Ольга Іллівна

Надруковано в авторській редакції

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*

Технічний редактор *М. М. Бушин*

Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 8,60.
Тираж 100 прим. Зам. № 731 (65).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.